

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

TURİZMİN ETKİLERİNİN YEREL HALK VE DİĞER PAYDAŞLAR
TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK
KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Meral BÜYÜKKURU

Danışman
Doç. Dr. İbrahim YILMAZ

NEVŞEHİR
Mart 2019

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

TURİZMİN ETKİLERİNİN YEREL HALK VE DİĞER PAYDAŞLAR
TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK
KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Meral BÜYÜKKURU

Danışman

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ

NEVŞEHİR
Mart 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

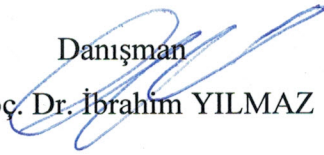
Meral BÜYÜKKURU

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Turizmin Etkilerinin Yerel Halk ve Diğer Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Nevşehir Örneği” adlı Doktora tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniwersitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

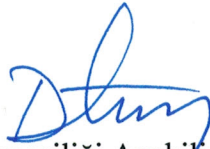

Tezi Hazırlayan
Meral BÜYÜKKURU

Danışman

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Duygu EREN

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ danışmanlığında Meral BÜYÜKKURU tarafından hazırlanan “Turizmin Etkilerinin Yerel Halk ve Diğer Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Nevşehir Örneği” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

11 /03 /2019

JÜRİ

Danışman : Doç. Dr. İbrahim YILMAZ

Üye : Doç. Dr. Duygu EREN

Üye : Doç. Dr. Leyla KAHRAMAN

Üye: Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Neşe ÇULLU KAYGISIZ

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun .15... /..03.. /2019 tarih ve 2019.12.264 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

.15... /03.. /2019

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Vedat AKTEPE

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında bilgisini ve tecrübesini benimle paylaşan, yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. İbrahim YILMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez izleme komitesinde çalışmama yapmış oldukları değerli katkıları ile bana yol gösteren ve tez savunma jürisinde yer alan hocalarım Doç. Dr. Duygu EREN ve Doç. Dr. Leyla KAHRAMAN'a, tez savunma jürisindeki diğer hocalarım Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ ve Dr. Öğr. Üyesi Neşe ÇULLU KAYGISIZ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Süreçte yardımını ve desteğini esirgemeyen, anlayış ve adaletten yana olan Sayın Dekanım Prof. Dr. Şule AYDIN'a ayrıca teşekkür ediyorum.

Öğrenim hayatım boyunca bilgisinden faydalandığım tüm hocalarıma destekleri için teşekkür ediyorum.

Hayatım boyunca üzerimde çok emeği olan ve bugünlere gelmeme büyük katkı sağlayan annem, babam, ablam ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazma sürecindeki stresi benimle birlikte yaşayan ve küçük yaşına rağmen olgunluk gösteren oğlum Meriç Adil ONUR'a teşekkür ediyorum.

Vaktini benden esirgemeyen, motivasyon kaynağım olan ve her zaman yardımını gördüğüm değerli arkadaşım, dostum Öğr. Gör. Nilgün DEMİREL'e özel bir teşekkür sunuyorum.

Manevi olarak destek olan çalışma arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Eda ÖZGÜL KATLAV'a ve Fakülte Sekreteri Mehmet AVCI'ya ayrıca teşekkür ediyorum. Adını saymadığım tüm hocalarıma ve çalışma arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

**TURİZMİN ETKİLERİNİN YEREL HALK VE DİĞER PAYDAŞLAR
TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK KARŞILAŞTIRMALI
BİR ARAŞTIRMA: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ**

Meral BÜYÜKKURU

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm
İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Doktora, Mart 2019**

Danışman: Doç. Dr. İbrahim YILMAZ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Nevşehir’de yaşayan yerel halkın ve turizmin gelişmesinde aktif rol alan diğer paydaşların, turizmin sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik etkilerine yönelik algılarını belirlemek, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır. Bu amaçla yerel halka nicel veri toplama yöntemlerinden anket tekniği, diğer paydaşlara nitel veri toplama yöntemlerinden mülakat tekniği uygulanmıştır.

Bu çalışmanın evrenini turizmin yoğun yaşandığı ilçe ve beldeler olan Ürgüp, Göreme, Avanos ve Uçhisar’da yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme tekniği ile 394 adet anket kullanılabilir şekilde elde edilmiştir. Verilerin analizinde merkezi eğilim ölçüleri ve kümeleme analizi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmanın amacına uygun olarak turizmde etkili olan 14 paydaş belirlenmiştir. Yapılan mülakat sonucunda 29 sayfalık veri içerik analizi ile çözümlenerek, kodlar ve temalar oluşturulmuş ve bulgular yorumlanarak rapor haline getirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, yerel halk turizmin etkilerine yönelik algısına göre 5 gruba ayrılmıştır. Algı ortalaması, yerel halkın Tolerans Modeli’ne göre turizme karşı “*ilgisizlik*” düzeyinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Nevşehir’in Destinasyon Yaşam Döngüsü’nde “*gelişme*” aşamasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yerel halk ve diğer paydaşların, turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik etkileri konusunda benzer algıya, çevresel etkiler konusunda ise farklı algıya sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Turizmin Etkileri, Yerel Halk, Diğer Paydaşlar, Nevşehir*

**A COMPARATIVE STUDY ON THE EVALUATION OF THE IMPACTS OF
TOURISM BY LOCAL RESIDENTS AND OTHER STAKEHOLDERS: A
CASE OF NEVŞEHİR**

Meral BÜYÜKKURU

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences Torusim
Management Department, Ph.D., March 2019**

Advisor: Assoc. Dr. İbrahim YILMAZ

ABSTRACT

The aim of this study is to demonstrate the similarities and differences of the perceptions about the socio-cultural, environmental and economic impacts of tourism between the local people and other stakeholders in the development of tourism. For this purpose, questionnaire technique which is one of the quantitative research methods were applied to the local population and, interview technique which is one of the qualitative research methods was applied to the other stakeholders.

The universe of this study is the local people living in Urgup, Goreme, Avanos and Uchisar, where tourism is intense. 394 pieces of data were obtained with convenience sampling method. In the analysis of data, central tendency measures and clustering analysis were used. Moreover, 14 stakeholders that are effective in tourism have been determined in accordance with the purpose of the study. As a result of the interview, 29-page data were analyzed by content analysis, codes and themes were formed and the findings were reported.

As a result of the study, local people were divided into 5 groups according to their perception of the effects of tourism. The average perception of the local residents shows that they are at the level of “*apathy*” in tourism in the Tolerance Model. It is also concluded that Nevşehir is in the “*development*” stage of the Destination Life Cycle. It has been found that local residents and other stakeholders have similar perceptions about the socio-cultural and economic impacts of tourism and have different perceptions about environmental impacts of tourism.

Keywords: *Impacts of Tourism, Local Resident, Other Stakeholders, Nevşehir*

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	ii
KABUL VE ONAY	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TURİZMDE YER ALAN PAYDAŞLAR	5
1.1.1. Merkezi ve Yerel Yönetimler	7
1.1.2. Sivil Toplum Kuruluşları.....	10
1.1.3. Özel Sektör	13
1.1.4. Üniversite	14
1.1.5. Yerel Halk	15
1.2. YEREL HALKIN TURİZMDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	16
1.3. DESTİNASYONLARDA TURİZMİN ETKİLERİ	18
1.3.1. Turizmin Ekonomik Etkileri.....	18
1.3.1.1. Turizmin Parasal Ekonomik Etkileri	19
1.3.1.1.1. Turizmin Dış Ödemeler Dengesine Etkisi.....	19
1.3.1.1.2. Turizmin Gelir Yaratıcı Etkisi.....	22
1.3.1.1.3. Turizmin Devlet Gelir ve Harcamalarına Etkisi.....	24
1.3.1.1.4. Turizmin Mal ve Hizmet Fiyatlarına Etkisi.....	24
1.3.1.2. Turizmin Reel Ekonomik Etkileri	25

1.3.1.2.1. Turizmin İstihdam Üzerindeki Etkisi	25
1.3.1.2.2. Turizmin Ekonominin Diğer Sektörlerine Etkisi	27
1.3.1.2.3. Turizmin Bölgelerarası Dengeli Kalkınmaya Etkisi	28
1.3.1.2.4. Turizmin Altyapı ve Üstyapıya Etkisi.....	29
1.3.2. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri.....	30
1.3.2.1. Alışkanlık ve Davranışlar	32
1.3.2.2. Alışveriş ve Rekreasyon İmkânları	33
1.3.2.3. Toplum ve Aile Yapısı	34
1.3.2.4. Kalabalıklaşma	35
1.3.2.5. Yerel Hizmetler	36
1.3.2.6. Kültürel Alışveriş	37
1.3.2.7. Kültürel Faaliyet Çeşitliliği	38
1.3.2.8. Sanat	38
1.3.2.9. Yaşam Tarzı.....	39
1.3.2.10. Dini İnançlar	40
1.3.2.11. Konuşma Dili.....	41
1.3.2.12. Yerel Kültür.....	42
1.3.3. Turizmin Çevresel Etkileri	43
1.3.3.1. Kirlilik	45
1.3.3.2. Yaban Hayatı	46
1.4. YEREL HALKIN TURİZM GELİŞİMİNE YÖNELİK ALGISI ÜZERİNE TEORİK ÇERÇEVE.....	47
1.4.1. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Algısını Etkileyen Faktörler	50
1.4.2. Yerel Halkın Turizm Algısı ile İlgili Modeller ve Teoriler.....	64
1.4.2.1. Doxey'in Tolerans (Irridex) Modeli	64
1.4.2.2. Butler'ın Destinasyon Yaşam Döngüsü (Lifecycle) Modeli	65
1.4.2.3. Sosyal Mübadele Teorisi	69
1.4.2.4. Sosyal Taşıma Kapasitesi Teorisi.....	70
1.4.2.5. Sosyal Temsil Teorisi	72
1.4.2.6. Yerel Halkın Turizm Algısı ile İlgili Diğer Teoriler	74
1.5. YEREL HALKIN TURİZMİN ETKİLERİNİ ALGILAMASI ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	75

İKİNCİ BÖLÜM
NEVŞEHİR'DE YEREL HALKIN VE DİĞER PAYDAŞLARIN TURİZMİN
ETKİLERİNE YÖNELİK ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	85
2.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	87
2.2.1. Veri Toplama Aracı.....	88
2.2.2. Evren ve Örneklem.....	91
2.3. VERİLERİN ANALİZİ VE ARAŞTIRMA BULGULARININ	
DEĞERLENDİRİLMESİ.....	92
2.3.1. Ön Analizler	93
2.3.1.1. Verilerin Analize Uygunluğunun İncelenmesi.....	93
2.3.1.2. Turizmin Etkileri Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlilik Analizi Sonuçları	95
2.3.1.3. Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	96
2.3.2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine ve Araştırma Ölçeğine İlişkin	
Tanımlayıcı İstatistik Bulguları ve Yorumları	98
2.3.3. Nevşehir'de Turizm Gelişim Aşamasına İlişkin Bulgular ve Yorumlar	101
2.3.4. Kümeleme Analizine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	105
2.3.5. Diğer Paydaşların Turizmin Etkilerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular ve	
Yorumlar.....	112
2.3.5.1. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri.....	115
2.3.5.2. Turizmin Ekonomik Etkileri.....	117
2.3.5.3. Turizmin Fiziksel Çevreye Etkileri	119
2.3.5.4. Destinasyon Yönetim Örgütlenmesi.....	121
2.3.5.5. Turizmin Etkilerinde Yerel Halkın Yeri.....	123
SONUÇ.....	126
KAYNAKÇA.....	136
EKLER.....	172
ÖZGEÇMİŞ.....	175

KISALTMALAR

ÇE:	Çevresel Etkiler
DTA:	Dış Ticaret Açığı
DYD:	Destinasyon Yaşam Döngüsü
EE:	Ekonomik Etkiler
GSMH:	Gayrisafi Milli Hâsıla
KAPHİB:	Kapadokya Turizm Altyapı Hizmet Birliği
KAPTİD:	Kapadokya Turistik Otelciler ve İşletmeciler Derneği
SKE:	Sosyo-Kültürel Etkiler
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
TUİK:	Türkiye İstatistik Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 2000-2017 Yıllarına Ait Turizm Gelirleri ve Giderleri.....	20
Tablo 2: Yıllara Göre Turizm Gelirlerinin İhracata, Turizm Giderlerinin İthalata Oranı	21
Tablo 3: Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını (DTA) Kapatmadaki Payı	22
Tablo 4: Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı ve İhracata Oranı (%).....	23
Tablo 5: Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamasını Etkileyen Tek Değişkenli Faktörler	52
Tablo 6: Destinasyon Yaşam Döngüsü ve Turizmin Etkileri.....	68
Tablo 7: Ölçeğin Pilot Çalışma Güvenilirlik Sonuçları	90
Tablo 8: Normallik Dağılımı	94
Tablo 9: Turizmin Etkileri Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları.....	96
Tablo 10: Güvenilirlik Analizi Sonuçları	98
Tablo 11: Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	98
Tablo 12: Turizmin Etkileri Ölçeğine İlişkin İfadelerin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Dağılımları.....	100
Tablo 13: 1989-2017 Yılları Arasında Nevşehir'e gelen Turist Sayısı ve Değişim Oranı	102
Tablo 14: Kümeler Arası Uzaklıklar	107
Tablo 15: Kümelerin İfadelere Verdiği Yanıt Ortalamaları	107
Tablo 16: Kümelere İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	111
Tablo 17: Kurum ve Yetkili Kodları	112
Tablo 18: Görüşme Kodları ve Frekanslar	113
Tablo 19: Temaların Sorular Bazında Frekansı.....	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Turizmde Yer Alan Paydaşlar (Sautter ve Leisen, 1999).....	7
Şekil 2: Dünya Genelinde Turizmin İstihdama Toplam Etkileri.....	26
Şekil 3: Türkiye’de Turizmin İstihdama Toplam Etkileri	26
Şekil 4: Algılama, Turum ve Davranış Arasındaki İlişki.....	48
Şekil 5: Gerekçeli Eylem Teorisi	49
Şekil 6: Turizmin Etkilerine Yönelik Kavramsal Çerçeve	51
Şekil 7: Butler’ın Turizm Yaşam Döngüsü Modeli: Bir Turistik Bölgenin Varsayılan Evrimi.....	66
Şekil 8: Turizmin Etkileri Ölçeğine İlişkin Normal Dağılım Grafiği.....	95
Şekil 9: Nevşehir’de Turizm Gelişim Düzeyi Eğrisi	102
Şekil 10: Nevşehir’de Destinasyon Yaşam Eğrisi ile Yerel Halkın Turizm Algısı Arasındaki İlişkisi (Diedrich ve Buades, 2009)	103
Şekil 11: Yerel Halkın Turizm Algılarına Ait Dendogram Grafiği (Ward’s Yöntemi)	106
Şekil 12: Kümeleme Analizine Yönelik Karar Ağacı.....	111

GİRİŞ

Turizm dünyada ekonomik kalkınma, istihdam ve ihracat geliri sağlayan büyük ve hızlı büyüyen sektörlerden biridir. Turizm, 2018 yılında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinde elde edilen gelirin %4,1'ine, istihdamın %5,9'una ve hizmet ihracatının %21,3'üne sahip olmuştur (OECD, 2018). Turizm, tüm paydaşların işbirliği içerisinde hareket etmesiyle sadece kentsel bölgelerde değil kırsal alanlarda da istihdamı, ekonomik büyümeyi, sosyal ve kültürel bütünleşmeyi sağlayacak potansiyele sahiptir. Turizm aynı zamanda, yerel, kültürel ve tarihi değerlere, doğal çevreye, ekolojiye yönelik farkındalığın artırılması açısından da önem arz etmektedir.

19.yüzyılın başından bu yana yaygın bir sosyal olgu haline gelen turizm, dünyanın görünümünü, doğasını, üzerinde yaşayanları ve aralarındaki karşılıklı ilişkileri değiştiren bir etkiye sahiptir. 20. yüzyılda ise endüstriye dönüşerek küresel bir boyut kazanan turizm, sadece sayısal ve parasal göstergeleri ile dikkati çekerken, mevcut turizm anlayışımız, antropologlar, sosyologlar, psikologlar, coğrafyacılar, rekreasyon uzmanları ile akademisyenler tarafından yürütülen sayısız, disiplinlerarası çalışmaların sonucunda daha kapsamlı ve çok yönlü hale gelmiştir (Easterling, 2004).

Son yüzyılda turizm sektörünün gelişiminde, destinasyonlarda ikamet edenlerin, bir diğer ifadeyle yerli halkın desteğine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Yerel halka duyarlı turizm (resident responsive tourism) olarak adlandırılan bu anlayış (Ritchie, 1993; Haywood, 1988), turizmin gelişiminden sorumlu olanların, mevcut ve yeni turistik ürünler için yapılacak planlamalarda, o destinasyonun yerel halkını sürece dâhil etmelerini öngörmektedir. Planlamaların gerektirdiği fayda-maliyet analizlerinde, yerel halkla uzlaşmaya varılabilmesi için net toplumsal faydanın

maliyetin üzerinde olması beklenmektedir. Yerel halkın fayda ve maliyet algısının anlaşılmasını sağlayan ve yaygın olarak kabul edilen sosyal mübadele teorisi, bireysel faydalar ile ekonomik kalkınma algıları arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Yerel halkın algı ve tutumları üzerine değerlendirme yapıldığında, sosyal mübadele teorisi, turizm planlayıcılarına, tur operatörlerine ve turistlere sunulan kaynaklara ve faydalara eşit olarak, karşılığında yerel halka da fayda sağlamayı şart koşmaktadır. Yerel halkın bu değişimde karşı tarafa sundukları arasında gelişime destek, misafirperverlik ve turizmden kaynaklı trafik yoğunluğu, kirlilik, tahribat gibi olumsuzluklara tolerans gösterme sayılabilir (Teye, Sönmez ve Sirakaya, 2002). Yerel halkın turizmden sağladığı faydalar ise iş fırsatları, yerel ekonomiyi dengeleme, ev sahipleri ve ziyaretçiler arasında kültürel alışveriş, toplumun ve rekreasyon olanakları vb. olarak sıralanabilir (Richardson, 1991). Yerel halkın turizm algılarını açıklamak için oluşturulan kavramsal çerçeve ayrıca, eşitlik teorisi, büyüme makinesi teorisi, yaşam döngüsü modeli, tolerans modeli, güç teorisi, sosyal taşıma kapasitesi teorisi, sosyal temsil teorisi ve sosyal mübadele teorisini içermektedir.

Ev sahibi toplum ile turizm sisteminin başarısı arasındaki ilişki birçok çalışmada vurgulanmaktadır. Belisle ve Hoy'un (1980) da belirttiği gibi, "iyi bir seyahat deneyimini belirleyen faktörlerden en önemlisi, yerel halkın turistlere karşı davranışlarıdır". Destinasyonlarda turizmin gelişimi, genel olarak yerel halkın turizm algısı ya da turizmin yerel halk üzerindeki etkisi çalışmaları (ör. Belise ve Hoy, 1980; Allen vd., 1988; Ap, 1992; Besculides vd., 2002; Horn ve Simmons, 2002; Harrill, 2004; Tosun, 2004; Andereck vd., 2005; Andriotis, 2005) ile değerlendirilmektedir. Bu konudaki araştırmalar çoğunlukla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde turizmin ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel etkilerine ya da turizm gelişimine karşılık gelen bir aşamayla ilişkilendirilmesine odaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu genel tema ile ilgilenen çalışmaların listesi oldukça uzundur. Yerel halkın tutum ve algılarını inceleyen araştırmalar mevcut ve gelecekteki turizm programlarının ve projelerinin başarılı bir şekilde geliştirilmesi, pazarlanması ve işletilmesi için önemli planlama ve politika değerlendirmeleri olarak görülmektedir (Ap, 1992). Yerel halkın algılarını incelemek için kullanılan yaklaşımların yanı sıra, bazı araştırmacılar, yerel halkı algılarına göre gruplandırmanın ve bu gruplar arasındaki farklılıkları incelemenin turizm politikası ve planlaması geliştiricilerine, halkın genel algılarını ölçen diğer

metodolojik yaklaşımlara kıyasla daha anlamlı bilgiler sağlayabileceğini savunmaktadır (Fredline ve Faulkner, 2000).

Nicel ve nitel yaklaşımın uygulandığı bu çalışmada araştırma alanı Nevşehir'dir. 1980'li yıllardan itibaren bölgede gelişmeye başlayan turizmin, yerel halkın yaşamında değişiklik yarattığı düşünülmektedir. Turizm faaliyetlerinin başlıca geçim kaynağı olduğu bu bölgede turizmin olumlu ve olumsuz etkileri farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Turizm gelişimi algısının turizme ve turiste yönelik tutum ve davranışlar üzerinde ve turizmi desteklemesi üzerinde doğrudan etkisi olmasından dolayı, yerel halkın turizm gelişimini nasıl algıladıkları önemlidir.

Yapılan literatür taraması sonucunda Nevşehir'de turizm gelişimini yerel halk algısına göre değerlendiren çalışmalar bulunmasına rağmen, somut verilerle destinasyon gelişim düzeyini ve yerel halkın turizme karşı duygusal düzeyini belirleyen, toplum algısını diğer paydaşlar algısı ile karşılaştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın sonuçları, Nevşehir'de turizm politikası belirleyicileri ve turizm sektöründe toplum desteği sağlamak isteyen yetkililer için yararlı olacaktır. Ayrıca, bu araştırmanın bulguları, sektör uzmanları için kaynak teşkil edebilir ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara bölgedeki turizmin etkileri konusunda kapsamlı fikir sunma açısından katkıda bulunabilir.

Bu çalışmanın amacı, Nevşehir'de yerel halkın ve diğer paydaşların turizm gelişimine yönelik algılarını incelemektir. Çalışma, Nevşehir'de yerel halk ve diğer paydaşlar tarafından turizmin algılanan etkilerini analiz ederek karşılaştırmaktadır. Ayrıca çalışma, bu algılara göre Nevşehir'in turizm gelişim düzeyini ve yerel halkın turizme karşı hangi duygusal düzeyde olduğunu göstermektedir. Araştırma, turizm gelişim düzeyini kavramsal olarak açıklayan Butler'ın (1980) turizm yaşam döngüsü modelinin uygulanabilirliğini de ortaya koymaktadır.

Çalışmanın amacına uygun olarak yerel halktan elde edilen veriler tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme tekniği ile toplanmıştır. Yerel halk algısını belirlemek için kullanılan ölçek farklı yazarlar tarafından birçok çalışmada kullanılmış, geçerli ve güvenilir bulunmuş ölçektir. Diğer paydaşlardan elde edilen

veriler yarı yapılandırılmış görüşme sorularının kullanıldığı mülakat yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada yerel halka yönelik anket formu hazırlanmıştır. Pilot uygulamayla tüm ifadelerin anlaşılabilirliği ve psikometrik özellikler test edilmiştir. Daha sonra yerel halktan veriler toplanarak bulgular yorumlanmıştır. Bu aşamada ölçeğin güvenilirliğinin yanı sıra normallik ve geçerliliği incelenmiştir. Yapı geçerliliğini test etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Sonrasında yerel halkın turizme yönelik algı ortalamaları üzerinden, Nevşehir'in turizm gelişim düzeyi ve yerel halkın turizme karşı duygusal düzeyi belirlenmiş, yerel halkı algılarına göre gruplandırmak amacıyla kümeleme analizi yapılmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise Nevşehir'de turizmle doğrudan ilgili kurum yetkilileri ile turizmin bölgedeki etkileri üzerine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin kodlanmış ve temalar altında birleştirilerek yorumlanmıştır. Daha sonra her iki aşamada elde edilen bulgular karşılaştırılmış, algılardaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde turizmde yer alan paydaşlar, yerel halk, turizmin etkileri kavramları açıklanmaya, ilgili teoriler ile desteklenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın uygulama bölümü olan son bölümde araştırmanın amacına ve önemine, evren ve örneklem seçimine, veri toplama aracının nasıl hazırlandığına, veri toplama yöntemine, veri analizlerine, bulgularına, sonuçlarına ve önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde bir destinasyondaki turizm paydaşlarına, yerel halkın turizmdeki önemine ve turizm algısına, yerel halkın turizm algısını açıklayan modeller ve teorilere ve konu ile ilgili literatür taramasına yer verilmektedir.

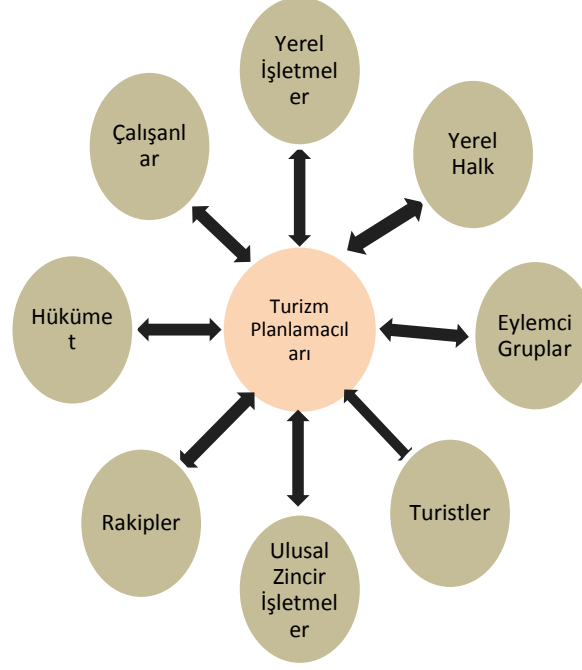
1.1. TURİZMDE YER ALAN PAYDAŞLAR

Freeman, paydaş kavramını tüketim ile ilişkilendirerek tanımlayan ilk kişi olarak bilinmektedir. Freeman'ın paydaş kavramı ile ilgili en temel tanımlaması, “bir işletmenin hedeflerine ulaşmasını etkileyen ya da bu hedeflerden etkilenen her hangi bir grup ya da kişidir” (Freeman 1984). İşletmelerin bu grup ya da kişilerle olan ilişkileri işletme hedeflerine ulaşmada etkili olmaktadır. İlişkiler ne kadar karmaşık ve zayıf olursa hedeflere ulaşmak o kadar zorlaşmakta, aksi durumda ise hedeflerin gerçekleşmesi kolaylaşmaktadır. İşletmelerin paydaşlarının beklentilerini ve ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılaması ve yönetmesi gerektiği anlayışı çerçevesinde, Freeman (1984) Paydaş Teorisi'ni ortaya atmıştır. Paydaş teorisine göre bir organizasyon, çalışanları, müşterileri, tedarikçileri, hükümeti ve ilgili toplum üyelerini kapsayan birey ve gruplarla olan ilişkileriyle nitelendirilmektedir (Freeman'dan Akt. Sautter, 1999). Paydaş teorisi; iki ana soru üzerine oluşturulmuştur: Bu sorulardan ilki “paydaşları bir araya getiren organizasyon amacının ne olduğu”, diğeri ise; “organizasyonun paydaşlarına karşı ne gibi sorumlulukları olduğudur” (Freeman vd., 2004:364). Bir işletmenin temel amacı iç ve dış paydaşların çıkarları doğrultusunda hareket etmektir. Paydaş teorisi de bu noktada bir işletmenin amacını tekrar tanımlamaktadır (Donaldson ve Preston, 1995). Ayrıca teori, yönetimin paydaşlara karşı ne gibi sorumlulukları olduğunun belirlenmesini de gerektirmektedir. Bu anlayış da, işletmenin amaçlarına ulaşmasında paydaşlarıyla ne tür ilişkiler kurması

gerektiğini belirlemektedir (Ertuğrul, 2008). Paydaş teorisi kısaca, paydaşların organizasyon başarısındaki rolü üzerine yapılan vurguların giderek artması ile organizasyonların paydaşlarını tanımlaması, paydaşları ile olan ilişkilerini analiz etmesi ve paydaşlarını yönetmede uygun stratejiler geliştirmesini ifade etmektedir. (Dönmez, 2008:92).

Paydaş teorisi kavramsal olarak 1990 yılından itibaren turizm yönetimi çalışmalarında artarak kullanılmaktadır (Martini ve Buffa, 2015:118). Yapılan araştırmaların birçoğu destinasyon paydaşlarını tanımlamaya yönelik (Sheehan ve Ritchie, 2005; Byrd, 2007; Nilson, 2007; Byrd vd., 2009; Currie vd., 2009) veya paydaşların belirli alanlarda rolleri ve aralarındaki ilişkileri incelemeye yönelik yapılmıştır (Robson ve Robson, 1996; Sheehan vd., 2007; Gu ve Ryan, 2008; Simpson, 2008; Stokes, 2008; d'Angela ve Go, 2009). Bu çalışmalar bir turizm destinasyonundaki paydaşların belirlenmesini, aralarındaki ilişkilerin işbirlikçi ya da rekabetçi niteliğinin ortaya çıkmasını ve turizm arzının belirlenmesinde kilit rol oynayanların tanımlanmasını sağlamaktadır. Kent yönetiminde paydaşların kimler olduğuna ilişkin iki grup oluşturulabilir: Birincisi konuya yerel yönetim açısından bakıldığında paydaşların; merkezi idareler, mahalli idareler, birlikler, sivil toplum örgütleri, kent konseyi, kalkınma ajansı, üniversiteler, meslek odaları, özel sektör kuruluşları, medya, yerel halk oluşumlarını kapsadığı görülmektedir (İçyer, 2010: 91). İkincisi ise eğer kent yönetimi bir marka stratejisi olarak değerlendirilirse paydaşların “şehrin işleyişinde rol oynayan tüm kişi ve kurumlar” (Braun, 2008:49) şeklinde tanımlandığı; paydaş gruplarının ise ziyaretçiler, yerleşimciler ve çalışanlar, iş çevresi ve endüstri, ihracat pazarlarından oluştuğu görülmektedir (Kotler vd., 1993). Goeldner ve Ritchie (2012), turistik bir destinasyonda bulunan paydaşları; destinasyon yerel halkı, yerel/bölgesel/ülkesel kamu yönetimi, çevresel gruplar, yerli ve yabancı turistler, günübirlikçi ziyaretçiler, sektör temsilcileri, destinasyon yönetim örgütleri, kültürel miras grupları, sosyal/sağlık/egitim grupları şeklinde gruplandırmaktadır. Destinasyon paydaşları, turizm arzı ve talebi, turizm planlaması, turizmin etkileri yönetimi, insan kaynakları ve araştırmaları gibi konuları da kapsayarak turizmin gelişimini birçok yönden etkilemektedir (Waligo vd., 2013:4). Bu çalışmada, destinasyon yerel halkının turizmden etkilenme düzeyini ve turizmin bölgeye etkilerini değerlendirecek paydaşlar ele alınmaktadır.

Sautter ve Leisen (1999) ise Freeman'dan (1984) uyarlayarak turizmde yer alan paydaşları Şekil 1'deki gibi açıklamaktadır:

Şekil 1: Turizmde Yer Alan Paydaşlar (Sautter ve Leisen, 1999)

Turizm planlamacıları, turizmdeki başarılı ve başarısız faaliyetleri ve bu faaliyetlerde yer alan paydaşları analiz ederek, planlama sürecine katılımları ve aralarındaki ilişkileri ortaya çıkarabilmektedirler. Analiz sonucunda paydaşlar haritadaki yerlerini görebilmekte, üyeliklerini gözden geçirebilmektedir (Sautter ve Leisen, 1999: 316).

1.1.1. Merkezi ve Yerel Yönetimler

Türkiye’de idari sistem Anayasanın 123. maddesine göre oluşturulmuştur. Buna göre idare “merkezden yönetim” ve “yerinden yönetim” esaslarına dayanmaktadır. Merkezi yönetim başkent ve taşra olarak iki bölüme; coğrafi duruma, ekonomik şartlara ve kamu hizmet gereksinimlerine göre ise illere ve ilçelere ayrılmıştır (5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, md.1).

“İl” merkezi yönetimin temel örgütlenmesidir. İl, hem merkezi yönetimin taşra örgütü, hem de yerel yönetim birimi durumundadır. Araştırmanın kapsamı açısından, bu bölümde il yönetimi, taşra yapılanması olarak ele alınmaktadır. İl yönetiminde, merkeze ait karar ve yürütme yetkisi valiye devredilmiş, vali ilin genel yönetiminden

sorumludur. Aynı zamanda adli ve askeri kuruluşlar dışında tüm özel ve kamu kurumlarını denetler ve tüm personelin amiri durumundadır. (5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, md.9). Bakanlıklar, illerde görevlerini yürütmek için örgütler kurmakta ve il idare müdürleri vasıtasıyla görevlerini yerine getirmektedirler. İl idare müdürleri ve diğer kurumlar tamamen vali emri altındadır ve işlerin yürütülmesinden, valiye karşı sorumludurlar (3046 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında Kanun, md.17). Merkezi yönetimin diğer bir birimi olan ilçe ise, il yönetiminin bir alt kademesidir ve idarenin başında kaymakam bulunmaktadır. Kaymakam da valiye karşı sorumlu olmakla birlikte, vali gibi adli ve askeri kurumlar hariç olmak üzere bakanlık örgütleriyle çalışmaktadır (5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, md.31).

Yerel yönetimin birçok tanımı bulunmaktadır. En basit haliyle yerel yönetim “bir ülkenin coğrafi parçalarından birinde, merkezi yönetimin merkez ve taşra birimleri dışında, doğrudan o yörede yaşayanlarca oluşturulup yönetilen birimlerdir.” (Güler, 2009:279). İl özel idareleri, belediyeler ve köyler olmak üzere, anayasada üç yerel yönetim birimi vardır (5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, 3.md).

İl özel idaresi, il halkının mahalli nitelikli ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, karar organı seçmenler tarafından seçilen, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir (5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu). Tanım ve kapsam olarak bakıldığında belediyelerle aynı özelliklere sahip gibi görünse de il özel idaresinin görev alanı tüm il sınıridir. Yani yönetim olarak belediyelerden daha geniş alanı kapsamaktadır.

Belediye, anayasada beldede yaşayanların mahalli ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, yöneticisi seçmenler tarafından seçilen, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmaktadır. İl, ilçe ve belde belediyesi olarak kademelendirilmiştir. Belediyeler, imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yükseköğrenim öğrenci yurtları, sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır (5393 Sayılı Belediye Kanunu, md.14). Diğer yerel yönetim birimi olan

köyler ise 442 Sayılı Köy Kanunu'nda; nüfusu 150'den fazla, 2 binden az, cami, okul, yaylak gibi ortak malları bulunan yerleşim yeri olarak tanımlanmaktadır.

Bir bölgede turizmin başarısının sağlanması için, toplumdaki tüm paydaşların planlama ve karar verme sürecine katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Turizm ile hem merkezi hem yerel yönetimler arasında çift yönlü etkileşim bulunmaktadır. Merkezi ve yerel yönetimlerin uyguladığı plan, politika ve hizmetler turizmi etkilerken; turizm faaliyetleri de bölgeye ekonomik ve sosyal fayda sağlayarak yönetime katkı sunmaktadır. (Negiz ve Akman, 2011:776). Turizmin belirli bir bölgede var olan değişkenlerle ortaya çıkan bir endüstri olduğu düşünüldüğünde, merkezi yönetimin, turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel yapısını yönetmeye uygun olmadığı düşünülmektedir. Çünkü bölgenin güçlü ve zayıf yönlerini, karşılaşılan zorlukları daha yakından tanıyan yerel yönetimlerin olduğu bilinmektedir (Bertucci, 2002:4).

Belediyelerin turizm ile ilişkisi mevzuat kapsamında yer almaktadır. Belediyeler, belde sakinleri arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımı sağlanır (5393 Sayılı Belediye Kanunu, md.13). Belediye yönetiminin sorumluluğunda olan her görev, turizm ile yakından ilişkilidir. Temizlik ve çevre bakımı, alt yapı hizmetleri, sağlık hizmetleri, imar planları, ulaşım hizmetleri, tüketici hizmetleri ve diğer sağlanan tüm hizmetler sadece yerel halk için değil turistler için de sağlanmaktadır. 9207 Sayılı İşyeri Açma Ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik'e göre belediyeler turizmle doğrudan ilişkili olan otel, motel, pansiyon, kamping ve benzeri konaklama yerleri, eğlence alanları ve işletmeleri, tiyatro, sinema tesisleri kurma ve belge verme, yiyecek-içecek işletmeleri açma, masaj salonu, hamam, sauna işletmeleri açma yetkisine sahiptir.

Kılıç (2006), yerel yönetimin özellikle belediyelerin, turizme yönelik yaptıkları veya yapabilecekleri faaliyetleri dört grupta toplamaktadır: Tanıtım-pazarlama faaliyetleri, kültürel faaliyetler, çevresel faaliyetler ve denetim faaliyetleri. Belediyeler bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlere bölgeyi tanıtmak, bilgi vermek amacıyla broşür, katalog, kitapçık vb. hazırlayabilmektedir (Baş vd., 2007:10). Yerel kalkınmada öncül

etkenlerden biri olan turizm faaliyetlerinin devam edebilmesi için tarihi dokunun, mimari özelliğin korunması ve turizme yönelik faaliyetlerin düzenlenmesi gerekmektedir. Bölgede bunun sağlanması adına, belediyeler bünyesinde kurulan ‘Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’, söz konusu faaliyetlerden sorumlu birimdir. Panayır, fuar, sergi, festival, konser gibi kültürel faaliyetleri düzenlemek (5393 Sayılı Belediye Kanunu) ve turizme yönelik personel yetiştirmek amacıyla mesleki kurslar açmak, yerel halkı bilinçlendirme programları düzenlemek de birimin görev ve yetkileri arasındadır (Nevşehir Belediye Başkanlığı Kültür Ve Sosyal İşler Müdürlüğü Görev Ve Çalışma Yönetmeliği). Belirli bir bölgede turizm talebinin oluşması için gerekli koşullardan biri fiziksel (doğal ve tarihi) çevredir. Yerel yönetimin çevre koruma, imar planlama, alt yapı oluşturma kapsamındaki uygulamaları da turizm faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir (Kılıç, 2006). Çevre planlaması ve denetimi, turizm işletme ve tesislerinin denetimi, planlama ve yapılaşma denetimi uygulamaları ise belediyelerin, bölgenin turizm gelişimine katkı sağlayan diğer görevleridir.

1.1.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Sürdürülebilir bir bölgesel/yerel kalkınma için, iyi organize edilen bir yerel kalkınma sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak ekonomik-sosyal gelişmeyi hızlandıracak sağlıklı bir yerel kalkınma sisteminin temeli, kamu, özel sektör, ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) işbirliği ve koordinasyonuna bağlıdır (Karakoyun, 2011: 39-40). Bunlar arasında yer alan sivil toplum kuruluşları; kamu yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kâr amacı gütmeyen, demokratik işleyişe sahip ve gönüllü olarak bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmelerdir (Aslan ve Kaya, 2004: 216). Seyyar ve Adalı (2004) ise daha dar anlamda STK’ları sosyo-ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan örgütler olarak tanımlamaktadır. Literatüre bakıldığında bu kuruluşlar; kar amacı gütmeyen kuruluşlar (non-profit organizations), kar amacı gütmeyen sektör (non-profit sector), gönüllü kuruluşlar (voluntary organizations), sivil toplum kuruluşları (civil society organizations), hükümet dışı kuruluşlar (non-governmental organizations), üçüncü sektör (third sector), bağımsız sektör (independent sector), hayırsever yardım kuruluşları (charitable organizations), vergiden muaf kuruluşlar (tax-exempt organizations), sosyal hareketler (social movements) gibi farklı isimlerle de nitelendirilmektedir (Özdemir, 2004: 133).

Ülkemizdeki mevzuata göre, STK'lar dernek veya vakıf statüsünde kurulup, kar amacı olmadan faaliyet göstermektedir. Türkiye'de sivil toplum; siyasi partiler, vakıflar, dernekler, sanayi ve ticaret odaları, meslek örgütleri, üniversiteler, sendikalar, spor kulüpleri, dini kuruluşlar, farklı platformlar gibi küçük yerel derneklerden profesyonel kuruluşlara kadar farklı grupları içerisine almaktadır (Uğur, 2006). STK'ların dört temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar (Seyyar ve Adalı, 2004: 190); gönüllülük, bağımsızlık, kar amacı gütmemek ve vizyon ve hedef sahibi olmaktır. Üye kabulü olan ve üyelerin katılımını demokratik şekilde sağlayan kuruluşlar sivil nitelik taşımaktadır. Ayrıca kuruluşa katılımın gönüllü olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. STK'lar kendilerini oluşturan yasalarla ve üyelerin denetimi için yetki verilen kurullarla denetlenmektedir. Bir bakıma STK'lar merkezi ve mahalli idarelerden bağımsız olmakla birlikte, siyasi partilerden de farklı görüşlere sahip olabilmektedir. STK'lar kazanç ve kar elde etmek için faaliyet göstermezler. Gelir getirici faaliyetlerde bulunsalar bile, elde edilen gelir üyelere dağıtılmaz. Ayrıca, STK'lar belirli bir amaç için kurulur ve bu amaç doğrultusunda faaliyetlerini sürdürürler.

STK'ların amaçları ve kullandıkları yöntemler çeşitlilik göstermektedir. Geniş kitleleri bilgilendirme ve harekete geçirme, gerektiği yerlere doğrudan yardım malzemesi ve hizmet götürme, ülkelerin imzaladıkları uluslararası sözleşmelere uyumlarını gözlem altına alma, bir çatışmanın tarafları arasında uzlaşma sağlama, belli bir konuyu uluslararası platformların gündemine getirme ve bu alanda hukuki düzenlemeye gidilmesine öncülük etme, uluslararası kuruluşlardaki çalışmalara katkıda bulunma, bir konuda araştırma yapma ve uzmanlık hizmeti verme STK'ların rolleri arasındadır. Hükümetler, uluslararası toplantılara katılacak resmi heyetlerine konuyla ilgili ulusal STK'larından da temsilciler dahil ederek bu kuruluşların uzmanlığından yararlanmaktadır. (www.mfa.gov.tr).

Türkiye'de STK'lar yasal bakımdan dört şekilde sınıflandırılmaktadır (Yıldırım, 2004:42):

- Temsilcisi olarak kuruldukları grupların sosyo-ekonomik haklarını savunmak için 'yasa gereği' kurulan (Barolar, Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Meslek Kuruluşları, Kooperatifler vb.) kuruluşlar,

- Kurulması yasal olarak zorunlu olmayan fakat, başka bir kuruluşla ikame edilmesi zor olan ve temsilcisi olduğu toplum gruplarının hak ve çıkarlarını koruma amacı güden işçi sendikaları gibi kuruluşlar,
- Kurulması zorunlu olmayan fakat yine yasalar doğrultusunda oluşturulan ve çoğunlukla kadın hakları, eğitim, sağlık, barış, çevre, insan hakları, ekonomik haklar gibi öncelikleri amaç edinen ‘gönüllü’ dernek, vakıf ve benzeri kuruluşlar,
- Geçici, esnek ve biçimsel olmayan bir yapıda, gönüllü katılım esasına dayanarak oluşturulan dernekleri, üniversite platformları gibi ‘vatandaş inisiyatifi’ içerikli kuruluşlardır.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının büyük bir kısmını dernek, vakıf ve sendikalar oluşturmaktadır. İstatistiklere bakıldığında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın 2016 Temmuz verilerine göre Türkiye’de 321 tane işçi ve kamu sendikası bulunmaktadır (www.csgb.gov.tr). Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre ise Türkiye’de 5075 vakıf bulunmaktadır. Bu vakıfların 21’i Nevşehir’de kurulmuştur (www.vgm.gov.tr). Dernekler Dairesi Başkanlığı da Türkiye’de 109.984 faal dernek bulunduğunu belirtmektedir. Derneklerin %5’lik kısmını kültür, sanat ve turizm alanında faaliyet gösteren dernekler oluşturmaktadır. 365 dernek de Nevşehir’de faaliyetlerini sürdürmektedir (www.dernekler.gov.tr). Türkiye’de Sivil Toplum Geliştirme Merkezi’nin (STGM) sivil toplum kuruluşları veri tabanında, adında ‘turizm’ kelimesi geçen sivil toplum örgütü sayısı 137, faaliyet alanı ‘turizm’ olan örgüt sayısı ise 93’tür (www.stgm.org.tr).

Turizmin endüstri olma özelliği, ülke ve bölge kalkınmasındaki rolü dolayısı ile Türkiye’de de turizm alanına yönelik STK’lar bulunmaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının, turizm sistemi içerisinde savunma, danışmanlık yapma, kampanya başlatma, projelerde yatırım yapma gibi önemli rolleri bulunmaktadır (Kalish, 2001). Yerel yönetimlerde olduğu gibi, STK’lar da yerel halka yakın olmakla birlikte, sorunları takip edebilmektedir. Turizm politikası ve planlaması sürecinde yerel halkın görüşlerinin de yer almasının gereği, STK’ların turizm politikası ve planlaması faaliyetlerine katılımını gerektirmektedir (Burns, 2004). Ayrıca küçük ölçekli turizm işletmelerinin yaşadığı sorun olan pazara ulaşmada, STK’ların bu işletmelerin pazara

erişimini kolaylaştırma işlevi ortaya çıkmaktadır. Bunların dışında destinasyon tanıtımı, turizm işletmelerine yönelik sertifikalandırma/belgelendirme uygulamalarını yürütme, sürdürülebilir turizm faaliyetleri, hizmetin fiziksel unsurunda standart oluşturma, turizm çalışan haklarını koruma, turizm sistemine entegre birimler arasındaki işbirliğini sağlama gibi görevleri de bulunmaktadır (Harman, 2014:352).

Uluslararası alanda turizme katkısı olan ve turizmin sağladığı faydaları topluma entegre eden Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) ve Oxford Committee for Famine Relief (OXFAM), Action for Southern Africa (ACTSA), Voluntary Service Overseas (VSO) gibi yardım kuruluşları turizm bağlantılı projelerde yer almaktadır (Simpson, 2008:8). Türkiye’de ise doğrudan turizmle ilgili STK’lar arasında Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED), Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği (TYD), Turist Rehberleri Birliği (TUREB) ve birçok kuruluş bulunmaktadır. Yerel bağlamda ise çalışmanın yürütüldüğü bölge göz önünde bulundurulduğunda turizmle doğrudan ve dolaylı bağlantısı olan, Nevşehir Rehberler Odası, Kapadokya Turistik Otelciler ve İşletmeciler Derneği (KAPTİD), Kapadokya Turizm Altyapı Hizmet Birliği (KAPHİB), Göreme Turizm Geliştirme Kooperatifi, Kapadokya Aşçıları Derneği bulunmaktadır.

1.1.3. Özel Sektör

Turizmin gelişme sürecinde katılımına ihtiyaç duyulan diğer paydaş grubu, özel sektör yöneticileri ve işletmecileridir. Bir destinasyonda fırsatları en iyi tanımlayabilen, destinasyonun potansiyelinin en çok farkına varan, turistik bir ürünün gelişmesine öncülük eden ve turizmde hem topluma hem de ziyaretçiye karşı sorumluluk üstlenen paydaş grubu özel sektör olmaktadır (Simpson, 2008:10).

Özel sektör paydaşları mali istikrar, gelir, ödemeler, ekonomik sürdürülebilirlik vb. ile doğrudan ilgili olduğundan, turizm sistemi içerisinde, pazar konusunda diğer paydaşlardan daha çabuk etkilenmektedir. Yerel toplumun desteği ve iş birliği, söz konusu hedeflerle bütünleşiktir ve ekonomik amaçlara ulaşmak için izlenen yol, çoğunlukla turistik ürünü oluşturan doğal değerleri korumayı ve turizmden etkilenen ya da yakından ilgili olan toplumla iyi ilişkiler kurmayı gerektirmektedir (Beeton, 2006; Hawkins ve Mann, 2007). Özel sektörün, bölgede istihdam yaratma, kaynak

yaratma ve sermaye yatırımı, yiyecek-içecek, el sanatları, ulaşım gibi ikincil sektörleri geliştirme, halk ve turistlerde turizmle ilgili farkındalık ve bilinç oluşturma, tüm paydaşları sorumlu turizm uygulamalarına teşvik etme, rehberlik, yönetim, ağırlama gibi alanlarda eğitim ve becerileri geliştirme, gerektiğinde yerel/ulusal/uluslararası yetkililere baskı ve lobicilik yapma, okullar, yardım kuruluşları, çevre grupları gibi kitlelere bağış yapma gibi yerine getirmesi beklenen görevleri bulunmaktadır. Turizm endüstrisinin ve özel sektörün, turizmin faydalarını yerel halka dağıtmadaki rolleri ve “sorumlu” turizm kavramı son zamanlarda daha net anlaşılır hale gelmiştir. Büyüyen ve gelişmeye devam eden pazarı takip etmede bilinç, baskı, gereklilik ve istek kombinasyonu, daha çok yerel halka, onların ihtiyaç ve beklentilerine ve halkın yaşam bölgesinde var olan turizmin etkilerine odaklanan özel sektörün ilgisine dayanmaktadır (Simpson, 2008:9).

1.1.4. Üniversite

Üniversiteler, bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan yükseköğretim kurumlarıdır (5347 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, 3.madde). Yüksek eğitim kurumları, kuruldukları bölgelerin ya da kentlerin ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve çevresel gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır (Demirelli ve Taşkın, 2013:321). Türkiye’de 2005 sonrası kurulan üniversitelerin temel gerekçesi, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi, sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, demokratik kültürün geliştirilmesi başta olmak üzere birçok nedeni de içerisinde barındırmaktadır (Uygun vd., 2016, s.67).

Kent ile üniversite etkileşimindeki temel noktanın, üniversitelerin bölgesel kalkınma politikalarına ve sürdürülebilir insani gelişmeye yönelik etkileri olduğu vurgulanmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından ortaya atılan bu kavram, insanın, bir bölgenin ya da ülkenin gelişmesindeki ilk etken olduğunu savunmaktadır. Gelişmenin sadece ekonomik süreçle sınırlı olmadığını belirten sürdürülebilir insani gelişme kavramı, insanların ekonomik şartlarının iyileştirilmesinin yanında; sosyal, siyasal, kültürel, sağlık ve eğitimle ilgili haklarının da geliştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Anand ve Sen, 1994). Dolayısıyla üniversitelerin önce eğitim hakkı olmak üzere, insanların diğer hak ve imkânlarla erişmesini sağlayarak, sürdürülebilir gelişimi

desteklemesi beklenmektedir. Bu doğrultuda mezunlara iş imkanları sunmaları, bireylerin kendilerini geliştirmelerine ortam hazırlamaları, öğrenme kültürünü yaygınlaştırmaları önem taşımaktadır (Taşcı vd., 2011, s.132).

Üniversiteler, kuruldukları yerlerde harcamaları ve istihdam edilen personel sayısını artırması bakımından kuruldukları bölgelerin gelişiminde önemli görevler üstlenen ekonomik bir kaynaktır (Halterbeck ve Conlon, 2015; Huggins ve Cooke, 1997:325; Kotosz, 2013:47; Bleaney vd., 1992:305). Üniversitelerde çalışan akademik ve idari personel, personele ödenen maaşlar, öğrencilerin ve ziyaretçilerin mal ve hizmet talebi ve yapmış olduğu harcamalar, üniversitenin satın almış olduğu mal ve hizmet, bağlantılı sektörlerle sağladıkları uyarıcı etkiler, yerel ekonomi üzerinde istihdam ve gelir katkısı yaratmaktadır (Atik, 1999: 100). Phelps (1998:149), az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kırsal alanlarına üniversiteler kurmak suretiyle, bu bölgelere daha fazla ekonomik fayda sağlanabileceğini ve bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılabileceğini ifade etmektedir. Nitekim Bilginoğlu vd.’nin (2002) yaptıkları çalışmada giyim mağazaları, spor mağazaları, spor tesisleri, halı saha, restoran, kafe, bar gibi işletme sayılarının artışında en etkili faktörün üniversiteler olduğu sonucuna varılmıştır.

Üniversiteler, yerel ya da bölgesel ekonomik gelişime bağlı olarak, bölgenin sosyal yapısında da değişim yaratmaktadır (Demirelli ve Taşkın, 2013:322). Üniversiteler bünyesinde hazırlanan kültür etkinliklerinin – konferanslar, paneller, açık oturumlar- yerel halkın da katılımına açılması, farklı şehirlerden ve kültürlerden gelen personel ve öğrencilerin yöre halkıyla etkileşimi, sosyokültürel gelişime katkı sağlarken; çevre düzenlemesi, yeni kültürel, sportif ve eğlence mekânlarının açılması da üniversitelerin yerel çevrede oluşturdukları mekânsal gelişmelerdir (Gürkaynak ve Kasımoğlu, 2004). Bu anlamda üniversiteler, kuruldukları bölgede ekonomik kalkınmayı teşvik ederken, diğer yandan toplumun sosyo-kültürel yapısı üzerinde de çeşitli etkilerde bulunmaktadır.

1.1.5. Yerel Halk

1580 Sayılı Belediye Kanunu’nda yer alan “her Türk nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin vatandaşıdır” ifadesi 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nda “herkes

ikamet ettiği beldenin vatandaşıdır” olarak değiştirilerek nüfus kütüğüne kayıtlı olunan yerin değil ikamet edilen yerin vatandaşı olmak için temel ölçüt olduğu belirlenmiştir (Öner, 2005).

Halkın katılımını sağlamada mahalli idareler, merkezi idareye göre çok daha fazla imkân ve yeteneklere sahiptir. Belediye mevzuatındaki düzenlemeye göre, yerel hizmetlere halkın katılımını sağlama adına ihtisas komisyonları oluşturularak, bu komisyonlara uzman kişilerin ve sivil toplum örgütlerinin katılımının yolları açılmıştır. Stratejik plan hazırlama sürecinde; varsa üniversiteler, meslek odaları, ilgili sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine yer verilerek, yerel katılıma yönelik imkân sunulmaktadır (Urhan, 2008: 94).

5393 Sayılı Belediye Kanunu’nda, belediye yönetiminin, kentin sosyal unsuru olan halkın da yönetimde görüşlerinin alınabileceği (Toprak, 2006: 119) Kent Konseyi ile ilgili düzenleme bulunmaktadır. Kent konseyi, kent vizyonunun ve vatandaşlık bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, şeffaflık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini faaliyete geçirmeye çalışmaktadır. Kent konseyi kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımından oluşmaktadır. Belediyeler de, kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlamaktadır.

1.2. YEREL HALKIN TURİZMDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Turizm gelişiminde ve planlamasında etkili olan paydaşlardan biri de destinasyon yerel halkıdır. Yerel halkın turistlere davranış şekli, turist memnuniyetini, tekrar ziyaretini ve tavsiye etme olasılığını etkilemektedir. Bu durum turizmin geleceğini önemli derecede etkileyen bir olgudur. Destinasyonda yerel halk ve turist etkileşimi neticesinde her iki grup arasındaki ilişkilerin olumlu yönde olması, yerel halkın olası tepkisini azaltabilmekte ve turistin bölge ile ilgili olumsuz tutumunu ortadan

kaldırabilmektedir. Bu da yerel halkın tüm turizm sürecine katılımını sağlamakla mümkün olmaktadır.

Ulaşım ve teknolojinin yardımıyla gelişen ve küreselleşen turizmin, fiziksel ve kültürel çevrede yarattığı değişimler yerel toplumların geleneksel yaşamları üzerinde etki yaratmaktadır. Toplum tarafından bu etkinin nasıl algılandığı ve karşılığında oluşan beklentileri turizm gelişiminin yönünü belirlemektedir. Turizm geliştikçe yerel halk-turist arasındaki gerginlik ve zıtlıklar da artabilmektedir (Cooke, 1982). Literatürdeki çalışmalar, toplumların turist kabul edeceği belirli bir kapasitesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu kapasiteyi aşan büyüme, olumsuz sosyal ve çevresel etkilerle ve turizm yatırım getirisinin azalmasıyla sonuçlanabilmektedir (Kim, 2002). Toplum taşıma kapasitesi aşılarak turistlerin olumsuz deneyim yaşamaya başlaması, turizm gelişimini durdurmakta ve gelişim gerilemeye başlamaktadır (Cooke, 1982).

Yerel halkın turizme ekonomik açıdan bağlılığı, topluma bağlılığı ve bölgede kalış süresi gibi etmenler yerel halkın yaşam kalitesini, turizm algısını ve davranışını etkilemektedir (Besculides vd., 2002:304). McCool ve Martin (1994), toplum ve kültürüne bağlı yerel halkın, toplumuna daha az bağlı olanlara nazaran turizmin etkilerine daha fazla endişeyle yaklaştıklarını ortaya koymuştur. Benzer bir çalışmada Stynes ve Stewart (1993), bölgede kısa ve uzun süredir yaşayan yerli halk arasında büyük oranda zıt görüşler olduğunu ortaya koymuştur. Bölgeye yeni yerleşenler turizmin gelişimini daha fazla desteklerken, uzun süredir bölgede yaşayanların turizmi desteklemedikleri, aynı zamanda, turizmin gelişimi ile beraber bölgede ortaya çıkabilecek değişimlere kaygıyla yaklaştıkları bulgular arasında yer almıştır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel halk, karar mekanizması ve proje kapsamı dışında tutulmaktadır (Teye vd., 2002;672). Ev sahibi toplum, turizm gelişiminin getirileri ve bölgedeki kaynaklar gibi turizmin faydaları konusunda endişeye düştüğünde, turizmle ilgili olumsuz düşünce içerisine girmektedir (McCool vd., 2001;127). Turizm planlayıcıları özellikle turistik merkezlere yakın olan yerel halkı ve sergiledikleri davranışları dikkate almalıdır. Yerel halkın turizme karşı oluşu ya da turizmi destekliyor oluşunun bilinmesi, turizmin olumsuz etkilerinin azaltılarak desteklerinin artırılmasını sağlamaktadır (Williams, 2001;272). Literatürde yerel

halkın algısına yönelik yaklaşımlar değerlendirilirken, bazı araştırmacılar yerel halkı algılarına göre gruplandırmanın ve bu gruplar arasındaki farklılığın incelenmesinin turizm planlayıcılarına ve geliştiricilerine daha faydalı bilgi sunabileceğini tartışmaktadır (Fredline ve Faulkner, 2000).

1.3. DESTİNASYONLARDA TURİZMİN ETKİLERİ

Türkiye’de turizm öncelikli olarak ekonomik amaçlara ulaşmada araç olarak görülmüş ve geliştirilmesi için fazladan çabalarla desteklenmiştir. Gelinen noktada turizm faaliyetlerinin sadece ekonomik faydası değil kültüre, doğal çevreye, halka olası etkileri de önem kazanmış, bununla ilgili konular mevzuat kaynaklarında yer almıştır.

Turizmin etkilerine yönelik çalışmalar ilk olarak, 1960’lı yıllarda ekonomik büyümeye odaklanarak yapılmıştır (Krannich, Berry ve Greider, 1989). Turizmin sosyo-kültürel etkilerine yönelik çalışmalar ise 1970’li yıllara dayanmaktadır (Bryden, 1973). 1980’li yıllarda ise çevresel etkiler, turizm araştırmacılarının ilgi odağı haline gelmiştir (Butler, 1980). Daha sonraki yıllarda, önceki yıllarda ortaya konan turizmin etkilerine bağlı kalarak yapılan çalışmalar, kitle turizmi ve eko-turizm, miras turizmi ve toplum temelli turizmi içeren sürdürülebilir turizm konularını kapsamıştır (Jurowski, Uysal ve Williams, 1997).

Williams (1979), turizmin etkilerini ekonomik, sosyal ve çevresel/fiziksel etkiler olmak üzere üç grupta sınıflandırmaktadır. Bu etkilerin olumlu olduğu kadar olumsuz yönlerinin de olduğu vurgulanmaktadır (Pizam, 1978). Turizm gelişiminin etkilerine yönelik yapılan çalışmalarda (ör. Belisle ve Hoy, 1980; Liu ve Var, 1986; Ross, 1992, Jurowski vd., 1997; Gu ve Wong, 2007) başlıca etkiler ve değişkenler tanımlanmıştır. Genel olarak yerel halkın turizmin olumlu ekonomik etkilerinin farkında olduğu fakat olumsuz sosyal ve çevresel etkileri ile de yakından ilgilendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

1.3.1. Turizmin Ekonomik Etkileri

Turizm; döviz getirisinin olması, yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmesi, milli gelire katkısı, dış borçları kapatma payı gibi fayda sağlayıcı özelliklerinden dolayı çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin kalkınma politikaları arasında yer almaktadır. Literatür incelendiğinde turizmin ekonomik etkileri araştırmacılar tarafından

çoğunlukla kişisel gelir ve yaşam standartlarına katkısı (örneğin Belisle ve Hoy, 1980; Liu ve Var, 1986; Milman ve Pizam, 1988; Caneday ve Zeiger, 1991), istihdama katkısı (örneğin Rothman, 1978; Belisle ve Hoy, 1980; Ross, 1992; Johnson vd., 1994, Haralambopoulos ve Pizam, 1996), vergi gelirlerine etkisi (örneğin Rothman, 1978; Brougham ve Butler, 1981; Milman ve Pizam, 1988) ve emlak fiyatlarına etkisi (Pizam, 1978; Long vd., 1990; Ross, 1992) şeklinde ele alınmıştır.

1.3.1.1. Turizmin Parasal Ekonomik Etkileri

Turist harcamalarının ülke ekonomisinde yarattığı para hareketleri ve değişiklikleri parasal etkiler olarak nitelendirilmektedir. Bu etkiler, turizmin dış ödemeler dengesi üzerine etkisi, gelir yaratıcı etkisi, kamu gelir ve harcamalarına etkisi, mal ve hizmet fiyatlarına etkisi şeklinde incelenmektedir (Yılmaz, 2017).

1.3.1.1.1. Turizmin Dış Ödemeler Dengesine Etkisi

Ödemeler dengesi, gelen turistlerin ve ülke dışına çıkan vatandaşların yaptıkları harcamalar dikkate alınarak, turizmin ekonomiye net katkısını göstermektedir. Bir ülkenin ödemeler dengesi üzerinde turizm sektörünün iki türlü etkisi bulunmaktadır. Ülkeye gelen yabancı turistlerin döviz girdisi sağlayarak yarattığı pozitif etki ve ülke vatandaşlarının yurt dışı harcamalarının (döviz çıkışı) yarattığı negatif etkidir. Elde edilen döviz gelirin, döviz giderlerinden fazla olması, ödemeler dengesi üzerinde pozitif etki yaratmaktadır. Turizm genellikle elde ettiği her birim döviz için diğer sektörlerle oranla daha az döviz çıkışı gerektirmektedir. Böylece turizmden elde edilen net gelir diğer sektörler göre daha yüksektir. Bu gelir de diğer sektörlerin gelişmesinde ya da dış borçların kapatılmasında kullanılmaktadır (Samırkaş ve Bahar, 2013). Tablo 1’de Türkiye’deki 2000-2017 yılları arasındaki turizm gelir ve giderleri gösterilmektedir.

Tablo 1: 2000-2017 Yıllarına Ait Turizm Gelirleri ve Giderleri

YILLAR	Turizm Gelirleri (000) \$	Turizm Giderleri (000) \$	Gelir-Gider Dengesi
2000	7.600.000	1.711.000	5.889.000
2001	10.450.728	1.738.000	8.712.000
2002	12.420.518	1.880.000	10.540.000
2003	13.854.868	2.424.826	11.430.000
2004	17.076.609	2.954.459	14.122.000
2005	20.322.111	3.394.602	17.000.000
2006	18.593.949	3.270.947	15.323.000
2007	20.942.501	4.043.283	17.000.000
2008	25.415.067	4.266.197	21.150.000
2009	25.064.481	5.090.440	20.000.000
2010	24.930.995	5.874.520	19.056.000
2011	28.115.693	5.531.486	22.584.000
2012	29.007.002	4.593.390	24.407.000
2013	32.308.991	5.253.565	27.055.000
2014	34.305.903	5.470.481	28.835.000
2015	31.464.777	5.698.423	25.766.000
2016	22.107.439	5.049.793	17.058.000
2017	26.283.655	5.137.244	21.146.000

Kaynak: www.tuik.gov.tr (ET: 07.05.2018)

Türkiye’de 2000-2017 yılları arasında turizmdeki gelir gider dengesi pozitif durumdadır. Net gelir bazı yıllarda azalma gösterse de, ödemeler dengesine olumlu etki yaratmıştır. 2000 yılında gelir gider dengesi 5.889 milyar dolar iken 2014 yılında yaklaşık 6 kat artmıştır.

Turizmin ekonomideki yerini gösteren göstergelerden biri de turizmin dış ticaret içindeki yeridir (Şen ve Şit, 2015). Turizmin dünya ekonomisindeki yeri de ihracat rakamları ile ön plana çıkmaktadır. Petrol, kimya ve otomotiv endüstrisinden sonra uluslararası ihracatın %6’sına tekabül eden işlem hacmiyle, dünyada dördüncü sırayı alan turizm sektörü, 2014 yılında toplam ihracattaki payını %7’ye çıkararak, otomotiv sektörünün de önüne geçerek 3.sıraya yükselmiştir (ILO, 2015). Türkiye’de ise ihracat gelirleri genel olarak yükselmektedir. Turizmin dinamik yapısı dikkate alındığında, dış

faktörlerden daha çabuk etkilenmesi gibi nedenlerle gelir hızı, ihracat gelirlerinin hızı kadar artmamaktadır. Dolayısı ile turizm gelirlerinin ihracata oranının, bazı dönemlerde azaldığı görülmektedir. Buna karşın Tablo 2’de de görüldüğü üzere, ihracat gelirleri ve ithalat giderleri kıyaslandığında, giderlerin gelir rakamlarından her dönem fazla olduğu dikkat çekmektedir. Turizm giderleri ise ithalat giderlerinin küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca turizm gelir gider dengesi, ihracat-ithalat dengesi ile karşılaştırıldığında net gelirin turizmde daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Yıllara Göre Turizm Gelirlerinin İhracata, Turizm Giderlerinin İthalata Oranı

YILLAR	İhracat Gelirleri (000) \$	Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı (%)	İthalat Giderleri (000) \$	Turizm Giderlerinin İthalata Oranı %
2000	27.180	27,5	54. 502	3,14
2001	31.041	32,1	41.399	4,20
2002	36.205	33,9	51. 553	3,65
2003	47.891	28,2	69. 339	3,05
2004	64.010	25,2	97. 539	2,59
2005	73.426	24,7	116. 774	2,46
2006	85.761	19,7	139. 576	1,96
2007	105.925	17,3	170. 062	1,92
2008	127.498	16,6	201. 963	1,73
2009	101.629	20,8	140. 928	2,94
2010	113.685	18,3	185. 544	2,60
2011	134.571	20,8	240. 841	2,07
2012	151.860	19,2	236. 545	1,83
2013	151.707	21,3	251. 661	2,24
2014	157.622	21,8	242. 177	2,25
2015	143.838	21,9	207. 234	2,74
2016	142.138	15,5	198. 618	2,54
2017	156.782	16,7	233. 798	2,19

Kaynak: www.tuik.gov.tr, <https://www.tursab.org.tr> (ET: 08.05.2018)

Tablo 3’te turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapatmadaki etkisi görülmektedir. Türkiye’de dönem dönem artan, bazı dönemlerde azalan ama daima ortaya çıkan dış ticaret açığı vardır. Diğer imalat ve hizmet sektörleri ile kıyaslandığında, turizmin çoğu dönemde dış ticaret açığının çeyreğini bazı dönemlerde yarısını kapattığı görülmektedir.

Tablo 3: Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını (DTA) Kapatmadaki Payı

YILLAR	Net Turizm Geliri (Milyon \$)	Dış Ticaret Açığı (Milyon \$)	Turizmin DTA Kapatma Payı (%)
2000	5.889	26.728	22,17
2001	8.712	10.065	63,11
2002	10.540	15.495	42,59
2003	11.430	22.087	50,21
2004	14.122	34.373	38,88
2005	17.000	43.298	35,29
2006	15.323	54.041	26,11
2007	17.000	62.791	24,25
2008	21.150	69.936	28,40
2009	20.000	38.785	48,56
2010	19.056	71.661	24,78
2011	22.584	105.935	18,95
2012	24.407	84.083	25,37
2013	27.055	99.858	27,27
2014	28.835	84.508	34,50
2015	25.766	63.268	40,70
2016	17.058	55.995	31,00
2017	21.146	76.736	27,63

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Turizm hareketleri, ödemeler dengesi açık veren ülkelerde olduğu kadar, ödemeler dengesi fazla veren ülkeler için de önemlidir. Ödemeler dengesi fazla vermesi ile vatandaşların ülke içi mal ve hizmet talebini artırmaları sonucu enflasyon oranı artmaktadır. Bunu engellemek için, ülke vatandaşlarının ülke dışı turizm hareketlerine katılmaları teşvik edilmektedir (İçöz ve Kozak, 2002; Bahar ve Kozak, 2008).

1.3.1.1.2. Turizmin Gelir Yaratıcı Etkisi

Turizm, görünmeyen ihracat kalemi olarak yüksek miktarda gelir getirdiği için özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma araçlarından biridir (Yılmaz, 2017). Milli gelirin bir göstergesi olan Gayri Safi Milli Hasılının (GSMH) artmasında turizm etkilidir. Turizm, turistik ürün üretimi ile ortaya çıkmakta, dolayısı ile milli gelirin artmasını sağlamaktadır. Turistlerin yaptıkları konaklama, yeme-içme, eğlence, ulaşım, alışveriş harcamaları o ülkenin turistik ürünlerinin parasal değerini oluşturmaktadır. Dolayısı ile bu harcamalardan elde edilen gelirler, ülkenin turizm gelirini, daha özele indirgenecek olursa gidilen yöredeki halkın gelirini oluşturmaktadır (Samırkaş ve Bahar, 2013:4).

Tablo 4: Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı ve İhracata Oranı (%)

YILLAR	Turizm Geliri (Milyon \$)	GSMH (Milyon \$)	Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı %
2000	7.600	265.384	2,9
2001	10.451	196.736	5,3
2002	12.420	230.494	5,4
2003	13.855	304.901	4,5
2004	17.076	390.387	4,4
2005	20.322	481.497	4,2
2006	18.594	524.429	3,5
2007	20.942	648.754	3,2,
2008	25.415	742.094	3,4
2009	25.064	616.703	4,1
2010	24.931	731.608	3,4
2011	28.115	773.980	3,6
2012	29.007	785.721	3,7
2013	32.309	823.044	3,9
2014	34.306	799.370	4,3
2015	31.465	719.620	6,2
2016	22.107	863.712	2,6
2017	26.283	851.046	3,1

Kaynak: <https://www.tursab.org.tr> , www.tim.org.tr , www.tuik.gov.tr (ET: 07.05.2018)

Tablo 4’te, 2000 yılından itibaren Türkiye’deki turizm gelirleri ve bu gelirin GSMH içindeki payı verilmiştir. 1980 yılında 326 milyon dolar olan turizm geliri (Samırkaş ve Bahar, 2013), 2017 yılına gelindiğinde yaklaşık 80 kat artarak 26 milyar dolara ulaşmıştır.

Turizmin ekonomik yararı sadece ülkeye sağlanan döviz girdisi değildir. Konaklama, yeme-içme, ulaştırma, eğlence işletmeleri, turistten elde ettikleri geliri satın aldıkları mal bedeli olarak ya da diğer sektörlerde harcamaktadır. Böylece elde edilen turizm geliri diğer alanlara transfer edilmektedir. Dolayısıyla turistik harcamalardan elde edilen gelir katlanmaktadır. Turizmin gelir yaratıcı bu etkisine ‘çarpan etkisi’ adı verilmektedir (Olalı ve Timur, 1986). Turist çeken ülkedeki turist harcamalarının farklı turizm işletmelerinde ve sektöre yardımcı yan sanayilerde (mobilya, hediyelik eşya, gıda, inşaat vb.) yarattığı gelir etkisi, halkın satın alma gücünü artırmaktadır. Çarpan nedeni ile oluşan gelirin bir kısmı sızıntı ile ekonomi dışına çıkmaktadır.

Turistten elde edilen gelir ekonomi içinde ne kadar çok kalırsa ve dolaşım hızı yüksek olursa, çarpan etkisi de o kadar fazladır (Samırkaş ve Bahar, 2013).

1.3.1.1.3. Turizmin Devlet Gelir ve Harcamalarına Etkisi

Turizmin devlet gelirlerine etkisi çoğunlukla vergi gelirleri yönündedir (Gunn, 1988). Bu gelirler genel olarak turizm yatırımlarından, turistik tesislerde çalışanların kazançlarından elde edilen doğrudan vergiler, gümrük vergileri, turistlerin tükettiği mal ve hizmetlerden alınan dolaylı vergiler şeklindedir. Bunların dışında devlet, turistik kredilerin faizlerinden, kamu mülkiyetinde bulunan ya da kamunun finanse ettiği tesislerden de gelir sağlamaktadır. Devletin, önemli bir gelir kaynağı olan turizm sektörüne harcama yapması da kaçınılmazdır. Devletin turizme yapacağı en önemli yatırım, turistik bölgelerin gelişmesinde büyük rol oynayan altyapı yatırımlarıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapılacak bu yatırımlar sadece turizm açısından değil, bölgelerin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesi bakımından da önemlidir. Ayrıca devlet, turizmin gelişimi için reklam, tanıtım vb. alanlarda harcamalar yapmaktadır (İçöz ve Kozak, 2002). Turizm devlet gelirlerine katkı sağlamakla birlikte, altyapı ve üstyapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, sektörün gelişmesinin sağlanmasına yönelik yapılan devlet harcamalarını da artırmaktadır. Bu durum ise vergi karakterli gelir etkisini azaltmaktadır (Tutar ve Tutar, 2004).

1.3.1.1.4. Turizmin Mal ve Hizmet Fiyatlarına Etkisi

Gelir ve harcama gücü yüksek turistlerin turizm talebi, destinasyondaki mal ve hizmetlerin fiyatlarını artırabilir. Turistik mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artış bir enflasyon faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Enflasyon, toplam talebin toplam arzı aşması sonucu fiyatlar genel seviyesindeki yükselme olarak tanımlanmakta ve fiyat istikrarını bozmasından dolayı istenen bir durum değildir (İçöz ve Kozak, 2002; Samırkaş ve Bahar, 2013). Bir bölgede, turizm gelişiminin ilk dönemlerinde mal ve hizmetlere olan talep kısa sürede karşılanamadığından, turizmin fiyat artırma etkisi görülmektedir. Turizmin yoğun olduğu sezonda yabancı turistlerin alım gücü yerli halktan daha fazladır. Turistler fiyatı yüksek ürünleri alabilmekte, böylelikle fiyatların artması gündeme gelmektedir. Gelişen ekonomide turizm hareketliliğinin de artması hem ithal malların talebinde, hem de bölgesel ürün ve üretim faktörleri talebinde artış

oluşturmaktadır. Bu talep artışı da maliyetlerin yükselmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla emlak fiyatları da buna paralel olarak artmaktadır. Bu durumda yerel halk da daha fazla kira ile vergi ödemektedir (Öztaş ve Karabulut, 2006).

1.3.1.2. Turizmin Reel Ekonomik Etkileri

Turizmin parasal etkilerinden başka, ekonomide yarattığı diğer etkiler ise istihdam üzerinde, ekonominin diğer sektörleri üzerinde, altyapı ve üstyapı üzerinde ve dengeli kalkınmaya yöneliktir.

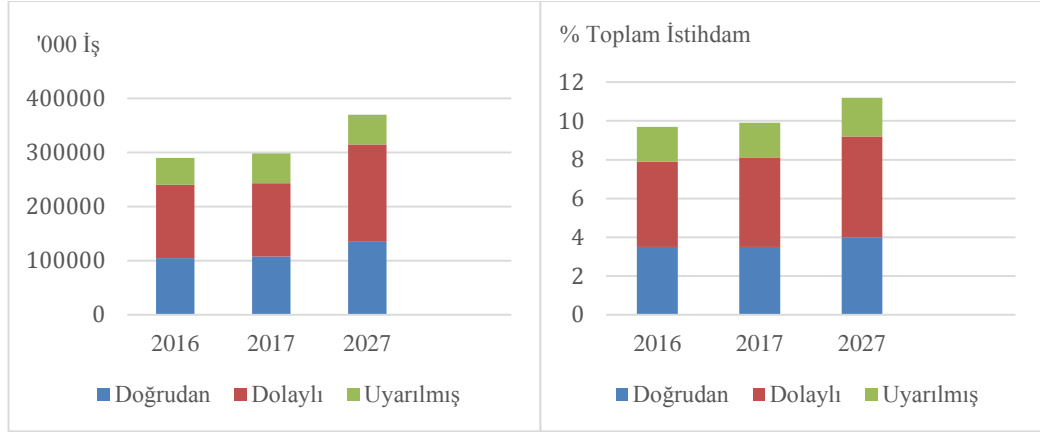
1.3.1.2.1. Turizmin İstihdam Üzerindeki Etkisi

Turizmin diğer bir ekonomik yararı da yeni istihdam alanları ortaya çıkarmasıdır. Turizm sektörü birbirini tamamlayan birçok işletmeden oluştuğu için çok sayıda iş görene ihtiyaç duyulmaktadır (Doğan, 2004). Ayrıca, turizmde emek-yoğun üretim biçimi ile çalışılmasından dolayı, diğer sektörlerle oranla otomasyon ve makineleşmenin daha az olması doğrudan istihdam etkisi yaratmaktadır. Bunun yanında turizme destek olan yan sektörlerle de dolaylı istihdam etkisi oluşturmaktadır (Zengin, 2010).

Turizm sektöründeki istihdamın kendine özgü bazı özellikleri bulunmaktadır (Samırkaş ve Bahar, 2013). Bunlar:

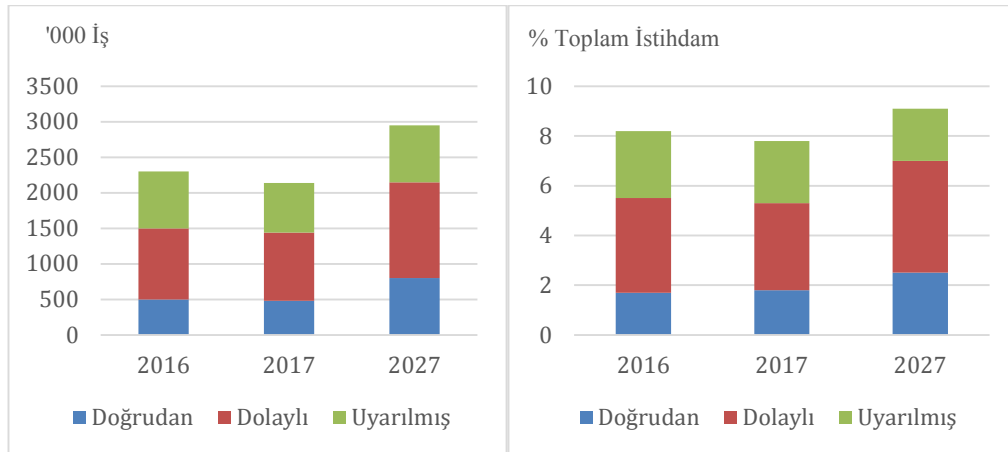
- Turizmin mevsimsel ve dönemsellik özelliğinden dolayı istihdam oranı da mevsim ve dönemlere göre değişmektedir.
- İstihdamın sektörde yarı zamanlı da yapılması nedeniyle ne kadar kişinin turizmde istihdam edildiğine dair istatistiksel veri tutmak zor olabilmektedir.
- Turizme diğer sektörlerden işgücü transfer edildiği için yarı kalifiye ve niteliksiz işgücüne istihdam imkânı doğmaktadır.
- Turizm sektöründe işgücü devir oranı yüksektir. Çalışma şartlarının zor olması, mevsimsel olması ve düşük ücret gibi nedenler bu oranı artırmaktadır.
- Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre turizmde istihdam ücretleri farklılık göstermektedir. İşgücünün kalifiye olmaması ve yetersiz sendikalaşmanın olduğu ülkelerde ücretler düşük, nitelikli işgücünün olduğu ve güçlü sendikal düzenin olduğu ülkelerde ise ücretler daha yüksektir.

Şekil 2’de belirtildiği üzere, 2016 yılında dünya genelinde toplam istihdamın % 9,6’sı turizmden kaynaklı olup, doğrudan ve dolaylı yarattığı istihdam sayısı 292 milyonun üzerindedir (WWTC, 2017). Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde 12 milyon üzerinde kişi turizm sektörüyle bağlantılı işlerde çalışmaktadır. Yaklaşık 7 milyonu yiyecek-içecek alanında, 3,3 milyonu konaklama işletmeleri, seyahat acenteleri ve tur operatörlerince istihdam edilmektedir (Eurostat, 2015).

Şekil 2: Dünya Genelinde Turizmin İstihdama Toplam Etkileri
Kaynak: WWTC, 2017

Şekil 3’te görüldüğü üzere, Türkiye’de ise 2016 yılında turizm sektörünün sağladığı istihdam sayısı 2.197.000 olup, toplam istihdamın %8,1’ini oluşturmaktadır. Bunun yaklaşık 495.000’i, konaklama işletmeleri, seyahat acenteleri, havayolu işletmeleri ve diğer taşımacılık hizmetleri, yiyecek-içecek işletmeleri ve turistlere yönelik eğlence faaliyetlerini içeren diğer işletmeler olmak üzere turizm sektöründe doğrudan istihdam edilmiştir (WWTC, 2017- Country Reports).

Şekil 3: Türkiye’de Turizmin İstihdama Toplam Etkileri
Kaynak: WWTC, 2017- Country Reports

1.3.1.2.2. Turizmin Ekonominin Diğer Sektörlerine Etkisi

Turizm diğer birçok sektörü de ekonomik açıdan doğrudan veya dolaylı olarak etkileme özelliğine sahiptir. Turizm, girdi alımları ile ekonomide 54 sektörü doğrudan etkilerken bir yıl içinde 26 milyar dolarlık satın alma yapmaktadır. Bu özellikleri ile turizm, ekonomideki 59 ana sektör içinde, ekonomiyi en fazla canlandıran 20. sektördür. Turizm, özellikle bazı sektörlerin varlığında oldukça hayati konumdadır. Örneğin, balıkçılık ana sektörü, ara malı olarak sattığı ürünlerin %51'ini turizme sunmaktadır. Gıda ve içecek sektörü ara malı satışlarının da %20'si turizm sektörüne yönelmektedir. Mobilya sektörü de ara mallarının %14'ünü turizme satmaktadır. Öte yandan turizm, birçok sektörün ihracatından daha fazla gelir yaratmaktadır. 20 sektörün turizme yaptığı satışlar, ihracatından daha büyüktür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016).

Turizm sektörünün etkilediği sektörlerin başında tarım sektörü gelmektedir. Tarımda turizme bağlı olarak ek talep ortaya çıkmakta, dolayısıyla üretimin artmasını sağlamaktadır. Bu üretim artışı tarım gelirini ve üretim hacmini artırarak yeni istihdam olanağına da imkân vermektedir (İçöz ve Kozak, 2002; Samırkaş ve Bahar, 2013).

Turizmin sanayi sektörü üzerindeki etkisi daha çok tüketim ve ara malı üreten sanayi kollarında görülmektedir. Turistik yatırımların artmasıyla bu yatırımlarda kullanılan mallar turizmin sanayi üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktadır. Bunlar altyapı yatırımlarında kullanılan ağır sanayi ürünleri, turistik tesislerin yapımında kullanılan çimento, demir, kum, taş gibi üstyapı malzemeleri ve gıda ve içki sanayi ürünlerini kapsamaktadır. Ara malı üreten sanayilerde ise deri ve deri mamulleri ile seramik ürünleri üzerinde turizmin etkisi bulunmaktadır (İçöz ve Kozak, 2002; Bahar ve Kozak, 2008; Samırkaş ve Bahar, 2013).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizm ile gelişen ve artan yatırımlardan hizmet sektörü de etkilenmektedir. Bakkal, manav gibi tüketim ürünleri satan üçüncü üretim sektörleri; elektrikçi, boyacı gibi donatım ürünlerine yönelik sektörler; spor malzemeleri, parfümeri, çiçekçi, moda evleri gibi konfora yönelik sektörler; sağlık kuruluşları, banka, sigorta gibi yardım ve güvenlik sektörleri; kuyumcu, antikacı gibi lüks hizmet sektörleri ve elektrik, su, yol, haberleşme gibi kamu hizmetleri turizm ile

birlikte nicelik ve nitelik yönünden gelişmektedir (İçöz ve Kozak, 2002; Bahar ve Kozak, 2008; Samırkaş ve Bahar, 2013).

1.3.1.2.3. Turizmin Bölgelerarası Dengeli Kalkınmaya Etkisi

Ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmenin sağlanabilmesi ve yoksulluğun azaltılması için öncelikle bölgelerarası gelişme farklılıklarının azaltılması gerekmektedir. Bir ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki ekonomik gelişmişlik farkının azaltılmasında, gelir getirici ve istihdam sağlayıcı etkisi ile turizm önemli bir yere sahiptir. Farklılığın giderilmesi bakımından turizm, tarım ve sanayi faaliyetleri açısından yeterli kaynağa sahip olmayan fakat zengin bir turizm potansiyeline sahip bölgelerin, planlı ve etki bir turizm planlaması ile turistik yönden kalkınmalarını ve dengeli bir şekilde gelişmelerini mümkün kılmaktadır (Samırkaş ve Bahar, 2013). Bir ülkenin az gelişmiş bölgelerinde turizm yatırımlarının artması yeni iş imkânları ortaya çıkararak çalışan kesimin gelirlerini artırmakta, dolayısıyla bölgede gelir dağılımını olumlu etkilemektedir (Çeken, 2008).

Ekonomik yönden az gelişmiş bölgeler, otel işletmeleri, yiyecek-içecek işletmeleri, tatil köyleri, seyahat işletmeleri ve sektörün doğrudan ya da dolaylı ilgili olduğu diğer işletmeler (hediyelik eşya satan yerler, derici, kuyumcu, manav vb.) aracılığı ile ekonomik gelişmelerini desteklemektedir (Samırkaş ve Bahar, 2013). Aynı zamanda bölgede yaşayan kişiler de önemli ölçüde gelirlerini artırma olanağı bulmaktadır. Turizmin bu bölgede gelişmesi, sözü edilen işletmeleri yaygınlaştırarak yerel halkın bu işletmelere yöresel mal ve hizmetlerini sunma olanağı tanımaktadır (Bahar ve Kozak, 2008).

Bölgesel gelişmişlik farklarını en aza indirmek ve kırsal bölgelerde yaşayan insanların gelirlerini artırmak ve yaşam kalitesini yükseltmek için son yıllarda kırsal turizm önem kazanmıştır. Turizm faaliyetleri bölge halkını, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-politik açıdan kalkındırmaktadır. Turizm bölgesel kalkınmanın hız kazanmasını sağlamakta ve yerli ve yabancı turistler bölgede sosyo-kültürel değişimler yaratmaktadır. Bölge ekonomisinin canlanmasına, sosyal yapının gelişmesine ve sosyo-politik açımların oluşmasına katkı sağlayacağı için kırsal turizm, kalkınma planları arasında yer almaktadır (Torun, 2013).

1.3.1.2.4. Turizmin Altyapı ve Üstyapıya Etkisi

Altyapı tüm sektörlerin ortak faydalandıkları yatırımlar olarak değerlendirilmekte ve altyapı yatırımları iki şekilde kategorize edilmektedir: İlki, ulaştırma, su, kanalizasyon, enerji, haberleşme vb. kamu hizmetlerinin oluşturduğu genel altyapı; ikincisi ise turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere bu hizmeti yerine getirecek olan tesis ve işletmelerden oluşan turistik altyapıdır (Olalı ve Timur, 1988). Turizm talebinin karşılanabilmesi için turistik altyapının tamamlanmış olması gerekir. Bu da turizm gelirleri ile altyapı yatırımları arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Ekonomik açıdan altyapı hizmetleri, görünmeyen hizmet olarak bilinmekle birlikte, kamu sektörü tarafından hem ekonominin gelişmesi hem de halkın bundan yararlanması amacıyla gerçekleştirilir (Yılmaz, 2017). Bir ülkenin altyapısı tamamen gelişmiş olmasa da, turizm gelişiminin yaşandığı bölgelerde, yol, iletişim sistemi, marina, havaalanı vb. imkânlar oluşturularak, bölgede diğer sektörlerin de gelişmesini sağlamaktadır. Dolayısı ile altyapı olanaklarının destinasyona ekonomik açıdan katkısı vardır (Samırkaş ve Bahar, 2013).

Üstyapı yatırımlar ise sadece turizm hizmetlerini gerçekleştirmek için var olan ve turizm var olduğu sürece mevcut olacak olan yatırımlardır. Üstyapı yatırımlarının büyük bölümünü konaklama işletmeleri ve bu işletmelere bağlı diğer işletmeler oluşturmaktadır. Altyapı ve konaklamanın dışında doğrudan turistlerin yeme-içme, eğlence, spor, alışveriş gibi ihtiyaçlarına yönelik yapılan yatırımlar (gazino, plaj, yüzme havuzu, alışveriş merkezi, restoran, oyun salonu vb.) da önemlidir. Bu tesisler konaklama tesisleri ile bütünleşik ya da onlardan bağımsız olarak kurulup işletilebilirler (Zengin, 2010). Turistik üstyapının kurulması istihdam ve inşaat malzemesi kullanımı gerektirmekte ve yatırım harcamalarında artış sağlamaktadır. Dolayısıyla ilk andan itibaren ekonomide gelir akımı yaratmaktadır. Üstyapının tamamlanması ile de turizm sektörünün emek-yoğun olmasından kaynaklı olarak kalifiye işgücü istihdamı için yeni iş imkânları ortaya çıkarmaktadır (Kar, Zorkirişçi ve Yıldırım, 2004).

1.3.2. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Turizmin etkileri incelendiğinde inançlar, değerler, toplumsal ilişkiler birbirinin tamamlayıcısı olduğundan, sosyal ve kültürel kavramların bir arada değerlendirildiği görülmektedir. Turizmin sosyo-kültürel etkilerine değinen ilk çalışmalardan biri Pizam (1978)'in çalışmasıdır ve daha sonra konu ile ilgili olarak birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda daha çok yerel halk üzerinde durulmuştur. Pizam ve Milman (1986), turizmin sosyo-kültürel etkilerini nüfus yapısı üzerinde, mesleklerin çeşitlenmesi ve değişmesi üzerinde, değerler üzerinde, geleneksel yaşam üzerinde, tüketim alışkanlıkları üzerinde ve turistlere faydaları üzerinde olmak üzere altı kategoriye ayırmaktadır. Literatürde bunlara ek olarak turizmin rekreasyon faaliyetleri üzerinde (Belisle ve Hoy, 1980; Perdue vd., 1987; Ross, 1992; Lankford vd., 1997); suç üzerinde (Nicholls, 1976; Haralambopoulos ve Pizam, 1996); tarihi değerler üzerinde (Sheldon ve Var, 1984; Liu vd., 1987); trafik üzerinde (Tyrrell ve Spaulding, 1984; Sheldon ve Var, 1987); fuhuş üzerinde (Nicholls, 1976; Montgomery, 2001; Besculides vd., 2002); gelenek ve görenekler üzerinde (Ryan, 1991; Harrison, 2001) etkilerine yönelik çalışmalar da bulunmaktadır.

Turizm sosyal bir faaliyet olduğundan, turist ve yerli halkın sosyal ve kültürel etkileşimini sağlamaktadır. Sosyo-kültürel etkiler de turist ve yerel halkın temasıyla oluşan sosyal ilişkilerin bir çıktısıdır. Bu etkileşimin sonuçlarının değerlendirilebilmesi için toplum yapısının, turistin, kültürlerin, karşılıklı ve kendi aralarındaki ilişkilerin ele alınması, ne yönde geliştiğinin veya değiştiğinin belirlenmesi gerekmektedir. Turizmin sosyo-kültürel etkileri, uzun vadede sosyal değerler, inançlar ve kültürel unsurlarda kademeli değişmelere yol açmaktadır. Hangi sosyo-kültürel unsurların ne derecede etkileneceği, turist sayısı, turizmin bölgedeki gelişim düzeyi gibi faktörlere bağlıdır (Brunt ve Courtney, 1999).

Turizm gelişiminin sosyo-kültürel etkilerini, yerel halk ve turistlerin farklılaşan sosyo-kültürel özellikleri de belirlemektedir, Inskeep (1991), bu farklılıkları; temel değerler, dini inançlar, gelenek ve görenekler, yaşam tarzları, davranışsal modeller, giyim tarzları, yabancılara yaklaşım tarzı olarak değerlendirmektedir. Ayrıca aralarındaki etkileşimi; yerli halkın turistleri hareketli, rahat, kolay para harcayan, eğlenceli vakit geçiren kişiler olarak algılayarak; kendilerinin tam tersi yönde sabit, yerleşik ve eğer

turizm sektöründe çalışıyorsa zamanının büyük çoğunluğunu onların istek ve beklentilerini karşılamaya yönelik geçiriyor olması da etkilemektedir (Wall ve Mathieson, 2006). Yerli halk-turist etkileşimini etkileyen diğer faktörler de birçok araştırmacı (Ap ve Crompton, 1993; King, Pizam ve Milman, 1993; Wilkinson, 1989; Williams ve Lawson, 2001; Pearce, 2005; Ryan, 1991) tarafından incelenmiştir. Araştırmacılara göre, bu etkileşimi destekleyen ya da körelten faktörler, turizmin gelişim aşaması, turizm türü, turist kalış süresi, turist geçiciliği, dil ve iletişim, yerel halkın turizm faaliyetlerine erişimi veya bu faaliyetlerde yer alması, milli gurur, yerli halkın sıcakkanlılığının ekonomik boyuta dayanma derecesidir. Faktörlerin hepsi birbirinin tamamlayıcısı olarak görülmekte ve herhangi bir faktörü diğerinden soyutlamak zordur.

Sosyo-kültürel etkilere yönelik yerel halkın turistlere karşı tahammül alt sınırı bulunmaktadır. Turist sayısı ve biriken etkilerin bu kritik seviyenin altında kaldığı ve ekonomik etkiler olumlu olduğu sürece, destinasyonda turistlerin varlığı çoğunluk tarafından hoş karşılanmaktadır. Tahammül ya da hoşgörü seviyesi topluluklar arasında aşağıdaki koşullara göre farklılıklar gösterebilmektedir. (Wall ve Mathieson, 2006):

- Yerel toplum ve turistler arasındaki kültürel ve ekonomik uzaklık ve farklılıklar,
- Destinasyondaki topluluğun fiziksel ve psikolojik olarak turistleri özümseme yeteneği,
- Turizm gelişiminin hızı ve yoğunluğu,
- Yerel halkın turistik ürünlerin turistlere sunulmasında ne derecede yer aldığı.

Turist seyahatleri eğlenme, dinlenme, spor, bilimsel amaçların dışında farklı kültürleri tanıma, yerinde görme amacını da taşımaktadır. Dolayısıyla kendi kültürleri, yaşadıkları ülke özellikleriyle benzeşen destinasyonlar cazibesini kaybetmektedir. Çünkü turizmde turistik çekicilikler arasında gelenek, görenekler, davranış biçimleri, yiyecek kültürleri vb. de bulunmaktadır. Bu yüzden turistik bölgelerde sosyo-kültürel yapının değişmemesi ve asimilasyona uğramaması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Turizmin etkilerini toplumsal modernleşmenin getirdiği etkilerden ayırt etmek zordur. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, çağdaş toplum olma çabaları da birtakım değişmelere neden olmakta ve hangi etkinin nereden kaynaklandığı, nasıl ölçüleceği, mutlak ya da ilişkili olup olmadığı, doğrudan ya da dolaylı olduğu, niteliksel ya da niceliksel olduğu gibi belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir (Cater, 1987).

1.3.2.1. Alışkanlık ve Davranışlar

Turizm yerel halkı farklı ülkelerden turistlerle karşılaştırmaktadır. Yerel halkın hoşgörü düzeyini artırmakta dolayısıyla birbirleri olan ilişkilerini de olumlu yönde etkilemektedir. Farklı dil, ırk ve yaşam tarzlarına karşı olumsuz bakış açıları değişebilmektedir. Ancak turizm, insanların davranışlarında suç teşkil eden etkiler de oluşturabilmektedir. Turizm, özellikle turistler için normal yaşantısının tutucu ilişkilerinden uzak, kimliğini kolay saklayabildiği ve parasını rahatça harcayabildiği koşullar sağlamaktadır (Wall ve Mathieson, 2006). Literatürde turizmin fuhuş üzerindeki etkisine değinen çalışmalar (Archer, 1978; Pizam, 1978; Urbanowicz, 1989) olduğu gibi, ikisi arasındaki ilişkinin varlığını belirleyen ve detaylandıran çalışmalar da (Montgomery, 2001; Peltonen, 2016; Graburn, 1983) bulunmaktadır. Dünyanın bazı bölgelerinde, özellikle turist çekmek için fuhuş desteklenmektedir. Örneğin Tayland, Filipinler gibi bazı Asya ülkelerinde gelir getirici etkisi nedeniyle seks turizmi yaygındır (Rahman, 2010).

Ryan (1993) turizmle suç arasında beş farklı ilişkinin varlığını savunmaktadır:

- Turistler suç faaliyetindeki potansiyel mağdurlardır.
- Turistik destinasyon suç mahallî konumundadır.
- Turizm kurban tedarikçisidir ve suç fırsatçısıdır.
- Turistlerin belli ihtiyaçlarını karşılayan suç faaliyetleri bulunmaktadır.
- Turistlere ve destinasyonlara karşı organize suç ve terör grupları bulunmaktadır.

Turistik bölgelerde hem turist, hem de yerel halk soygun, kapkaç, gasp, dolandırıcılık, hile, hırsızlık gibi maddi varlığa yönelik suçlarda mağdur olabilmektedir (Chesney-Lind ve Lind, 1986). Bu suçlarla ilgili olarak turizm bölgesi olan ve olmayan yerlerde

farklılık olduğu ve yerel halkın turistik yerleri suç işlemeye uygun alanlar olarak algıladığı belirtilmektedir (Milman ve Pizam, 1988; Walmsley, Boskovic ve Pigram, 1983). Bu bulguların tersine Upchurch ve Teivane (2000)'ın Letonya halkının turizm etkilerini algılamalarına yönelik yaptıkları araştırmada ise halk, turizmin gelişimiyle fuhuş, hırsızlık ve soygunculuğun azaldığını belirtmiştir. Harper (2001) ise, turistlere karşı yapılan suç faaliyetlerinin oranlarının, yerel halka yapılanlardan fazla olduğunu belirtmektedir. Ayrıca turist gelişini azaltmak, turizm yatırımlarını engellemek, iş gücü kaybı yaşatmak, güvenliği artırmak için turistlere fazladan ücret ödetmek gibi amaçlarla, destinasyonlarda terör faaliyetleri de yaygın görülmektedir (Wall ve Mathieson, 2006). Terör faaliyetleri doğrudan turizm gelişiminin sonuçları arasında yer almasa da, bu faaliyetlerin yapılmasında uygun bir yol olarak görülmektedir. Genel olarak suç ile turizm gelişimi arasındaki ilişkinin varlığına yönelik yapılan çalışmalarda, suç ile yerel halkın turizm gelişimi algısının ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Long vd., 1990; Pizam vd., 1994).

Kumar ve gazino turizmi toplumsal tartışmalara yol açan ve ahlaki açıdan belirsiz kalan bir faaliyettir. Çünkü kumar turizmine yönelik yapılan çalışmaların bazıları (Pizam ve Pokela, 1985; Stokowski, 1996; Caneday ve Zeiger, 1991) yerel halkın algılarını değerlendirmek ve sosyal etkilerini belirlemek amacıyla, bazıları (Pizam ve Pokela, 1985; Rose, 1998; Eadington, 1999; Hsu, 1998; Carmichael, 1999) ise kumar turizminin ekonomik faydalarını (Vergi geliri, istihdam olanakları, sermaye yatırımı vb.) değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Gazino ya da kumar turizminin sosyal etkileri arasında kişisel ve aile faciasına neden olmak, kumara bağlı olarak siyasi yolsuzluk ve organize suçlar bulunmaktadır. Ayrıca bu etkiler, kumarın yaygınlaşmasına, yerleşim yeri içinde/dışında olmasına, yasal yetkilerle belirlenen alanlarda faaliyet göstermesine bağlı olarak farklılaşmaktadır (Wall ve Mathieson, 2006).

1.3.2.2. Alışveriş ve Rekreasyon İmkânları

Alışveriş, turizm faaliyetlerinin önemli bir parçasıdır. Turizm de genellikle alışveriş ve rekreasyon tesislerinin sayısını artırarak, yerel halka sosyal imkanlar sunmaktadır (Stylidis, 2012). Alışveriş, turistler için gittikleri destinasyonda önemli bir turistik faaliyettir. Destinasyonlarda, hem yerel halkın işlettiği alışveriş işletmelerinde, hem

de konaklama işletmeleri bünyesinde, ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünler ve bölgeye özgü hediyelik eşyalar, sanat eserleri ya da el sanatları gibi ürünler sunulmaktadır.

Yapılan birçok araştırma (Korça, 1998; Anderecek vd., 2005; Byrd vd., 2009; McGehee ve Anderecek, 2004; Pizam, 1978; Tatoğlu vd., 2002), turizmin alışveriş imkanlarını geliştirdiğini ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda rekreasyon hizmetlerinin ve tesislerinin turizm ile birlikte geliştiği yönünde çalışmalar (Akis vd., 1996; Brunt ve courtney, 1999; Huttasin, 2008; Kuvan ve akan, 2005; Lee vd., 2007; Lindberg ve Johnson, 1997; McGehee ve Anderecek, 2004; Perdue vd., 1990; Perez ve Nadal, 2005; Pizam, 1978) mevcuttur.

Turizmin, plaj, park, eğlence merkezleri, spor ve dinlenme alanları gibi rekreasyon tesis ve alanlarını geliştirdiğine inanan yerel halk, bu yerlerin kullanımının kendilerine sınırlandırıldığını, yerel halktan daha çok turiste hizmet verdiğini belirtmektedir (Akış, 1996; Kuvan ve akan, 2005; Demirkaya ve Çetin, 2010). Turizmin hemen her alandaki olumlu ve olumsuz etkileri alışveriş ve rekreasyon olanaklarında da görülmektedir. Bir yandan imkânları artıran turizmin, birtakım ekonomik kaygılar ya da talep yoğunluğu gibi nedenlerden dolayı yerel halkın bu imkânlardan yararlanmasını engellemektedir.

1.3.2.3. Toplum ve Aile Yapısı

Göç, uluslararası veya ülke içi, turizmin gelişiminin özendirme etkisinin bir sonucu olarak görülmektedir. Özellikle, büyük şehirlerde gelişen turizm, istihdam olanakları yaratmakta ve kırsal bölgelerden şehirlere göçü teşvik etmektedir (Wall ve Mathieson, 2006). Turizmin etkisiyle, destinasyona öncelikle mevsimsel göçler yapılmaktadır. Daha sonra hem turistik amaçlı, hem de çalışma amaçlı gelenler yerleşme eğilimi göstermekte, böylece yöredeki nüfus hızla artmaktadır. Yerleşenlerin çoğunluğu genç ve kadınlardan oluşmaktadır (Tuna, 2015). İstihdam ve göçe bağlı olarak, toplum yapısında değişiklikler meydana gelmektedir. Örneğin, turizmde kadınlara yönelik uğraşlar ortaya çıkmakta ve kadınların aileye olan bağımlılığı azalmaktadır. Bu durum aile yapısının değişmesi ve sosyal yapıda güç savaşına dönüşmesi olarak tartışılmaktadır. Özellikle kadının eşinden daha fazla kazanç sağladığı durumlarda erkek, aile içindeki gücünü kaybetme hissine kapılmaktadır (Avcıkurt, 2017). Bu ve

benzer değişimler kimileri tarafından olumlu, kimileri tarafından olumsuz algılanmaktadır.

Turizmin, aile içindeki kararlarda kadının etkin olması, disiplinli ortam yerine geliştirici ortamın hazırlanması, kız çocuklarının da değer görmesi, erkeklerin de aile işlerinde görevler üstlenmesi gibi olumlu etkileri bulunmaktadır (Bal, 1995). Fakat turizmin, gençler ve çocuklar üzerinde olumsuz değişimler yarattığı sonucuna ulaşan çalışmalar (Korça, 1998; Mbaiwa, 2004; Nunkoo ve Ramkisson, 2010) da bulunmaktadır. Güzel (2013), Muğla Dalyan yöresinde yürüttüğü araştırmanın sonucunda, yerel halkın turistlerle maddi çıkar ilişkisine dayanan evlilikler yaptığı, turistlerle çarpık ilişkilerin kurulduğu, aile yapılarının bozulduğu ve boşanma oranlarının arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Geleneksel kültürde, toplumsal beğeni duygularında değişimler oluşmuş, önceden kabul görmeyen davranışlar artık tercih edilmeye başlanmıştır. Bu davranışlar aile ilişkilerinde, kadın-erkek ilişkilerinde, toplumsal ilişkilerde görülmektedir (Tuna, 2015). Samimiyete dayalı insan ilişkilerinin artık ticarete ve maddeciliğe göre şekillenmesi, turizm gelişiminin bir sonucu olarak görülmektedir (Doğan, 1989). Tosun'un (2002), Ürgüp'te yaptığı çalışmada yerel halk; turizmin, yerel halkın birbirlerine olan güven duygusunu, dürüstlüğü ve nezaketi olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Fakat turizmin tersi yönde etkisinin olduğunu gösteren araştırmalar da mevcuttur. Örneğin Letonya halkı, turizmin gelişimi ile insanların birbirlerine olan güven, dürüstlük ve sıcakkanlılığın arttığını belirtmiştir (Upchurch ve Teivane, 2000).

1.3.2.4. Kalabalıklaşma

Küçük turistik bölgelerde, turist yoğunluğunun neden olduğu kalabalık ve gürültü, yerel halkın huzurunu ve sükûneti bozmakta, bundan dolayı da yerel halkın turistlere ve turizme karşı tutumları olumsuzlaşmaktadır (Wahab, 1978'den akt. Doğan, 1989). Rothman (1978), turizmin yoğun olduğu dönemde yerel halkın, kalabalıktan dolayı faaliyetlerini azalttıklarını savunmaktadır. Tyrrell ve Spaulding (1984) trafiğin, alışveriş alanlarının ve park alanlarının sıkışık olmasını turizmin neden olduğu bir problem olarak değerlendirmektedir. Yerel halk genellikle trafik yoğunluğunun turizmden kaynaklandığı görüşüne sahiptir (Long vd., 1990; Keogh, 1990; Caneday,

1991; Prentice, 1993; Korça, 1998; Lee vd., 2007; Byrd vd., 2009; Türker ve Öztürk, 2013). Fakat farklı sonuçlara ulaşılan araştırmalar da yürütülmüştür. Akis'in (1996) Girne'de yaptığı çalışmada, yerel halk, plajlar ve piknik alanlarının turizmden dolayı kalabalık olmadığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Gilbert ve Clark'ın (1997) araştırmasında da, yerel halkın çok az bir bölümü, turistlerin aşırı kalabalıklaşma sorununa neden olduğunu savunmuştur. Farklı sonuçların çıkmasının nedenleri arasında araştırmanın yürütüldüğü yerlerde fiziksel kapasitenin farklı olması, farklı kültürdeki yerel toplumun hoşgörü düzeyinin de farklı olması gösterilebilir.

1.3.2.5. Yerel Hizmetler

Turizm topluma genellikle yeni tesisler kazandırmaktadır. Bu tesisler turistlerin de hizmetine sunulmakta ve çoğunlukla maliyeti topluma yüklenen, daha fazla bakım onarım gerektirmektedir (Andiotis, 2005; Deery vd., 2005; Towar ve Lockwood, 2008). Turist sayısının artması, yerel hizmetlere olan talebin de artmasına neden olmaktadır. Sağlanan hizmetlere talebin artması yerel halk açısından daha fazla harcanan zamana ve sıra beklemeye neden olmaktadır (Andereck vd., 2005; Fredline, 2002).

Bazı turistik bölgelerde, yerel halkın hizmetine sunulan toplu taşıma hizmetleri turistlerin de ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geliştirilmektedir. Bu yönüyle turizmin olumlu etkisi görülmektedirken, diğer yandan turistler bu hizmetlerde kalabalığa neden olabilmektedir (Andereck vd., 2005; Sharma vd., 2008; Yen ve Kerstetter, 2009). Buna benzer şekilde Vargas-Sanchez vd. (2009) turizmin gelişmesiyle sağlık hizmetlerinin bozulduğunu ifade etmektedir. Bunların dışında turistik bir bölgede turist sayısı arttıkça, alışveriş mağazalarının hem sayısı hem de açık olduğu süre artmaktadır. Benzer şekilde eğlence ve rekreasyon tesisleri sayısı artmakta, dolayısı ile bunlardan yerel halk da yararlanmakta ve sosyalleşebileceği alanlar çoğalmaktadır (Fredline, 2002; Gürsoy vd., 2002; Williams ve Lawson, 2001).

Sethna ve Richmond (1978), turizmden elde edilen gelirin yerel hizmetlerin gelişmesine katkıda bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Benzer şekilde Pizam (1978) da, yerel halkın, turizmin yerel hizmetler üzerinde olumlu etkisi olduğu yönündeki düşüncelerini ortaya çıkarmıştır. Williams ve Lawson (2001), Kuvan ve Akan (2005)

ve Vargas-Sanchez vd. (2009), yerel halkın, turizmin restoran, alışveriş merkezi ve otelde hizmet kalitesini artırdığı yönünde algıya sahip olduklarını ortaya koymuştur. Başka bir araştırmada (Allen vd., 1993) ise, yerel halk mevcut yerel hizmetlerden memnun olduğunu fakat hizmetlerin turizmin etkisi ile oluşmadığını, nüfusun etkili olduğunu savunmuştur.

1.3.2.6. Kültürel Alışveriş

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş toplumların kültürünü daha çok benimsemektedir. Farklı kültürlerle sahip insanlar arasında artan temas ve etkileşimler, bu insanlar arasında bilginin ve anlayışın artmasını sağlamaktadır. Turizm iki farklı zıt kavramı kapsamaktadır. Biri farklılaşma, diğeri bütünleşmedir. Turistlerin ve yerel toplumun bu farklılıkları ortadan kaldırması değil, farklılıkları bir zenginlik olarak kabul etmesi, turizmin olumsuz sosyal etkilerinin azalmasına yardımcı olmaktadır (Rızaoğlu, 2004).

Turistlerle etkileşim içinde olan yerli toplum, bir yabancı dil bilmenin önemini bilmekte, onlarla iletişim kurabilmek için bir veya daha fazla dil öğrenme çabasına girmektedir. Gelen turistlerin kültürü, ülkesi, mutfağı gibi konularda merak duyguları canlanmakta ve onlarla ilgili bilgi edinmeye yönelmektedir. İçe dönük yaşamlarının yerini yeni bir şeyler öğrenen, dışa dönük, sosyal bir yaşam tarzı almaktadır (Rızaoğlu, 2004). Nunkoo ve Ramkisson (2010), yaşlı ve orta yaşlı kişilerin turizmin yabancı dil becerilerini geliştirdiği yönünde olumlu düşüncelere sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır. Tayfun (2002) ise Nevşehir’de turistik (Ürgüp) ve turistik olmayan (Acıgöl) iki bölgede yürüttüğü çalışmada, Ürgüp’te yaşayanların Acıgöl’de yaşayanlara oranla daha fazla yabancı dil bilgisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Korça (1998), turizmin iyi bir eğitim fırsatı olduğunu, kültürel bilgiyi artırdığını ve turizmin farklı insanları anlamaya yardımcı olduğunu ortaya koymuştur. Paralel olarak turizmin diğer kültürleri öğrenmeye yardımcı olduğuna ve kültürleri anlamayı sağladığına işaret eden farklı çalışmalar da (McGehee ve Anderecek, 2004; Nunkoo ve Ramkisson, 2010; Zamani-Farahani ve Musa, 2012; Pizam, 1978; akis vd., 1996; Gilbert ve Clark, 1997; Tatoğlu vd., 2002; Kuvan ve Akan, 2005) bulunmaktadır.

1.3.2.7. Kültürel Faaliyet Çeşitliliği

Turizmin ekonomik ve sosyal boyutu içerisinde yer alan bir diğer değişken de, kültürel faaliyetlerdir. Turizm, halkın festival, fuar, sergi, spor gibi kültürel etkinliklere katılımını sağlamaktadır. Ayrıca turist çekme amacı olan sosyal ve kültürel etkinlikler, turist sayısını artırarak yerel ve ülkesel ekonomiye katkıda bulunmakla birlikte, istihdam olanağı da yaratmaktadır. Fuar, festival, tören, yıldönümü, spor etkinlikleri gibi kültürel etkinlikler, turizmin farklı alanlara yayılmasını ve mevsimselliğin dışına çıkmasını sağlamaktadır.

Ülkeler uluslararası etkinlikler düzenlemektedir. Fakat yeterli imkânı ve yeri olmayan küçük toplumlar ise bu etkinlikleri, güzel sanatlar ve el sanatları sergileri, tarihi olayları sahneleme, müzik, film ve gastronomi festivalleri şeklinde kısa dönemli olarak düzenlemektedir (Goeldner ve Ritchies, 2006). Uluslararası Organizasyon ve Festival Derneği (IFEA) her yıl yarım gün veya tam gün şeklinde 60.000 etkinlik, 5000'den fazla 2 gün ya da daha fazla süren festival düzenlendiğini tahmin etmektedir (www.ifea.com).

Turizmin, kültürel faaliyetleri artırdığına yönelik yerel halk algısının olduğu çalışmalar (Faulkner ve Tideswell, 1997; Chen, 2000; Tatoğlu vd., 2002; Andriotis ve Vaughan, 2003; McGehee ve Andereck, 2004; Huttasin, 2008) bulunmaktadır. Kuvan ve Akan (2005) ve Huttasin (2008), farklı bölgelerde yürüttükleri çalışmalarda yerel halkın yarından fazlasının, el sanatları, müzik, güzel sanatlar gibi çeşitli kültürel faaliyetlere katılmalarında turizmin etkili olduğuna inandıklarını tespit etmişlerdir. Özmen (2007)'in Akçakoca'da yaptığı araştırmada, sosyal ve kültürel faaliyetlerin turizm sezonlarında arttığı belirlenmiştir. Bu dönemde yerel yönetimlerce düzenlenen sosyal ve kültürel faaliyetlerin, yöre halkı tarafından memnuniyetle karşılandığı ortaya çıkmıştır.

1.3.2.8. Sanat

Turizm yerel sanatın üslup ve biçim özelliklerini, üretilme amaçlarını değiştirmektedir. Örneğin daha önceden din veya tören için üretilen eserler artık sadece satış amaçlı üretilmektedir (Wall ve Mathieson, 2006). Turizme yönelik el

sanatları pazarının büyümesinin hem olumlu hem olumsuz etkisi vardır. Geleneksel sanat eserlerine olan yoğun talep ekonomik kazanç oluştururken, diğer yandan bu eserlerin daha kalitesiz, ucuz, gerçek kültürü yansıtmayan, taklit ürünlerin üretimine neden olmaktadır (Ward, 1998). Turistlerin ucuz, taşınabilir ve dayanıklı ürün talepleri, yerel sanatın özgünlüğüne zarar vermektedir. Sanat objelerinin biçim, boyut, işlevsellik, yapım yöntemleri, kullanılan malzemeler ve kalitesi değişmekte ve kültürel açıdan daha önemsiz boyut kazanmaktadır (Wall ve Mathieson, 2006). Bunlardan farklı olarak, turizm bölgelerinde yerel mimari ortadan kalkarak, tek tip olma eğilimi göstermektedir. Yerel mimari standartlaşmakta ve yabancı mimari modelleri örnek alınmaktadır (Tuna, 2015).

Yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde, bazılarında (Boyd, 2002; Deitch, 1977; Grekin ve Milne 1996; Popelka ve Littrell 1991; Ryan ve Crotts, 1997) turizmin geleneksel sanatı koruduğu ve canlandırdığı, bazı çalışmalarda ise (Bascom, 1976; May, 1977; Simons, 1999) turizmde, sanatın anlamını kaybettiği, sadece turistlere sunulan ürünler olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Baykan'ın (2007) Ürgüp'te yaptığı araştırmada, turizmin yöreye özgü el sanatını yozlaştırdığı, sanatsal faaliyetlerin sadece turistlere yönelik yapıldığı, el sanatı ürünlerinin turistlerin beklentisine göre üretildiği ve turizmin sanatsal ürünlerin kalitesiz ve ucuz olmasına neden olduğu tespit edilmiştir. Demircan, (2010) Antalya'nın Muratpaşa ilçesinde yaptığı çalışmada, el sanatları, güzel sanatlar vb. kültür unsurlarının turizm aracılığıyla canlandırıldığı ve değer kazandığı sonucuna ulaşmıştır.

1.3.2.9. Yaşam Tarzı

Ekonomik gelirin artmasıyla kişilerin alım gücü yükselmekte, tüketim alışkanlıkları da değişmektedir. Bu konuda turizmin yeri ise özendirme etkisidir. Özendirme etkisi, ev sahibi toplumun, tutum, davranış ve değerlerinin turistleri gözlemleyerek değişmesine dayanmaktadır. Özellikle karşı kültürdeki daha uygun ve yapıcı davranış kalıplarını benimsedikleri durumlarda olumlu sonuçlar olarak ortaya çıkmakta, aksi takdirde toplumda yıkıcı bir etki yaratmaktadır (Williams, 1998). Yerel üretim ve tüketim tarzı yerini, uluslararası üretim ve tüketim kalıplarına bırakmaktadır. Bunlar arasında giyim alışkanlığı, yeme-içme tarzı, eğlence anlayışının değişmesi bulunmaktadır. Turistler gittikleri destinasyonda, yerel toplumun harcama

alışkanlıklarını, takı, giyim modası gibi maddi kültürünü etkilemektedir. Özellikle gençler, kayıtsızca batı kültürünün unsurlarını beğenmektedir (Hashimoto, 2002).

Öztürk vd. (2007) Fethiye’de yaptıkları araştırmada yerel halkın, dinlenen müzik tarzındaki değişimin turistlerden etkilenme olarak algıladığını belirtmektedir. Ama yerel halkın yaklaşık %40’ı evlilik anlayışında (evlilik yaşı, evlilik biçimi, nikâh tören ve tipi), yaklaşık %50’si giyim tarzında, % 46’sı da yeme-içme alışkanlığında turizme bağlı değişim olduğunu ifade etmiştir. Huttasin (2008), Baan Tawai’de köylülerin, turistlerin giyim tarzına hayranlık duydukları için artık yöresel kıyafet giymediklerini, köydeki gençlerin geleneksel etkinliklerde yöresel giysileri isteksiz giydiklerini, halkın daha çok batı tarzına yakın kıyafet giydiklerini belirtmiştir. Aynı çalışmada yerel halk, geleneksel mutfak kültürünü koruduklarını, turistlerin yeme-içme alışkanlıklarını benimsemediklerini ifade etmiştir.

1.3.2.10. Dini İnançlar

Turizmin gelişimi dinin işlevini de etkilediğinden, turistik ziyaretler ile inanç ziyaretleri iç içe geçmiştir. Dini mekânların ziyaretinde genellikle aşağıdaki faaliyetlerin yapıldığı görülmektedir (Tuna, 2015):

- Kutsal nesnelere dokunmak,
- İçmek, koklamak, yemek,
- Bağış yapmak,
- Kutsal mekânlardan ayrılırken, hatırlamak amacıyla hediyeler almak, turistik ziyaretin yanı sıra dinsel fonksiyonları da yerine getirilmektedir.

Yani insanlar kutsal mekânlara dinin gereklerini yerine getirmek amacıyla gitmiş olsalar bile, gittikleri yerlerde turizm faaliyetlerine de katılmaktadır. Bunlar arasında konaklama, yeme-içme, o yerin kutsallığını ifade eden nesnelere satın alma vb. sayılabilmektedir. Bazen uzun vadede bu ziyaretler devam ettiğinde kutsal yerlerin turistik yerlere dönüşmesi kaçınılmazdır. Luang Prabang’ta yerel halk, *baci* ve *binthabat* adlı dini törenlerini ticari bir turistik faaliyete dönüştürdüklerini ifade etmiştir. Yerel halk *Baci* töreninin turist karşılama gibi amaçlarla yapıldığını,

binthabat törenlerinde ise yine benzer şekilde turist görmenin alışıldık bir durum haline geldiğini belirtmiştir (UNESCO, 2004).

Yerel halkın dini inançları üzerinde turizmin etkisi ile ilgili yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde, bazı çalışmalarda turizmin dini inancı zayıflattığı yönünde, bazı çalışmalarda ise turizmin olumsuz bir etkisinin bulunmadığı yönünde bulguların ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin Doğan (2004), turizmin Avrupa ve Amerika'da Hristiyanlık inancını zayıflattığını, pazar ayınlarına katılımı azalttığını, putperest ülkelerin Hristiyanlaşmasını ise hızlandırdığını belirtmektedir. Baykan (2007) ise, turizm gelişiminin yerel halkın din ve inançları üzerinde olumsuz etkisi bulunmadığını ifade etmiştir. Bu çalışmayı destekler nitelikte Zamani-Farahani ve Musa (2012) ve Huttasin (2008) de yerel halkın dini faaliyetlerini yerine getirmede, turizmin olumsuz etkisinin olduğu fikrine katılımın çok az olduğunu belirtmişlerdir.

1.3.2.11. Konuşma Dili

White (1974), turizm gelişimi ile sosyal bir değişim içerisinde yer alan dilin değişimi arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır (Akt. Wall ve Mathieson, 2006). O'na göre turizm, dilde üç şekilde değişime neden olmaktadır.

1- *Ekonomik Gelişme Yoluyla*: Turizm gelişimi yeni istihdam alanı ortaya çıkarmakta ama yerel halkın tüm faaliyetleri gerçekleştiremediği durumlarda yabancı uyruklu personel istihdam edilmektedir. Onlarla bir arada çalışan yerel halk onların dilini konuşma baskısı hissetmekte ve onların dilini kullanmaya yönelik değişim meydana gelmektedir.

2- *Özendirme Etkisi Yoluyla*: Turistlerin ekonomik durumları, tutum ve davranışları, yerel toplumu turistlerin kullandıkları nesnelere, konuştukları dil konusunda özendirilmektedir. Ev sahibi toplumun bir kısmındaki aynı statüyü elde etme arzusu turistlerin konuştukları dilin, kullandıkları sözcüklerin kendi dillerinin yerine geçmesine neden olmaktadır.

3- *Doğrudan Sosyal Etkileşim Yoluyla*: Turistler ve yerel halk farklı koşullar altında da olsa iletişim kurmaktadır. Çoğu zaman turistik alanlarda çalışanlar turistlerin dili ile konuşmak zorunda kalmaktadır.

Turizm gelişiminin yerel dil üzerinde etkisinin olduğunu gösteren çalışmalar olduğu gibi, ciddi bir etkisinin olmadığını ortaya çıkaran çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Özmen (2007), Akçakoca'da yaptığı çalışmada yerel halkın, turizmin konuşma diline ciddi boyutta etkisi olmadığını, fakat yerel halkın yaklaşık yarısının turizmin yöresel dili (şive) etkilediğine inandığını belirtmektedir. Besculides vd. (2002), Huttasin (2008) ve Demircan (2010), yerel halkın çoğunluğunun yerel dillerinin turizmden etkilenmediğini belirttikleri, Uçar (2012), Gümüş ve Özüpekçe (2009) ise, yerel halkın dillerinin turizmden olumsuz yönde etkilendiğini ve kullandıkları sözcüklerin değiştiğini belirttikleri sonucuna ulaşmışlardır.

1.3.2.12. Yerel Kültür

Turistik tesisler ve altyapı, turistlerin değerleri, tutumları ve yaşam tarzları yerel kültür üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olabilmektedir (Cooke, 1982). Turizmin hem olumlu hem de olumsuz sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik etkileri, turizm ve yerel toplum arasındaki ilişkinin karmaşıklığını göstermekte ve sadece sayısal göstergelerle ölçülemeyeceği anlamına gelmektedir. Bir yandan yaşam kalitesini yükselten ve ekonomik kazanç getiren turizmin diğer taraftan sosyo-kültürel maliyeti bulunmaktadır.

Turist ve yerli halk karşılaşmalarındaki etkileşim sonucunda uzun vadede oluşan kültürel değişimler farklı şekillerde ifade edilmektedir. Yöre halkının turistlerin yaşam biçimlerini benimsediği ve benzer şekilde yaşamaya başladığı değişim *kültürel yozlaşma* (cultural degeneration) olarak tanımlanmaktadır (Baykan, 2007). Turistlerin davranışlarının taklit edilmesiyle başlayan süreç yerleşmiş alışkanlıklara dönüşmektedir. *Kültürlenme* (acculturation) ise kültürün değişime uğramasının bir başka şeklidir. Kültürlenme farklı toplumlardan gelen kişilerin kültürel açıdan doğrudan temas ya da farklı medya araçları aracılığı ile karşılaşması sonucunda ortaya çıkan adaptasyon ya da sentez değişimdir (Tuna, 2015; Avcıkurt, 2017). Diğer bir değişim şekli ise yerel kültürün tamamen otantik, ilkel ve değişmeyen yapısı ile turistlere sunulmasıdır. Özellikle Afrika'da bazı ilkel dönem kabile hayatını örnekleyen köylerin otantik olarak sergilenmesi, turistlerin hayvanat bahçesi gezercesine bu köyleri gezmesi ve belirli mesafeyi korumaları buna bir örnek olarak gösterilmektedir (Tuna, 2015).

Ayrıca topluma ait olan kültürel yapıların, unsurların, faaliyetlerin ekonomik amaçlarla turistlere sunulmasıyla, bunların gerçek anlamını ve kimliğini yitirdiği savunulmaktadır (Wall ve Mathieson, 2006; Greenwood, 1989). İngiltere’de bazı kiliselerin dini kültürü yansıtmaktan ziyade birer alışveriş ve kazanç sağlama merkezine dönüştüğü görülmektedir (Avcıkurt, 2017). Mardin’de yapılan araştırma, buradaki turizm gelişimi ile birlikte, yerel halkın yaşam alanlarının, giysilerinin, etkinliklerinin ve ritüellerinin metalaştığını, turistin istediği formda şekillenerek sunulduğunu göstermektedir (Kaygalak vd., 2013).

Yerel ve sanatsal kültür unsurları turizmde pazarlanabilir düzeyde olduğu sürece varlığını korumakta, pazarlanabilir birer kültürel unsur olarak kalamayan ürünler yok olmaya bırakılmaktadır (Tuna, 2015). Bunların dışında gelenek ve görenekler, modernleşme ve küreselleşmenin etkisiyle yıllar itibariyle yok olmaktadır. Gelenek ve görenekler çerçevesinde olan düğün, dinsel törenler, edebiyat konuları önemini giderek kaybetmektedir. Örneğin Şanlıurfa’da tarihsel birikimle oluşmuş ve Dünya Kültür Mirası Listesi’nde yer alan *sıra geceleri* modernleşme, ticari kaygılar, iç turizm hareketliliği gibi nedenlerle özünden uzaklaşmıştır (Avcıkurt, 2017). Tayfun ve Kılıçlar (2004) iki farklı bölgede yürüttükleri çalışmada, yerel halkın turistlerin gelenek ve göreneklerinin bozulmasını hızlandırdığı görüşünde olduklarını belirtmektedir. Korça’nın (1998) Antalya’da, Gürkan’ın (1995) Kemer ve Alanya’da yaptıkları araştırmalarda ise yerel halkın yarından fazlasının turizmin ahlaki değerler, gelenek ve görenekler üzerinde olumlu etkisi olduğuna inandıkları ortaya çıkmıştır.

Yapılan araştırmalarda farklı sonuçların çıkması, yerel toplumların kültürlerine bağlılıkları, orada yaşadıkları süre, birbirleriyle olan ilişkiler gibi etmenlerin farklılık göstermesine bağlı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca turizmin yaşandığı ve planlı yapıldığı bölgelerde gelenek, görenek ve kültürel mirasın korunmasına önem verilmektedir. Böylelikle turizmin gelenek ve göreneklerin korunmasına katkısının da olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.3.3. Turizmin Çevresel Etkileri

Turizmin geliştiği bölgeler, özellikle kırsal alanlar gelişmeyle beraber kentleşme özelliği de göstermektedir. Günümüzde ise insanların kent yaşamından uzak doğa ile

iç içe olan bölgelere seyahat etme eğilimi bu iki olgunun tezatlığını gündeme getirmektedir. Turizmin getirdiği hızlı gelişim, bu alanlarda bir yandan ekonomik kalkınmayı sağlarken, diğer taraftan çevre üzerindeki olumsuz etkileri ortaya çıkarmaktadır. Üstelik bu etkilerin sadece yeni gelişen destinasyonlarda değil, turizm faaliyetlerinin yapıldığı birçok bölgede ortaya çıktığı söylenebilir.

Turizmin, çevrenin tüm bileşenlerine doğrudan ya da dolaylı, az ya da çok, pozitif ya da negatif etkileri olduğu bilinmektedir. Literatür incelendiğinde, geniş turist kitleleri ve turizm faaliyetleri, genellikle çevresel bozulma ile birlikte ele alınmaktadır. Liu vd. (1987), turizmin çevre üzerindeki etkilerinin evrensel bir kaygı olduğunu belirtmektedir. Holden (2008) turizmle çevrenin karşılıklı olarak birbirinden yararlandığını savunmaktadır. Turizm güzel, kaliteli çevreden yararlanarak, onun sayesinde gelişimini sürdürürken; çevre de turizmde devamlılığının sağlanması açısından korunma, bakım, onarım ve gelişme araçlarından yararlanmaktadır. Turizmin olumsuz çevresel etkileri arasında, doğal kaynakların aşırı ve dengesiz kullanımı, çöp atma, hava ve su kirliliği, orman tahribatı, çok fazla beton binaların doğal çevreyi bozması vb. sayılabilmektedir.

Turizmin çevre üzerindeki etkilerinin yerel halk tarafından nasıl algılandığını ortaya koyan çalışmalarda yerel halkın bir kısmı, turizmin, doğal kaynakların korunması gerektiği konusunda kendilerinde bilinç oluşturduğunu düşünmektedir (Veal, 2006). Ayrıca yerel halk, turizmin yaşadıkları bölgeyi fiziksel olarak güzelleştirdiği görüşündedir (Perdue vd., 1987). Yerel halkın bir kısmı ise turizmin kirliliğe, doğal kaynakların tahribatına, bitki örtüsünün bozulmasına ve yaban hayatının yok olmasına neden olduğunu düşünmektedir (Andereck, 1995; Veal, 2006). Swarbrooke (2000), doğal çevre, vahşi yaşam, ekili çevre, insan yapımı çevre ve doğal kaynaklar olmak üzere çevrenin bileşenlerinden bahsetmektedir. Çevreyi oluşturan tüm bileşenler, turistlerin ihtiyaçlarını karşılamada ve turizmde sürdürülebilir ekonomik refahı sağlamada kilit rol üstlenmektedir. Bu noktada, uzun vadede çevrenin iyi korunmuş olmasını ve bilinçli kullanılmasını sağlamak yerel toplumun sorumluluğundadır.

1.3.3.1. Kirlilik

Hava kirliliği en fazla motorlu hava ve kara taşıtlarından salınan gazlar sonucu ortaya çıkmaktadır. Turizme bağlı hava kirliliği özellikle yoğun olan sezonda ve aşırı kalabalık bölgelerde görülmektedir (Kim, 2002). Destinasyonlarda hava kalitesi ayrıca aşırı trafik ve inşaat nedeniyle de bozulabilmektedir. Turistik tesislerin yapımı sırasında ortaya çıkan toz hava kirliliğine neden olmaktadır. Briguglio ve Briguglio (1996) Malta'da eski binaların yıkılıp yerine turistik binaların yapılması sırasında büyük miktarda toz bulutu oluştuğunu belirtmektedir. Turizm hava kirliliğinin asıl nedeni olarak değil, sadece katkıda bulunan bir faktör olarak görülmektedir. Asıl nedenler arasında ise her gün işe, alışverişe giderken kullanılan taşıtlar, elektrik üretilirken kullanılan yakıtlar ve turizmden daha fazla kirlilik yaratan daha geniş faaliyetler sayılmaktadır (Holden, 2008).

Su kaynaklarının, rekreasyonel faaliyetlerde kullanılmasından dolayı turizm açısından önemi büyüktür. Aynı zamanda bu kaynaklar, turizmden zarar görmektedir (Andereck, 1995). Su kirliliğinin başlıca nedeni turistik tesislerin ürettiği atık sudur. Bu yüzden iç bölgelerde kalan göl ve nehirlerde kirli sulara rastlamak mümkündür (Kim, 2002). Sudaki azot ve fosfatın artması, 1989 yılında İtalya kıyılarında bulunan Romagna'da yaşandığı gibi, turizmde talebin düşmesine neden olmaktadır (Becheri, 1991). İnsan atıkları sonucu kirlenmenin dışında, otel bahçeleri ve golf sahalarında kullanılan gübre ve bitki öldürücü kimyasallar da su kirliliğine neden olan etmenlerdir. Yerel su kirliliğinin kaynakları arasında ise suda yapılan motorlu faaliyetler ve yüzmede kullanılan güneş yağı vb. ürünler gösterilmektedir. Turizm her ne kadar su kirliliğinin sorumlusu olarak gösterilse de turizm yardımcı bir faktördür. Su kirliliğinin ana nedenleri ise petrol sızıntısı, denizlere bırakılan endüstriyel atıklar ve tarımda kullanılan kimyasal maddelerdir (Holden, 2008).

Mieczkowski'ye (1995) göre turizmle ilgili gürültü şikâyetleri genellikle hava trafiği ile ilgilidir. Özellikle gürültü, yoğun hava alanlarına yakın bulunan yerel halk için sorun teşkil etmektedir. Tokyo'da Narita Havalanı'nın inşasında karşılaşıldığı gibi, hava alanlarının geliştirilmesine ve büyütülmesine yerel halk karşı çıkmakta, hatta buna yönelik protestolar yapılmaktadır (Shaw, 1993). Ayrıca gece kulüplerinin sabah

saatlerine kadar açık olması, turizm hareketliliğinden dolayı yaşanan araba trafiği hem yerel halkı hem turistleri rahatsız eden gürültüye neden olmaktadır.

Turizm sektöründe, turiste hizmet veren oteller, havayolu şirketleri, yiyecek-içecek işletmeleri ve diğer birçok turistik tesis bir yılda tonlarca atık üretmektedir. Bu sorun, katı atık yönetimi programlarını daha az kullanan gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerde daha fazla endişe yaratmaktadır (Andereck, 1995). Lankford ve Harward (1994) yerel halkın, çöp ve atık oluşumunun turizmden kaynaklandığı düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşmıştır. Başka bir araştırmada (Liu ve Var, 1986) ise yerel halkın yarıdan fazlası, yönetim birimlerinin daha fazla turist çekmekten ziyade, çevreyi korumaya yönelik harcama yapmasının gerektiğini belirtmiştir. Halkın yarısı ise çöp atan turistlere cezai yaptırım uygulanmasını gerektiğini vurgulamıştır.

1.3.3.2. Yaban Hayatı

Turistler için önemli çekiciliklerden bir tanesi de yaban hayatıdır ama hayvanların doğal yaşamları bazı insan davranışlarından olumsuz etkilenmektedir. Vahşi yaşam türlerini doğal ortamında izlemek, turistler için ilgi çekici bir faaliyet olarak görünmektedir. Fakat insanların o çevreyi koruma altına alması gerekirken turizm, turistlerin bu doğal yaşamlara zorla girmesini gerektirmektedir (Holden, 2008). Tabii ki turizmin yaban hayatı üzerindeki etkisinin derecesi, turistik faaliyetin türüne ve destinasyondaki turizmin gelişme düzeyine göre değişiklik göstermektedir (Roe vd., 1997).

Kenya sınırlarında bulunan Serengeti'de yapılan safari turizmi, gelişmiş turizme bir örnek olarak gösterilebilmektedir. Burada yerel yetkililer minibüslerle turistleri fotoğraf çekimi için doğal alana götürmekte ve hayvanlar turistlerle dolu 30-40 araçla çevrelenmektedir. Hayvanların çevresinin istila edilmesi, ortaya çıkan gürültü, hayvanların stres düzeyinin artması gibi nedenler, vahşi hayvanların beslenme ve yeme alışkanlıklarını olumsuz etkilemektedir. Örneğin çevrelerinde altıdan fazla aracın bulunduğu zamanlarda çitalar ve aslanların avlanma faaliyetlerini azalttığı görülmüştür (Shackley, 1996).

Vahşi yaşamın dışında diğer doğal kaynaklar da yerel insanların faaliyetleri nedeniyle tehdit altına girmektedir. Örneğin, nadir bulunan siyah mercandan küpe yapıldığı Bahama ve Granada'da olduğu gibi, mercanlar hediyelik eşya ya da takı olarak kullanılmak üzere yerel halk tarafından zarar görmektedir. Yerel işletmeciler resifleri göstermek için turistleri botlarla alarak, bazen mercanlara zarar verecek şekilde demir atmakta ya da turistler dokunarak ve üzerinde durarak zarar vermektedir (Holden, 2008). Shacley'in (1996) ifade ettiği gibi, turizmin yaban hayatına zararlı etkisi bulunmasına rağmen, tarımsal gelişim, kentleşme ve ağaç kesme, madencilik gibi endüstrilerin gelişimi yaban hayatını tehlikeye sokan daha ciddi tehditler olarak görülmektedir.

1.4. YEREL HALKIN TURİZM GELİŞİMİNE YÖNELİK ALGISI ÜZERİNE TEORİK ÇERÇEVE

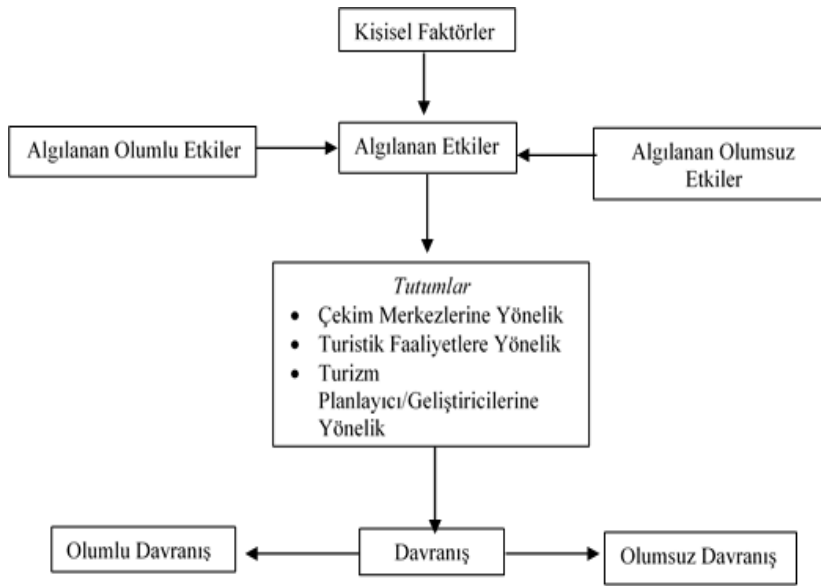
Gelişme; iyi değişimi, olumlu dönüşümü ifade etmekte ve çoğu zaman kalkınma ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Gelişme, tek bir süreç ya da tek bir durağan koşul olarak adlandırılmamaktadır. Gelişme kavramının farklı alanlarda farklı şekillerde tanımlanması, kavram karmaşasına yol açmış ve zaman içinde değişime uğramıştır (Goulet, 1992). Gelişme, ekonomik büyüme aracılığıyla başarılan batı tarzı modernleşme olarak tanımlanmaktadır (Redclift, 1987). Ulusal ekonomi ve üretim kapasitesi büyüdükçe, ürün oranı nüfus oranından daha hızlı arttıkça, gelişmenin de bunun doğal bir sonucu olduğu kabul edilmiştir (Sharpley, 2002). Daha sonraki yıllarda, gelişmenin tek göstergesinin ekonomi olmadığını farkına varılmış ve gelişme, toplumun temel ihtiyaçları, değerler, yaşam standartları açısından değerlendirilmiştir (Goulet, 1968).

Chen ve Chen (2010), turizm gelişimini kırsal ya da kentsel bir destinasyonun ekonomisini güçlendirmede kullanılan etkili bir yol olarak tanımlamaktadır. Butler (1980) ise turizm gelişimini, bir destinasyonun geçirdiği ve "keşfetme", "katılma", "gelişme", "güçlenme" ve "durgunluk" olarak adlandırdığı dönemler şeklinde tanımlamaktadır.

Son zamanlara kadar turizmin gelişimi, özellikle az gelişmiş ülkelerde ekonomik bir araç olarak kabul edilmekte, döviz girişi, yeni istihdam alanı ve ek gelir olarak

değerlendirilmekteydi. Ayrıca, turizm için oluşturulan altyapının yeni endüstrilere zemin hazırlaması ve yerel halkın da faydalanabileceği tesislerin kurulması, turizm gelişiminin sağladığı yararlar olarak görülmekteydi. Fakat kitle turizmindeki artış ve dünyanın uzak bölgelerine olan seyahatin artması, bu yaygın inancı değiştirmeye başlamıştır. Turistik faaliyetlerin maddi faydaları tartışılır hale gelmiş, turizmin sosyal değişime artan etkisi daha fazla önem kazanmıştır (Cooke, 1982).

Ajzen ve Fishbein (1980, s.44), turizmin gelişim sürecinde yerel halkın davranışlarının açıklanabileceği; tutumlar, niyetler ve davranışlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla *Gerekçeli Eylem Teorisi*'ni geliştirmiştir. Bu teoriye göre, bir kişinin gerçekleştirdiği bir eylemi o kişinin davranışsal niyeti belirlemektedir. Davranışsal niyet ise kişinin tutumu ve subjektif norm değişkenleri tarafından açıklanmaktadır. Davranışsal niyet, insanları nasıl davranması gerektiğine yönlendiren talimatlar olup, davranışa iten kararın yönü ve şiddetini kapsamaktadır (Sheeran, 2002).

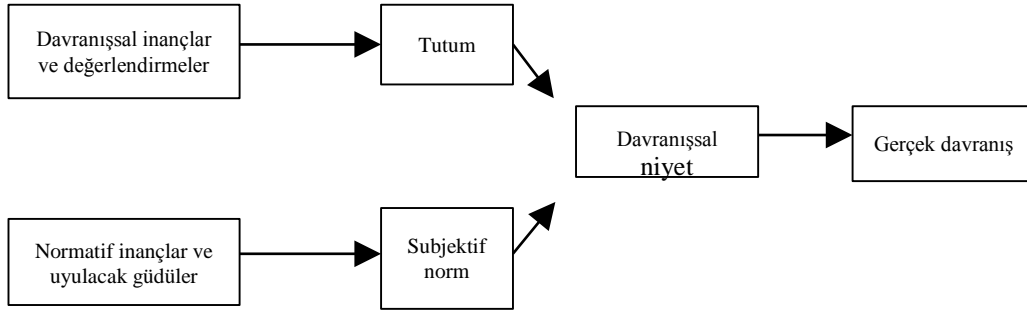

Şekil 4: Algılama, Turum ve Davranış Arasındaki İlişki

Kaynak: Carmichael, 2000, s.604.

Bir destinasyonda turizmin gelişiminin desteklenip desteklenmediğinin bir göstergesi de yerel halkın algılama sonrası oluşan tutumdur. Ajzen (1991) subjektif normu, kişiyi bir eylemi gerçekleştirmeye veya gerçekleştirmemeye yönlendiren algılanan sosyal baskı olarak tanımlamaktadır.

Gerekçeli Eylem Teorisi plansız, anlık davranışları açıklamada yetersiz kalmış, sadece bilinçli davranışlara yönelik uygulanabilirliğinden, daha sonraki yıllarda algılanan davranışsal kontrol değişkeninin de eklenmesiyle Planlı Davranış Teorisi olarak geliştirilmiştir. Teoriye göre, kaynakların veya fırsatların mevcut durumu kişinin eylemi gerçekleştirme olasılığını etkilemektedir. Algılanan davranışsal kontrolün niyete etkisi, davranışın türüne ve olayın doğasına bağlı olarak değişebilmektedir (Ajzen, 1991).

Şekil 5: Gerekçeli Eylem Teorisi
Kaynak: Fishbein ve Ajzen, 1975

Yerel halkın olumlu algısının, turizm gelişiminin yerel şartlara uygunluğunu gösteren bir gösterge olduğu savunulmaktadır (Lepp, 2007). Turizm literatürü incelendiğinde, turizm gelişiminin bazı nicel verilerle ölçüldüğü görülmektedir. Turizm gelişiminin otel, restoran ve rekreasyona yönelik işletme sayısı ile, veya toplumdaki turizmle ilgili satış oranları ile ölçülmesi mümkündür (Royer, McCook, ve Hurt, 1974; Allen vd., 1988). Turizm gelişiminin sonuçları olan olumlu ve olumsuz etkileri ise turist memnuniyeti ölçülerek ya da yerel toplumun turizme yönelik algı ve tutumları belirlenerek değerlendirilmektedir (Doxey, 1975; Williams, 1979; Butler, 1980). Bunlar arasından yaygın olarak, yerel halkın algı ve tutumu ile turizm gelişiminin sonucu olan olumlu ve olumsuz etkilerinin beraber ele alındığı görülmektedir. Birçok çalışma ekonomik, sosyal ve çevresel konularla birlikte turizme yönelik genel tutum ve algıları ele almaktadır (ör. Thompson, Crompton ve Kamp, 1979; Brougham ve Butler, 1981; Liu ve Var, 1986; Sheldon ve Var, 1984). Bunların çok azı bu faktörleri gelişim seviyesi ile ilişkilendirmektedir. Birçoğu yerel halkın toplum yaşam algısını değerlendirmektedir.

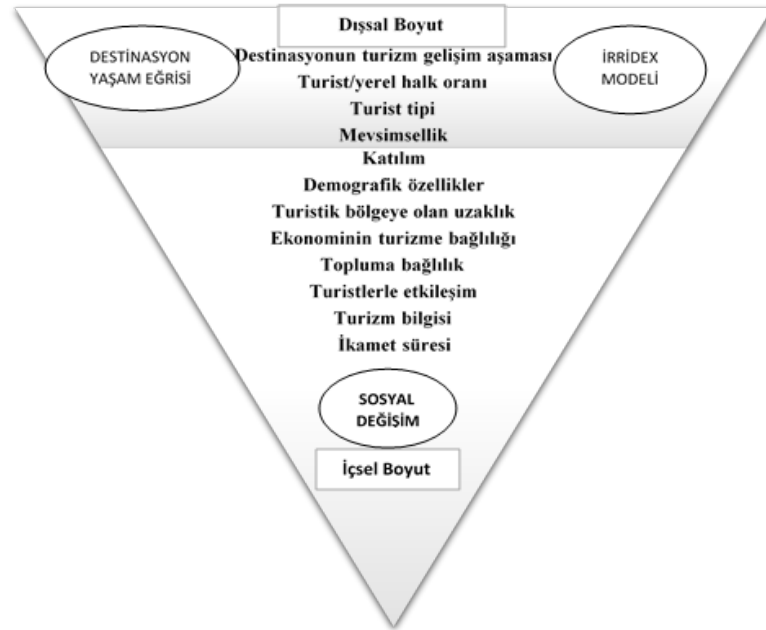
Turizm gelişiminin sonuçları arasında değerlendirilen yerel halkın algısı ve tutumu araştırmaları, 1970’li yıllardan itibaren ampirik ve kuramsal olarak yaygınlaşmıştır. Günümüzde hâlâ halkın turizm algısına yönelik yapılan araştırmalara ilginin azalmamasının üç nedeni bulunmaktadır (Sirakaya vd., 2002). Birincisi, yerel toplumun, turizme ve turiste yönelik algı ve tutumunu değerlendirmenin başarılı bir turizm gelişimi için önemli olmasıdır. Yerel halkın işbirliği, desteği ve katılımı olmadan sürdürülebilir turizm endüstrisinin oluşturulması zordur. İkincisi, yerel halkın algısının, farklı gelişim aşamalarına göre değişiklik göstermesidir (Butler, 1980). Doxey (1975), yerel halkın algısının, turizm gelişiminin başlangıç aşamalarında olumlu, durgunluk dönemine gidildikçe olumsuzlaştığını belirtmektedir. Üçüncüsü ise halkın algısının mekâna göre farklılık göstermesidir (Faulkner ve Tideswell, 1997). Dünya üzerinde farklı yerlerdeki toplumların algı ve tutumunu ölçen çalışmalar, davranışsal modellerin açıklayıcı gücünü artıran faktör sayılarının da toplumlara göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur (Sirakaya vd., 2002).

1.4.1. Yerel Halkın Turizm Gelişimine Yönelik Algısını Etkileyen Faktörler

Turizmin etkilerine yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında, yerel halkın turizm ile ilgili bakış açısını açıklayan ‘*yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algıları*’ (Faulkner ve Tideswell, 1997; Besculides, 2002; Brunt ve Courtney, 1999; Tosun, 2002; Huttasin, 2008; Ap, 1992); ‘*yerel halkın turizme karşı tutumları*’ (Gürsoy ve Rutherford, 2004; Linberg ve Johnson, 1997; Lepp, 2007); ‘*yerel halkın turizmin etkilerine yönelik tutumları*’ (Brougham ve Butler, 1981; Gilbert ve Clark, 1997; Korça, 1998); ‘*yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutumları*’ (Chen ve Chen, 2010; McCool ve Martin, 1994; Teye vd., 2002; Tyrrell ve Spaulding, 1984); ‘*yerel halkın turizmin gelişimine yönelik algıları*’ (Upchurch ve Teivane, 2000; Maragh vd., 2015; Johnson, Snepenger ve Akis, 1994) şeklinde kavram karmaşası olduğu görülmektedir. Özellikle *tutum* ve *algı* kavramları arasında bir karmaşa olduğu ve bu kavramların birbirlerinin yerine kullanıldığı göze çarpmaktadır. Tutum; kişinin nesne veya olayları değerlendirme sonrası onunla ilgili olumlu ya da olumsuz tepki ön eğilimidir (Odabaşı ve Barış, 2007). Algılama ise, kişinin dışarıdan gelen duyuşsal bir uyarıcıyı yorumlaması, anlamlandırmasıdır (Usal ve Kuşlivan, 2006). Ap (1992), yerel halkın turizm ile ilişkisinde *algı* kavramının kullanılmasının daha uygun olduğunu belirtmektedir. Buna gerekçe olarak, yerel halkın tutumu ifade eden

herhangi bir tepki ön eğilimi oluşmadan, turizmin etkilerine anlam yükleyebileceklerini göstermektedir. Birçok çalışmaya bakıldığında yerel halkın *tutum* ve *algısı* aynı ifadelerle ölçülmeye çalışılmıştır. Örneğin Chen ve Chen (2010) ve Teye vd. (2002), turizmin etkilerine yönelik araştırmalarında, yerel halkın turizmin sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini algılamalarını değerlendiren Likert tipi ölçek ifadeleriyle, yerel halkın *tutumlarını* ölçmüşlerdir. Williams ve Lawson (2001), tutumun içerisinde ‘iyi ya da kötü’ olarak nitelendirilebilen değerlendirici bir unsurun bulunması gerektiğini ve çalışmalarda yerel halkın değerlendirmelerinin yön ve şiddetini ölçen ayrı ölçeğin bulunmadığını, bu yüzden de yerel halkın tutumlarının ölçülmediğini ifade etmişlerdir.

Yerel halkın turizmin gelişimine ve etkilerine yönelik algılarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Literatürde yer alan ve araştırmalara konu olan yerel halkın turizme karşı algı ve tutumunu etkileyen faktörler, istatistiki olarak tek ve çok yönlü tekniklerle test edilmektedir. Söz konusu faktörler kullanılan istatistik yöntemine bağlı olarak tek ve çok değişkenli faktörler olarak kategorize edilmektedir (Adriotis ve Vaughan, 2003). Tek yönlü tekniklerle tek bir faktörün etkisi araştırılmakta olup, çok yönlü tekniklerle birden fazla faktörün etkisi test edilmektedir. Her iki boyutta yer alan değişkenler bir sonraki bölümde açıklanacak olan teorik yaklaşımlarla birlikte Şekil 6’da sıralanmıştır (Faulkner ve Tideswell, 2007):

Şekil 6: Turizmin Etkilerine Yönelik Kavramsal Çerçeve

a) Tek Değişkenli Faktörler

Literatürde tek değişkenli faktörler dışsal ve içsel olmak üzere iki grupta incelenmiştir (Faulkner ve Tideswell, 1997; Fredline ve Faulkner, 2000; Andriotis ve Vaughan, 2003; Stylidis, 2012). Tablo 5'te araştırmacılar tarafından tanımlanan ve test edilen *dışsal* ve *içsel* boyutlar yer almaktadır.

Tablo 5: Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamasını Etkileyen Tek Değişkenli Faktörler

Faktörler	Çalışmalar
Dışsal Boyut	
Destinasyonun Turizm Gelişim Aşaması	Diedrich ve Buades (2009); Doğan (1989); Duffield ve Long (1981); Gilbert ve Clark (1997); Getz (1994); Johnson vd. (1994); Lawson vd. (1998); Faulkner ve Tideswell (1997); Liu ve Var (1986); Ritchie (1988); Sheldon ve Abenoja (2001); Yoon vd.(1999).
Turist Tipi	Butler (1975); Doğan (1989); Pizam (1978); Diedrich ve Buades (2009); Schewe ve Calantone (1978).
Turist/Yerel Halk Oranı	Allen vd. (1988); Duffield ve Long (1982); Liu vd. (1987); Pizam (1978).
Mevsimsellik	Belisle ve Hoy (1980); Rothman (1978); Sheldon ve Var (1984)
İçsel Boyut	
Turistik Yöreyle Olan Uzaklık	Akova (2006); Belisle ve Hoy (1980); Lee vd.(2007); Long vd. (1990); Mansfeld (1992); Pearce (1980); Sheldon ve Var (1984); Tyrrell ve Spaulding (1984); Jurowski ve Gürsoy (2004); Keogh (1990); Korça (1196), (1998); Williams ve Lawson (2001)
Turizme Katılım ve Turizm Olanaklarından Faydalanma	Ap (1992); Brougham ve Butler (1981); Korça (1996), (1998); Linberg vd. (2001); Gürsoy ve Rutherford (2004); Lankford ve Howard (1994); Pizam vd.(1994).
Ekonomi/İstihdamın Turizme Bağlılığı	Brougham ve Butler (1981); Caneday ve Zeiger (1991); Haralambopoulos ve Pizam (1996); Korca (1998); Kuvan ve Akan (2005); Lankford ve Howard (1994); Lindberg vd. (2001); Liu ve Var (1986); Madrigal (1995); McGehee ve Andereck (2004); Milman ve Pizam (1988); Pizam (1978); Pizam ve Pokela (1985); Prentice (1993); Roehl (1999); Rothman (1978); Sirakaya vd. (2002); Snaith ve Haley (1999); Thomason vd. (1979); Tyrrell ve Sapulding (1984); Wang ve Pfister (2008); Um ve Crompton (1987); Yoon vd.(2001).
Topluma Bağlı Olma	Haralambopoulos ve Pizam (1996); Snaith ve Haley (1999); Um ve Crompton (1987); Gürsoy ve Rutherford (2004); Jurowski vd. (1997); Bestard ve Nadal (2007); Choi ve Murray (2010); McCool ve Martin (1994); Sheldon ve Var (1984).
Turistlerle Etkileşim Düzeyi	Andereck vd. (2005); Akova (2006); Lankford ve Howard (1994); Weaver ve Lawton (2001)

Turizm Bilgisi Düzeyi	Andereck vd. (2005); Davis vd. (1988).
Turizm Planlamasında Rol Alma	Cooke (1982); Lankford (1994); Lankford ve Howard (1994); Teye vd. (2002)
İkamet Süresi	Allen vd. (1988); Brougham ve Butler (1981); Lankford ve Howard (1994); Liu ve Var (1986); Madrigal (1995); Maragh vd. (2015); Pizam (1978); Ross (1992); Snaith ve Haley (1999); Yoon vd. (1999).
Yerel Halkın Sosyo-Demografik Özellikleri (Cinsiyet, Yaş, Eğitim, Etnik Köken, Gelir)	Andereck vd. (2005); Andriotis ve Vaughan (2003); Belisle ve Hoy (1980); Bestard ve Nadal (2007); Broughman ve Butler (1981); Caneday ve Zeiger (1991); Chen (2000); Fredline ve Faulkner (2000); Gu ve Ryan (2008); Gu ve Wong (2006); Harambopoulos ve Pizam (1996); Hsu (1998); Huh ve Vogt (2008); Husbands (1989); Lankford (1991); Lankford (1994); Lawton (2001); Lee vd. (2014); Liu ve Var (1986); Milman ve Pizam (1988); Mok vd. (1991); Perdue vd. (1990); Pizam ve Pokela (1985); Ritchie (1988); Ryan vd. (1998); Schluter ve Var (1988); Terzidou vd. (2008); Tosun (2002); Weaver ve Nepal (2008).

Dışsal Boyut

Faulkner ve Tideswell (2007), dışsal boyutu, turistik destinasyon oluşumuna bağlı olarak bir yerin özellikleri olarak belirtirken; Fredline ve Faulkner (2000), yerel halkı makro düzeyde etkileyen ve toplum üzerinde bir bütün olarak etki oluşturan değişkenler olarak ifade etmektedir. Bu değişkenler; destinasyonun turizm gelişim aşaması, turist tipleri, turist/yerel halk oranı ve mevsimselliklidir.

1- Destinasyonun Turizm Gelişim Aşaması

Literatürde, dışsal faktörler arasında en fazla turizm gelişim aşamasının çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla toplum algısı araştırmalarında gelişim aşaması modelleri yaygındır (Adriotis ve Vaughan; 2003:5). Butler'ın (1980) Destinasyon Yaşam Döngüsü modelinde destinasyonun turizm gelişimi beş aşamadan oluşmaktadır: Keşfetme, ilgi, gelişme, güçlenme, durağanlık ve çöküş dönemleridir. Aynı şekilde Doxey'in (1975) Tolerans Modeli'nde de turizmin erken dönemlerinden, tam gelişme dönemine kadar yerel halkın verdiği tepkiler bulunmaktadır: Mutluluk, ilgisizlik, rahatsızlık ve düşmanlık. Doxey'in (1975) Tolerans Modeli ve Butler'ın (1980) Destinasyon Yaşam Döngüsü Modeli'nde olduğu gibi, turizmin gelişimi arttıkça ve diğer aşamalara geçtikçe, yerel halkın hoşgörü sınırı azalarak, turizme karşı düşmanlığa dönüşmektedir. Lawson vd. (1998)'nin, Yeni Zelanda'da on destinasyonda yaptığı araştırma, yerel halkın zaman geçtikçe turizme karşı ilgilerinin azaldığını ve yerleşmiş ekonomiye sahip büyük şehirlerin turizmden daha az etkilendiğini ortaya koymuştur. Diedrich ve Garcia-Buades (2009), yerel halkın

turizmin etkilerine yönelik algıları ile turizmin gelişim aşaması arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuç olarak, turizmin gelişimi artarken etkilerinin de giderek önemli hale geldiğini belirtmişlerdir. Fakat turizm gelişiminde, halkın turizm etkisi algılamalarında farklılık bulunmadığını ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur (Faulkner ve Tideswell, 1997; Liu ve Var, 1986; Sheldon ve Abojena, 2001). Gelişmiş destinasyonlarda yapılan söz konusu araştırmalarda, yerel halkın algısının turizm gelişiminin her aşamasında olumlu olduğu görülmektedir.

2. Turist Tipleri

Turist tipleri, yerel halkın turizmin etkilerine karşı tutumlarını etkileyen dışsal faktörlerden biridir. Faulkner ve Tideswell (1997), ev sahibi toplum ve turistlerin ırksal özelliklerinin, kültürel geçmişinin ve sosyo-ekonomik durumlarının farklılık derecesinin, yerel halk tepkileri üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Cohen (1972) ve Smith (1978), turizm gelişimini, turistlerin özellikleri üzerinde yoğunlaşarak incelemiştir. Çeşitli tipolojiler geliştirerek, her turist tipinin ev sahibi toplum üzerinde farklı etkiler bıraktığını belirtmişlerdir. Cohen (1972) turistleri dört gruba ayırmaktadır: Örgütlenmiş kitle turisti, bireysel kitle turisti, araştırmacı turist ve başıboş turist. Smith (1978) ise turistleri kapsamlı, kitle, kitlemsi, olağandışı, garip, seçkin ve araştırmacı turist olarak sınıflandırmaktadır. Seçkin, araştırmacı, olağandışı ve başıboş gibi bağımsız turistlerin, paket turla gelen turistlere oranla, yerel kültüre çabuk uyum sağladığını, yaşam tarzını doğrudan deneyimlediğini ve toplum üzerinde daha az etkisinin bulunduğunu, dolayısıyla bağımsız turistlerin yerel halk açısından daha yararlı olduğunu ifade etmişlerdir.

3. Turist/Yerel Halk Oranı

Turist/yerel halk oranı, turist yoğunluğunu ifade eden, toplam turist sayısının toplam yerel halk sayısına oranıdır. Bazı araştırmacılar (Brougham ve Butler, 1981; Butler, 1980; Doğan, 1989; Pizam, 1978) az sayıdaki turist, yerel halk üzerinde de az etki yarattığı, dolayısıyla turistler ve yerel halk arasında samimi bir etkileşim olduğu fikrine sahiptir. Pizam (1978), destinasyondaki turist yığınlarının, yerel halkı turistlere karşı negatif algıya yönlendirdiği sonucuna ulaşmıştır. Horn ve Simmons (2002), turist/yerel halk oranı az olduğunda halkın turizme karşı olumlu; bu oran fazla olduğunda halkın olumlu algısının önemli derecede azaldığını savunmaktadır.

4.Mevsimsellik

Turizmin etkilerine karşı olumlu ya da olumsuz tutumun nedenlerinden birinin de, talebin sezona göre değişimi olduğu belirtilmektedir. Özellikle turizm hareketliliğinin az olduğu dönemde, yerel halk turizme karşı daha ılımlı yaklaşmaktadır (Andriotis ve Vaughan, 2003). Bunun nedeni olarak Sheldon ve Var (1984), turizmin yoğun olduğu sezonda oluşan kalabalık, trafik gibi yerel halk üzerinde stres yaratan faktörlerin, halkın turizme karşı olumsuz tepki göstermesine yol açtığını öne sürmektedir. Buna rağmen Rothman (1978), yoğun sezonda yerel halkın etkili başa çıkma yöntemleri uygulayabildiğini, bu yüzden de turizmin etkilerini algılamada bir değişiklik yaratmadığını belirtmektedir.

İçsel Boyut

İçsel boyut; toplumun heterojen bir yapıya sahip olduğunu, dolayısıyla bireylerin karakteristik özelliklerinden dolayı algılarının da farklılık göstereceğini ileri sürmektedir (Faulkner ve Tideswell, 1997). Tablo 5'te belirtildiği gibi içsel faktörlerden, yerel halkın turistik bölgeye olan uzaklığını ve bölgede yerleşim süresini içeren araştırmalar bulunmaktadır. Her iki faktörün de yerel halkın algı ve tutumunu açıkladığı görülmektedir. Bunun dışında, yerel halkın olumlu algı ve tutumları, Sosyal Mücadele Teorisi'ne dayandırılarak, turizme olan ekonomik veya istihdam bağımlılığından ileri geldiği savunulmaktadır (Andriotis ve Vaughan, 2003). İçsel boyut içerisinde, sosyo-demografik değişkenlerden cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğu, bu değişkenlerin yerel halkın turizm algılarında çok az bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Belisle ve Hoy, 1980; Davis, Allen ve Cosenza, 1988; Liu ve Var, 1986; Madrigal, 1995; Pizam, 1978; Andriotis ve Vaughan, 2003).

1- Turistik Yöreye Olan Uzaklık

Yerel halkın turistik bölgeye olan uzaklıklarının, turizmin etkilerini algılamaları üzerinde etkisi olduğuna yönelik yapılan çalışma sonuçları, tutarlılık göstermemektedir. Bazı araştırmacılar (Belisle ve Hoy, 1980; Lee vd., 2007; Mansfeld, 1992; Sheldon ve Var, 1984) bölgeye yakın olan yerel halkın turizm algılarının daha olumlu olduğunu desteklerken, bazıları ise (Jurowski ve Gürsoy, 2004; Korça, 1996, 1998; Williams ve Lawson, 2001) turistik bölgeye yakın yaşayanların turizme karşı daha az olumlu yaklaştıklarını belirtmişlerdir. Tyrrell ve Spaulding

(1984) ve Jurowski ve Gürsoy (2004), bu olumsuz yaklaşımı trafik, gürültü, kirlilik gibi nedenlere dayandırmıştır. Lankford ve Howard ise (1994), turistik bölgeye uzak yaşayan yerel halkın turizme ve turistlere karşı daha çekingen tavır sergilediklerini ifade etmişlerdir.

2-Turizme Katılım ve Turizm Olanaklarından Faydalanma

Turizmin etkileri literatüründe yerel halkı etkileyen bir diğer faktör de halkın turizmin imkânlarından, tesislerden faydalanması ve faaliyetlere katılabilmesidir. Korça (1996, 1998) ve Lindberg vd. (2001) yaptıkları araştırmada, turizmin imkânlarından daha çok faydalanan yerli halkın, imkânları az kullananlara göre turizmin etkilerini daha olumlu algıladıkları ve turizmin gelişimini daha fazla destekledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Perdue (1987) ise turizmin etkilerini algılama konusunda rekreasyon faaliyetlerine katılanlarla katılmayanlar arasında bir farklılık olmadığını kaydetmiştir.

Gelişmiş turizm destinasyonlarında, turizm faaliyetlerine katılan yerel halkın algılamalarının olumsuz yönde olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Lankford ve Howard (1994), turizm gelişim seviyesinin yüksek olduğu destinasyonlarda, yerel halkın, turistik faaliyetlere katılmaları ve turizm tesislerini kullanmalarında, turisti engel olarak görmelerinin olumlu algılarını azaltacağını savunmaktadır. Bu varsayımı destekler nitelikte, Gürsoy ve Rutherford da (2004), turizmde rekreasyonel faaliyetlere sık katılan yerel halkın daha çok negatif algıya sahip olduğunu bulmuştur.

3-Ekonominin Turizme Bağlılığı

Yapılan araştırmalarda yerel halkın, mesleki yönden turizme olan ekonomik bağımlılığı veya bölgedeki turizmden ekonomik beklentileri, turizmi algılamalarını büyük oranda etkilediği görülmektedir. Bu çalışmalar, yerel halkın turizmin etkilerini algılamaları ile ekonomik bağımlılık arasındaki pozitif ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Sosyal Mübadele Teorisi'ne de dayandırılarak, birçok çalışmada (ör. Andriotis ve Vaughan, 2003; Caneday ve Zeiger, 1991; Getz, 1994; Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Kuvan ve akan, 2005; Lankford ve Howard, 1994; Lindberg vd., 2001; Madrigal, 1995; McGehee ve Anderecek, 2004; Milman ve Pizam, 1988; Pizam, 1978; Prentice, 1993; Roehl, 1999; Rothman, 1978; Schluter ve Var, 1988;

Sirakayavd., 2002; Snaith ve Haley, 1999; Thomason vd., 1979; Wang ve Pfister, 2008) turizme ekonomik yönden bağımlı olan veya turizmden ekonomik fayda elde eden yerel halkın, turizmden fayda sağlamayanlara oranla turizmi ve gelişimini daha fazla destekledikleri ortaya çıkmaktadır.

Pizam (1978), bireyin turizme ekonomik bağımlılığı ne kadar fazlaysa, turizme olan tutumunun da o kadar olumlu olacağını savunmaktadır. Milman ve Pizam (1988), aile bireylerinin turizmde istihdam edildiği toplumun, Getz (1994) de, turizm işletme sahiplerinin ve yöneticilerinin, turizme karşı son derece olumlu tutum sergilediğini ortaya koymaktadır.

Turizme ekonomik bağımlılığı olan yerel halkın turizmin gelişimini daha olumlu algıladığını ortaya koyan çalışmaların aksine, önceki literatürü desteklemeyen çalışmalar da mevcuttur. Liu ve Var (1986), Hawaii’de yaptığı araştırmada turizm sektöründe çalışanlar ile çalışmayanların turizmin etkilerine yönelik algıları arasında bir farklılık olmadığını tespit etmişlerdir. Buna neden olarak da yerel halkın tümünün, turizmin Hawaii ekonomisindeki önemini farkındalığını göstermektedirler. Benzer sonuç çıkan Korça’nın (1996) Antalya’da yaptığı araştırma da, turizm sektöründe çalışan yerel halkın sektörde çalışmayanlara göre turizme karşı daha olumlu tutum sergilediğine yönelik genel varsayımı desteklememektedir.

4-Turistlerle Etkileşim Düzeyi

Yerel halkın turistlerle iletişiminin sıklığı (Andereck vd., 2005; Akova, 2006; Lankford ve Howard, 1994; Weaver ve Lawton, 2001) yerel halkın turizmi algılamalarına olumlu yön vermesi beklenen ve bu doğrultuda incelenen diğer bir değişkendir. Turistlerle sık karşılaşan yerel halk turizmin etkilerini daha olumlu olarak karşılamaktadır (Lankford ve Howard, 1994; Weaver ve Lawton, 2001). Weaver ve Lawton (2001), turistlerle etkileşimi fazla olan Gold Coast yerel halkının, aynı bölgede etkileşimi daha az olan ve daha az iletişim kuranlara oranla turizme daha olumlu yaklaştığı sonucuna ulaşmıştır. Aksi sonuca ulaşan Pizam (1978) ise, Cod Burnu yerel halkı üzerinde yaptığı araştırmada, turistlerle daha fazla etkileşim halinde olan yerel halkın turizme yönelik algılarının olumsuz yönde olduğunu tespit etmiştir.

5- Yerel Halkın Turizm Bilgisi

Yerel halkın turizmin olası olumlu ve olumsuz etkileri hakkındaki bilgisi turizme karşı değerlendirmelerini ve dolayısıyla algılarını etkilemektedir. Bilgi düzeyi yüksek olan bireyler turizmin etkilerini değerlendirirken farklı ölçütler kullanmaktadır (Andereck vd., 2005; Davis vd., 1988, Lankford ve Howard, 1944). Davis vd., 1988, yerel halkın turizm hakkında ne kadar çok bilgisi olursa, turizme karşı o kadar az olumsuz algıları olduğunu belirtmektedir. Andereck vd. (2005) ise sektöre vâkıf bireylerin turizmin fayda ve zararlarını daha kolay fark edip değerlendirebildiklerini savunmaktadır.

6-Turizm Planlamasına Katılım

Yerel halkın turizm planlaması sürecine sınırlı katılımı turizmin olumsuz algılanmasına neden olmaktadır (Cooke, 1982; Lankford, 1994; Lankford ve Howard, 1994; Teye vd., 2002). Cooke (1982) yerel halkın yerel düzeyde karar sürecine katılımının turizm algısı ve desteği üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır. Lankford ve Howard (1994) yerel halkın turizm planlamasını ve gelişim sürecini kontrol edebildiklerini düşündükleri sürece turizme yönelik algılarının olumlu yönde etkilendiklerini belirtmektedir. Teye vd. (2002)'nin Gana'da yaptığı araştırmada yerel halkın planlama sürecinde herhangi bir yetkilerinin olmadığını düşündüklerinden dolayı turizm gelişiminden memnun olmadıkları ortaya konmuştur.

7-İkamet Süresi ve Topluma Bağlı Olma

Yerel halkın algısı üzerinde oldukça etkisi olan diğer değişken de ikamet süresi olarak ölçülen, destinasyonda yaşadığı süredir. Bazı çalışmalarda bulunduğu toplumda doğma/büyüme olarak (Davis vd., 1988; McGehee ve Andereck, 2004; Snaith ve Haley, 1994,1999; Teye vd. ,2002; Um ve Crompton, 1987), bazı çalışmalarda bulunduğu yerle sosyal bağ olarak (Gursoy vd.,2002; Gursoy ve Rutherford, 2004), bazılarında ise topluma bağlılık olarak (Weaver ve Lawton, 2001; Jurowski vd., 1997; Gursoy ve Rutherford, 2004) ifade edilmektedir.

Haralambopoulos ve Pizam (1996)'ın Samos'ta, Snaith ve Haley (1999)'in New York'ta yaptığı araştırmada ikamet süresi az olan bireylerin turizmin etkilerine yönelik algılarının daha olumlu olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Um ve Crompton (1987)

topluma bağı bireylerin, bağılığı az olanlara göre daha olumsuz algıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Weaver ve Lawton (2004) ise, topluma bağı bireylerin destekleyen olmaktan çok karşı olmaya eğilimli olduğunu doğrulamaktadır. Değınilen bulguların aksine Jurowski vd. (1997) ve Gursoy ve Rutherford (2004) topluma bağı olan bireylerin turizmin ekonomik ve sosyal etkilerini daha olumlu değerlendirdiklerini ve yerel halkın bağılılık düzeyinin turizme destekle pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Destinasyonda yaşam süresi ve topluma bağılılık ile turizmin etkilerini algılama arasında ilişki bulunan çalışmaların yanında, söz konusu değişkenler arasında bir bağılantının olmadığı araştırmalar da (Bestard ve Nadal, 2007; Choi ve Murray, 2010; McCool ve Martin, 1994; Sheldon ve Var, 1984) mevcuttur. McCool ve Martin (1994) güçlü bağılığı olan bireylerin bağılığı az olanlara göre turizmin getirilerini daha fazla desteklediklerini aynı zamanda götürülerinden de daha çok endişe duyduklarını ortaya koymuşlardır. Sheldon ve Var (1984) uzun süredir bölgede yaşayanların turizmin etkilerine karşı daha duyarlı olduklarını belirtmişlerdir.

Topluma bağılılık ile turizmin etkilerini algılama arasındaki ilişkinin çalışmalarda farklılık göstermesinin nedeni konunun başında da belirtildiğı gibi bireylerin topluma bağılılığının çeşitli şekillerde ölçülmesidir. Topluma bağılığı bölgedeki yaşam süresi olarak ölçen çalışmalar (Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Snaith ve Haley, 1999) bağılılık ile algılama arasında negatif yönlü ilişki ortaya koyarken; bağılığı yerel halkın sosyal bağı şeklinde ölçen çalışmalarda (Jurowski vd., 1997; Gursoy ve Rutherford, 2004) ise pozitif ilişki ortaya konmuştur.

8-Sosyo-Demografik Özellikler

Literatüre bakıldığında Tablo 5'te de belirtildiğı üzere yerel halkın sosyo-demografik özellikleriyle turizme yönelik algıları arasındaki ilişkiye yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Sosyo-demografik değişkenlerin hiçbirinde tutarlı sonuçlar elde edilmemiştir. Bazı çalışmalarda demografik değişkenler ile turizmin etkilerini algılama ve turizmi destekleme arasında bir ilişki bulunmamıştır (Mok vd., 1991; Perdue vd., 1990). Demografik değişkenler turizmin etkilerini algılamada tek başına etkiye sahip olan faktörler olarak ortaya çıkmamaktadır. Sonuç olarak söz konusu

değişkenlerin turizmi algılamada önemli birer belirleyici olduğu konusunda fikir birliği bulunmamaktadır.

Cinsiyet: Literatürde turizmin etkisi ve gelişimine yönelik yapılan araştırmalarda cinsiyet değişkeninin etkili olduğunu ve olmadığını destekleyen çalışmalara rastlanmaktadır. Mason ve Cheyne'nin (2000) Yeni Zelanda'da kırsal bir bölgede yaptıkları araştırmalarında erkeklerin kadınlara göre turizmdeki gelişmelere daha olumlu yaklaştıkları ortaya çıkmıştır. Kadınların, turizmle ilişkili olan alkollü araç kullanma, trafik yoğunluğu, gürültü, suç işleme gibi olumsuz etkilerine daha fazla dikkat çektiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kadınların turizm gelişiminden iş olanakları gibi erkeklerden daha fazla ekonomik beklentide oldukları görülmüştür. Fakat Harril ve Potts'un (2003) Güney Carolina'da yürüttükleri araştırmada kadınların erkeklerden daha az ekonomik beklenti içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. Huh'un (2008) çalışmasında kadınların turizme karşı erkeklerden daha olumlu yaklaşımları bulgular arasındadır. Andereck and Vogt (2000) ise her iki cinsiyetin de turizmin gelişimini desteklediklerini fakat desteklerini farklı nedenlere dayandırdıklarını böylece iki cinsiyetin algılamalarında farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Kuvan ve Akan (2005) ise cinsiyetle turizmin etkilerini algılama arasında herhangi bir ilişki bulunmadığını belirtmektedir.

Yaş: Bazı araştırmalar (Bastia-Perez ve Var, 1995; Tomljenovic ve Faulkner, 2000), yerel halkın turizme karşı tutumunda yaşın etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Gençlerin turizmin gelişimini yaşlı yerel halka oranla daha fazla desteklediklerini ortaya koyan çalışmalar (Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Weaver ve Lawton, 2001) mevcuttur. Çavuş ve Tanrısevdi (2002) de, Kuşadası'nda yaptıkları araştırmalarında yaş ve ikamet sürelerinin yerel halkın turizmin gelişimine karşı tutumlarında etkili olduğunu savunmaktadır. Yaşlı halkın gençlere göre turizmin gelişimini daha olumsuz karşıladıklarını ortaya koymuşlardır. McGehee ve Andereck (2004) ile Lindberg vd. (2001) ise yaşlı halkın turizmin etkilerini gençlere göre daha olumlu algıladıklarını belirtmektedirler. Kuvan ve Akan (2005), yaş ile turizmin etkilerini algılama arasında bir farklılık bulunmadığını tespit etmiştir.

Eğitim Durumu: Literatürde, eğitim seviyesi yerel halkın turizme bakışını etkileyen önemli bir belirleyici olarak yer almaktadır. Eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin

turizmin etkilerini daha olumlu algıladıkları ve turizmi daha fazla destekledikleri görülmektedir (Korça, 1998; Teye, Sönmez, ve Sirakaya, 2002, Kuvan ve Akan, 2005).

Gelir: Yerel halkın yıllık gelirinin, turizme karşı algı ve tutumlarını etkilediğini belirten araştırmalar bulunmaktadır. Huh (2008), yıllık geliri az olan yerel halkın, yıllık geliri fazla olanlara göre turizmin etkilerini daha olumlu algıladıklarını ortaya koymaktadır. Turizmin gelişimini gelir seviyesi yüksek olan yerel halkın daha fazla desteklediğini belirten araştırmalar (Pizam, 1978; Haralambopoulos & Pizam, 1996; Kuvan ve Akan, 2005, Lee vd., 2007; Lindberg vd., 2001) da bulunmaktadır.

Etnik Köken: Etnik köken, yerel halkın turizmin özellikle kültürel etkilerini algılamalarını etkileyen bir diğer sosyo-demografik değişkendir (Liu ve Var, 1986; Besculides, Lee, ve McCormick, 2002). Besculides vd. (2002) Kolorado'da bir bölgede İspanyol ve İspanyol olmayan yerli halkın turizmin kültürel etkilerini algılarına yönelik yaptığı araştırmada, İspanyol kökenli yerlilerin turizmin kültürel faydalarını, İspanyol kökenli olmayan yerlilere göre daha önemli olarak algıladıklarını kaydetmiştir.

b) Çok Değişkenli Faktörler

Turizm literatüründe yerel halkın turizme yaklaşımlarını çok değişkenli olarak test eden faktör analizi ve kümeleme analizi olmak üzere başlıca iki teknik bulunmaktadır.

1- Faktör Analizi

Faktör analizi, aralarında ilişki bulunan p sayıdaki değişkenle açıklanan bir yapıyı, kendi içlerinde ilişkili; ancak aralarında ilişki bulunmayan daha az sayıdaki yeni değişkenle (faktörle) açıklamaya yarayan bir yöntemler bütünüdür (Alpar, 2013, s.269). Literatürde yerel halk ile turizmin etkilerini faktör analizi ile açıklamaya yönelik yapılan çalışmalar yer almaktadır. Dağdeviren (2015), faktör analizinin kullanıldığı yerel halk algılarına yönelik yapılan araştırmaları derleyerek oluşturduğu tabloya göre, en sık tekrarlanan faktörlerin, Ekonomik Faydalar, Olumsuz Çevresel Etkiler, Kültürel Faydalar, Sosyal Maliyetler, Olumlu Etkiler (Ekonomik, Sosyokültürel, Çevresel), Olumsuz Etkiler (Ekonomik, Sosyokültürel, Çevresel), Yaşam Kalitesi, Sosyal Faydalar şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir.

2- Kümeleme Analizi

Kümeleme analizi, ham veri matrisindeki gözlemleri sahip oldukları özellikler çerçevesinde kümelemek amacıyla geliştirilmiş yöntemler topluluğudur. Analiz sonucunda elde edilen kümelerin, kendi içinde olabildiğince benzer (homojen), kendi aralarında ise olabildiğince farklı (heterojen) bir yapıda olması beklenmektedir (Alpar, 2013; s.317). Literatürde de insanları, toplam algılarının olumlu ya da olumsuz olmasına göre sınıflandırmak amacıyla kümeleme analizinin kullanıldığı çalışmalar mevcuttur. Yerel halkı kümelere ayırarak gruplandırmak, toplumun turizme karşı tepkisini anlamada etkilidir. Yerel halkın turizmin etkilerini algılamasına ve turizme karşı tutumlarına yönelik yapılan kümeleme analizleri sonucunda kümeler, farklı isimlerle nitelendirilmiş olsa da genel olarak; Destekçiler (Ryan vd., 1998; Andriotis ve Vaughan, 2003; Brida vd., 2011; Weaver ve Lawton, 2013), Tarafsızlar (Weaver ve Lawton, 2001; Brida ve Barquet, 2010; Brida vd., 2011), Tedirginler (Andriotis ve Vaughan, 2003; Ryan ve Montgomery, 1994; Fredline ve Faulkner, 2000), İhtiyatlılar (Davis vd., 1988; Ryan vd., 1998; Perez ve Nadal, 2005), Gerçekçiler (Evans, 1993; Madrigal, 1995; Fredline ve Faulkner, 2000; Buch, 2007) ve Karşı Çıkanlar (Davis vd., 1988; Evans, 1993; Madrigal, 1995; Fredline ve Faulkner, 2000; Brida vd., 2011; Weaver ve Lawton, 2013) olarak gruplandırılmıştır.

Fredline ve Faulkner'ın (2000) Avustralya Gold Coast'ta, yerel toplumun benzerlik ve fikir birliğini gösteren cevap yapısına göre beş grup ortaya çıkmıştır. Bu gruplar; '*destekçiler*', ılımlı fakat bir yandan kuşkulu olan '*tedbirli romantikler*', olumlu etkilere karşı hemfikir olmayan ve negatif etkilerde uzlaşan ve en büyük grup olan '*kinciler*', kincilere karşıt grup olan '*tarafhtarlar*', hem olumlu hem de olumsuz etkilerin farkında olan '*gerçekçiler*' ve en küçük grup olan ve çoğunlukla belirli etkilere odaklanan ama tamamen negatif algıya sahip olmayan '*ilgililer*' dir.

Williams ve Lawson (2001) Yeni Zelanda'nın on kasabasında yaptıkları araştırmada yerel halkı dört homojen gruba ayırmıştır. Bu gruplar, turizm hakkındaki düşüncelere, toplumsal konulara ve demografik özelliklere göre oluşturulmuştur. En büyük grup turizmi destekleyen '*destekçiler*' grubudur. En küçük grubu oluşturan '*şüpheliler*' ise turizmi en az destekleyen ve daha çok toplum yanlısı olan gruptur. '*Vergi ödeyen*' grup ise daha çok vergilerle ilgilenen, diğer konulara daha az ilgi gösteren gruptur.

'*Masumlar*' grubu sektörle en az etkileşimde olduğu için turizmin faydalarından mahrum kalmaktadır.

Andriotis ve Vaughan'ın (2003) Girit'te yaptığı araştırmada yerel halk üç gruba ayrılmıştır. En büyük grup turizmi destekleyen '*savunucu*' grubudur. '*sosyal ve çevresel ilgililer*' çoğunlukla bu faktörlere karşı olumsuz görüşe sahiptirler. '*Ekonomik şüpheciler*' ise en küçük grup olmakla birlikte ekonomik etkileri olumsuz olarak algılamaktadırlar.

Perez ve Nadal'ın (2005) Balear Adaları'nda turizmin yeniden yapılandırılmasına karşı yerel halkın görüşlerine yönelik yaptıkları araştırmalarında beş grup tespit edilmiştir. En küçük grup '*gelişim destekleyicileri*'dir. Bu grup turizmin ekonomik faydalarına inanmakta, olumsuz etkilerin varlığında hemfikir değillerdir. '*Tedbirliler*' ekonomik gelişmeyi desteklemekte ama turizmin olumsuz etkilerinin de farkındadırlar. '*Kararsız ve kuşkulu*' grup daha az olumlu ve turizmin etkileri konusunda kararsızdırlar. '*Korumacı*' grup olumsuz etkilerle ilgilenmekte, '*alternatif geliştirciler*' ekonomik faydalarla ilgilenmekte ve olumsuz etkileri görmezden gelmektedirler.

Hong vd. (2011) Çin'de yaptıkları araştırmada dört grup belirlemişlerdir. '*İyimser*' grup turizm gelişimine güçlü destek vermekte ve ekonomik ile ilgilenmemektedir. '*Toplumsal ekonomi*' grubu özellikle ekonomik fayda konusunda toplumsal refahı düşünmektedir. '*Tedbirli destekçiler*' destekleyici olmakla birlikte sosyal maliyetleri de dikkate almaktadırlar. '*Kötümser karşıtlar*' grubu ise sosyal maliyetle fazla ilgilenmekte ve turizm gelişimini desteklememektedirler.

Sinclair-Maragh vd. nin (2015) Kemer'de Göynük ve Çamyuva kırsal alanlarında yaptıkları araştırmada yerel halk dört grup olarak sınıflandırılmıştır. '*Çevre ve yerel hizmet odaklı*' grup turizmin yerel hizmeti iyileştirdiğine fakat çevreyi olumsuz etkilediğine inanan gruptur. '*Toplum odaklı*' grup ise turizmin toplum üzerinde sosyal ve kültürel etkilerinin daha fazla olduğunu düşünen ama ekonomik faydalarından da memnun olan gruptur. En büyük grup olan '*toplum-hizmet odaklı*' grup ise bir öncekine benzemekte ama aradaki fark yerel halkın ikincil önemseydiği ekonomik

faydalardan ziyade yerel hizmet faktörünün olmasıdır. Bu grup turizmin sosyo-kültürel olumsuz etkilerinin bulunduğu aynı zamanda yerel hizmeti geliştirdiğine inanmaktadır. En küçük grubu oluşturan ‘önemsiz’ grup ise turizmin etkileri ile çok az ilgilenen gruptur.

1.4.2. Yerel Halkın Turizm Algısı ile İlgili Modeller ve Teoriler

Yerel halkın turizm gelişimi algılamalarını etkileyen faktörlerin yanı sıra, bunların nedenlerini açıklayan bazı teoriler bulunmaktadır. Bu teoriler, halkın turizm gelişimini desteklemesinin ya da desteklememesinin nedenlerini açıklamaktadır. Bu kısımda turizm gelişiminde en çok kullanılan modeller ve teoriler ele alınarak, turizm gelişiminin teorik altyapısı ortaya konulmaktadır.

1.4.2.1. Doxey’in Tolerans (Irridex) Modeli

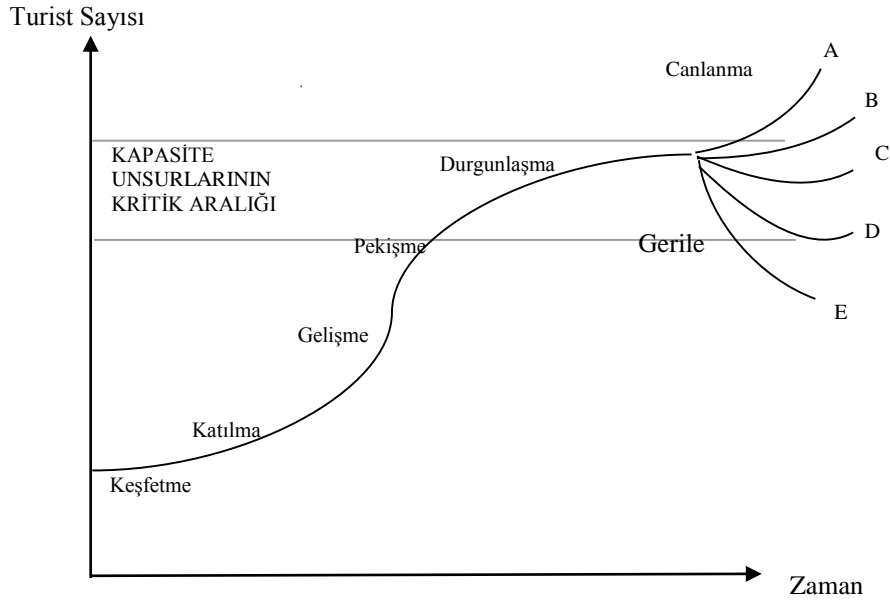
Tolerans Modeli, yerel halkın turizme ve turistlere karşı algı ve tutumlarının zaman içinde değiştiğini savunmaktadır (Mason ve Cheyne, 2000). Bu model Long vd. (1990)’nin Colorado’da 28 farklı kırsal bölgede yaptıkları araştırma sonuçlarıyla desteklenmektedir. Bölgelerin gelişim aşamasının belirlendiği çalışmada, yerel halkın algılarının başlangıçta olumlu, son aşamalara gidildikçe olumsuzlaştığını göstermektedir. Doxey’in (1975) geliştirdiği Tolerans Modeli’ne göre yeni turizm yatırımlarına başlamış, turizm planlaması ve pazarlamasının az olduğu bir destinasyon yerel halkının turizmi memnuniyetle karşıladığı bu ilk aşama “Euphoria” (keyif) süreci olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik istikrarın olduğu ve gelen ziyaretlerin olağan bir durum olduğunun farkına varılmasıyla “Apathy” (ilgisizlik) süreci başlamaktadır. Turizmin gelişiminin devam etmesi ve kitle turizminin hız kazanmasıyla yerel halk, oluşan kültürel, sosyal, çevresel değişikliklerden kaygı duymaya başlamaktadır. Bu dönem ise “Annoyance” (rahatsızlık) olarak adlandırılmaktadır. Turizm gelişiminin sınıra dayandığı bölgelerde, turist sayısı fazlasıyla artmış, artık kitle turizmi yaygın hale gelmiş ve yerel halk turizme ve turiste doymuş durumdadır. Yerel halk kazanımlar ve maliyetler açısından turizmi daha iyi değerlendirebilmektedir. Bu “Antagonism” (düşmanlık) aşamasında, turizme ve turiste karşı düşmanca tavır sergilenmektedir. Fakat bazı araştırma bulguları (Brougham ve Butler, 1981; Rothman, 1978) ise bir toplumda aynı anda farklı algı ve tutumların olduğunu da göstermektedir. Ayrıca

model, yerel halk tutumlarını ölçmekte ve kültürel etkiden ziyade sosyal etki ölçüsü olarak da değerlendirilmektedir (Soontayatron, 2010).

1.4.2.2. Butler'ın Destinasyon Yaşam Döngüsü (Lifecycle) Modeli

Tolerans Modeli'ni geliştirerek, toplumda aynı zamanda olumlu ve olumsuz algının oluşabileceğini ve bunun aktif ya da pasif destekle ya da reddetmeyle ifade edilebileceğini öneren bir diğer model de, Butler'ın (1980) Destinasyon Yaşam Döngüsü (DYD) Modeli'dir. Levitte'nin (Akt.Gelibolu, 2015) pazarlama alanında kullanılan Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi'ni turizme uyarlayan Christaller (1963), turistik bölgelerin de diğer ürünlerde olduğu gibi bir yaşam döngüsü içerisinde olduğunu ortaya atmıştır. Destinasyonların keşif, gelişme ve gerileme süreci şeklinde evrim geçirdiğini belirtmiştir. Butler (1980) ise bu yaklaşımı geliştirerek S şekilli bir eğri kullanmıştır. O'na göre başlangıçta turistler destinasyona ulaşım, tesis ve bilgi yetersizliği gibi nedenlerle az sayıda gelmektedir. Pazarlama faaliyetlerinin başlaması, bilginin yayılması ve tesis olanaklarının artmasıyla, destinasyonun bilinirliği de hızla artmaktadır. Fakat zamanla aşırı kullanım ve turistlerin etkisiyle destinasyonun çekiciliği azalmakta ve turist sayısı düşmektedir.

Bir destinasyonun Butler'ın (1980) DYD Modeli'ne göre geçirdiği aşamalar, Şekil 7'de görüldüğü gibi keşfetme, katılma (dahil olma), gelişme, pekişme, durgunlaşma ve gerileme veya canlanma olmak üzere altı aşamada ele alınmaktadır.

Şekil 7: Butler'ın Turizm Yaşam Döngüsü Modeli: Bir Turistik Bölgenin Varsayılan Evrimi
Kaynak: Butler, 1980: 7

Keşif aşamasında, bireysel seyahat eden az sayıda turistler dikkat çekmektedir. Bu aşamada, turistlere sağlanacak yeterli sayıda turistik tesis bulunmamaktadır. Çoğunlukla yerel tesisler kullanılmakta ve turistlerin yerel halkla iletişimi fazladır. Bu aşamada, destinasyonun fiziksel yapısı ve sosyal çevre turizmde etkilenmemekte, turistlerin sosyal yaşama ve ekonomiye çok az etkisi bulunmaktadır.

Turist sayısının gittikçe artmasıyla, yerel halk tesisler kurarak *katılma (dâhil olma)* aşamasını başlatmaktadır. Yerel halk turistlere yiyecek-içecek hizmeti sağlayarak ve turist çekmek için destinasyonun tanıtımını yaparak turizmde yer almaya başlamaktadır.

Gelişme aşamasında, turist pazarı tanımlanmakta ve potansiyel turist bölgelerinde etkili tanıtımlar yapılmaktadır. Bu aşama ilerledikçe, yerel katılım azalmaya başlamaktadır. Yerel işletmeler yerini daha büyük, daha özenilmiş ve modern, dış bağlantılı işletmelere bırakmaktadır. Destinasyonda fiziksel değişim dikkat çekmekte fakat bu değişimlerin tamamı yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik değildir. Bu aşamada turist sayısı yerel halk nüfusu ile eşit ya da kısmen aşmış durumdadır. Yine işletmelerin dış kaynak kullanımına başlaması bu döneme rastlamaktadır.

Pekişme sürecinde, toplam turist sayısı yerel halk sayısından fark edilecek derecede fazla olmasına rağmen, turist sayısı artış hızı azalmaya başlamıştır. Pazarlama ve reklam faaliyetleri daha geniş ve kapsamlı yapılmaktadır. Fakat turist sayısının fazlalığı ve onlara sağlanan imkânlar, özellikle turizmde yer almayan yerel halkın faaliyetlerini sınırladıkları gerekçesiyle memnuniyetsizliklerine ve karşıtlıklarına neden olmaktadır.

Durgunlaşma sürecinde, turist sayısı doruk noktasına ulaşmıştır. Birçok faaliyette çevresel, sosyal ve ekonomik sorunları ortaya çıkaran kapasite sınırına ulaşılmış hatta aşılmıştır. Destinasyon iyi konumlanmış bir imaja sahip olmakla birlikte, artık gözdeliğini kaybetme yönündedir, daha çok turistlerin tekrar ziyaretine güvenilmektedir. Yatak kapasitesinde fazlalık ortaya çıkmış, bu yüzden ziyaret seviyesini korumak için üstün çaba gösterilmektedir. Ayrıca turist bölgesindeki doğal ve kültürel alanlarda aşınmalar ortaya çıkmıştır.

Gerileme sürecinde, destinasyon yeni popüler hale gelen destinasyonlarla rekabet edememekte, hem nitelik hem nicelik açısından gerilemektedir. Bu aşamada destinasyon, sadece hafta sonu ve günlük geziler için kullanılmaktadır. Turistik tesislerin mülkiyeti artık değişmekte ve tesisler turistik amacından çıkmaktadır. Pazarın gerilemesiyle çalışanlar ve yerel halk, düşük fiyattaki bu tesisleri satın alabilecek durumdadır. Destinasyon turistik işlevini giderek kaybetmektedir. Fakat destinasyonda turizme yönelik köklü bir değişiklik yapılarak *canlanma* da gerçekleşebilir. Destinasyonu canlandırmada bir alternatif ise, hiç kullanılmamış doğal çekicilikleri ön plana çıkarmaktır.

Buhalis (2000), Butler'ın modelini değerlendiren göstergeler belirlemiştir. Bu göstergeleri her aşamada, destinasyon özellikleri, pazarlama tepkisi, ekonomik etkiler, sosyal etkiler ve çevresel etkiler başlıkları altında değerlendirmiştir. Tablo 6 Buhalis'in (2000) DYD belirleyicilerini göstermektedir.

Tablo 6: Destinasyon Yaşam Döngüsü ve Turizmin Etkileri

Etki Analizi	Turizme Giriş	Büyüme	Olgunluk	Doygunluk	Çöküş
	Yaşam Eğrisi				
Durum	Yeni bir destinasyon	İnsanlar ilgili Tesis yatırımları daha fazla	Azami ziyaret Artan tesis sayısı	Üretim fazlası Gerçek talep hareketleri	Talebin düşmesi Ziyareti artırmak için özel teklifler
Destinasyon Özellikleri					
Ziyaretçi sayısı	Çok az	Çok	Çok fazla	Çok	Çok
Gelişim hızı	Yavaş	Çok hızlı	Çok hızlı	Hızlı	Gerileme
Konaklama Kapasitesi	Çok düşük	Düşük	Yüksek	Çok yüksek	Çok yüksek
Doluluk oranı	Düşük	Çok yüksek	Çok yüksek	Yüksek	Düşük
Hizmet fiyatları	Yüksek	Çok yüksek	Yüksek	Düşük	Çok düşük
Kişi başı harcama	Yüksek	Çok yüksek	Çok yüksek	Düşük	Çok düşük
Ziyaretçi tipi	Başboş	Yenilikçi	Yenilikçi	Takipçi	Ucuz pazar
Turistin ne olarak algılandığı	Misafir	Misafir	Müşteri	Müşteri	Yabancı
Ekonomik Etkiler					
İstihdam	Düşük	Yüksek	Çok yüksek	Yüksek	Düşük
Döviz	Düşük	Çok yüksek	Çok yüksek	Yüksek	Düşük
Özel sektör Karlılığı	Düşük	Gelişmekte	Çok yüksek	Yüksek	Düşük
Yerel halk geliri	Düşük	Çok yüksek	Çok yüksek	Düşük	Çok düşük
Yatırım	Düşük	Çok yüksek	Çok yüksek	Düşük	Çok düşük
Devlet vergisi	Düşük	Çok yüksek	Çok yüksek	Düşük	Çok düşük
Ekonomik yapı	Dengeli	Turizme yönelik	Turizmin baskınlığı	Turizme bağımlı	Dengesiz
Araçlara bağımlılık	Önemsiz	Az	Fazla	Aşırı bağımlı	Aşırı bağımlı
İthalat	Düşük	Çok yüksek	Çok yüksek	Çok yüksek	Yüksek
Enflasyon	Düşük	Çok yüksek	Çok yüksek	Yüksek	Düşük
Sosyal Etkiler					
Turist tipi	Dış merkezli	Dış merkezli	Orta merkezli	Ruhsal merkezli	Ruh merkezli
Turist-Yerel halk ilişkisi	Coşku	İlgisizlik	Rahatsızlık	Düşmanlık	Yok olma
Demografik yapı	Göç ve yaşlı halk	Gençlerin kalması ve nüfus daha dengeli	Dengeli genç/yaşlı nüfus	Dengeli genç/yaşlı nüfus	İşsizlikten dolayı göç ve daha çok yaşlı halk
Destinasyona göç	Az	Fazla	Çok fazla	Fazla	Az
Suç oranı	Düşük	Yüksek	Yüksek	Çok yüksek	Düşük
Aile yapısı	Geleneksel	Etkilenmiş	Modern	Modern	Modern
Çevresel Etkiler					
Çevre	Bozulmamış	Gelişmiş	Saygı yok	Kirlenmiş	Bozulmuş
Ekoloji	Bozulmamış	Gelişmiş	Saygı yok	Bozulmuş	Zarar görmüş
Su kirliliği	Önemsiz	Az	Fazla	Çok fazla	Çok fazla
Kalabalık ve trafik	Az	Az	Çok fazla	Çok fazla	Az
Aşınma	Az	Fazla	Çok fazla	Çok fazla	Çok fazla

Allen vd. (1988), yerel halkın toplum yaşamı algısının, turizmden elde edilen gelir oranlarını temel aldıkları turizm gelişim düzeyine göre nasıl farklılaştığını araştırmışlardır. Araştırma sonuçları DYD modelini destekler niteliktedir. Düşük gelişim düzeyinin olumlu algılandığı fakat gelişimin devam etmesinin, yaşam kalitesi algılarını olumsuzlaştırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Perdue vd. (1991) ise, turizm gelişim düzeyini ölçmek için kişi başına düşen turizm harcamalarını kullanmışlardır. Haywood (1986), turizm gelişim düzeyini ölçmede turist geliş oranlarını ve yıllık büyüme oranlarını; Smith (1992) ise, kıyı bölgesinde gelişim düzeyini ölçmede oda sayıları, turizm istihdam oranlarını ve yerel halk sayısını kullanmıştır.

1.4.2.3. Sosyal Mübadele Teorisi

Sosyal mübadele, en az iki birey arasında gerçekleşen somut ya da soyut bir değişimi ifade eden ve tarafların ödüllendirilmesi ya da çeşitli maliyetlere katlanması olarak tanımlanan bir etkileşim sürecidir (Homans, 1961). Fakat bu etkileşim sonucunda elde etmeyi bekledikleri faydayı veya katlandıkları maliyetin karşılığını almalarına yönelik herhangi bir kesinlik bulunmamaktadır (Blau, 1964). Bireyler veya gruplar arasındaki etkileşimde, kaynakların değişimini anlama ile ilgilenen teoride, söz konusu kaynaklar maddi, sosyal ya da psikolojik nitelik taşıyabilmektedir (Ap, 1992). Sosyal davranışları bir mübadele olarak değerlendiren yaklaşımı ilk olarak Homans (1958) öne sürmüştür (Homans'tan Akt. Blau, 1964). Mübadeleyi bir teori kapsamında değerlendiren ise Blau (1964) olmuştur. Daha sonra teori Levi-Strauss (1969), Homans (1961) ve Emerson (1962) tarafından geliştirilmiştir. Emerson (1962), sosyal etkileşimler üzerinde güç ve bağlılığın etkilerini araştırarak, çalışmasıyla teoriye önemli katkılar sağlamıştır.

1970'li yıllardan itibaren, yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Fakat araştırma bulguları teorik bir çerçevede açıklanmamış, geçerlilik ve güvenilirlik ölçütü belirtilmemiştir (Ap, 1990). Sosyal Mübadele Teorisi 1990'lardan itibaren turizm araştırmalarında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Turizmin etkilerini açıklamada, teoriye ilk olarak Perdue vd. (1990) ve Ap (1990) değinmiştir. Perdue vd. (1990), yerel halkın turizm etkilerini algılamaları ile turizme destekleri arasındaki ilişkiyi açıklayan bir model geliştirmişlerdir. Turizmden çıkar

elde edildiğinde, turizmin gelişiminin de desteklendiğini belirtmişlerdir. Ancak Ap (1992), yerel halkın turizmin etkilerine neden ve hangi koşullarda karşılık verdiklerini açıklayan literatürü yetersiz bularak, halkın turizmin etkilerine karşı olan davranışlarını teorik bir temele dayandırmıştır.

Bir toplumda turizmin devam edebilmesi için, karşılıklı değişimlerin olması gerekir. Yerel halk, bir bölgede turizmin başarısı ya da başarısızlığında önemli etken olarak görülmektedir. Yerel halk planlamaya, gelişime ve turist çekiciliklerinin işleyişine dâhil olarak, turizmin faydalarının değişiminde, turistlere konukseverliklerini göstererek toplum refahına katkıda bulunmaktadır. Turistlerin ihtiyaçlarının karşılanması, daha sonraki süreçlerde yerel halk ve turist arasındaki etkileşimi artırıcı yönde olmaktadır (Ap, 1992). Sutton (1967) seyahatin, turist ve yerel halkın karşılaşmasından oluştuğunu ve *değişimin* sosyal bir özellik olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu karşılaşmanın, ya her iki taraf için kârlı ve tatmin edici değişim sağladığını, ya da yerel halkın sömürme, turistlerin ise şüphe ve kırgınlık dürtüsünü pekiştirdiğini savunmaktadır. Yani, yerel halkın etkileşimden elde ettikleri faydalar, maliyetlerinden fazla olduğunda, turizme karşı algılarının olumlu; maliyetin faydalardan fazla olduğu durumda ise algılarının olumsuz olacağı öngörülmektedir.

1.4.2.4. Sosyal Taşıma Kapasitesi Teorisi

Taşıma kapasitesi, turizm planlamasında ve gelişiminde yararlanılan teorilerden biridir. Taşıma kapasitesi anlayışı, turistik ürünlerin artan kullanımı ile olumsuz çevresel ve sosyal etkilerin ortaya çıkması arasında ilişki olduğunu varsaymaktadır (Long vd., 1990). Bu anlayış, turizm kaynaklarındaki kabul edilebilir değişim seviyesini belirlemeye, bu değişimleri denetlemeye ve kabul edilemez değişimi ortaya çıkaran aşırı kullanımı sınırlandırmaya odaklanmaktadır (Stankey vd., 1985).

Mathieson ve Wall (1982), taşıma kapasitesini, fiziksel çevrede değişiklik yaratmayan ve ziyaretçilere sunulan hizmetin kalitesinde düşüş yaşatmamak kaydıyla, bir yerdeki maksimum insan sayısı olarak tanımlamaktadır. O'Reilly (1986) ise, taşıma kapasitesine sadece fiziksel açıdan bakılmaması gerektiğini, bir destinasyonun fiziksel çevre dışında sosyal, kültürel ve ekonomik alt sistemlerinin de olduğunu vurgulamaktadır. Martin ve Uysal (1990) taşıma kapasitesini, fiziksel çevreye karşı ya

da yerel halkın toplumsal kabul seviyesine karşı negatif etkiler yaratmadan önceki ziyaretçi sayısı olarak tanımlamaktadır.

Taşıma kapasitesinin boyutları konusunda araştırmacılar farklı görüşler belirtmişlerdir. Taşıma kapasitesini turizm ile ilişkilendiren Mathieson ve Wall (1982), ekonomik, fiziksel ve sosyal olmak üzere üçe ayırmaktadır. Taşıma kapasitesi Coccossis'e (2002) göre ise çevresel (ekolojik ve fiziksel), sosyal (kültürel ve psikolojik) ve ekonomik olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Martin ve Uysal (1990) fiziksel taşıma kapasitesinin iki anlam içerdiğini belirtmektedir: Bunlardan biri, destinasyonun fazladan bir kişi daha ağırlayamayacağını ifade eden fiziksel kısıtlamalarıdır. Diğerisi ise, çevrenin turizmden kaynaklı zarar görmesidir. Turistlerin, yerel halkın tutumundan, bölgenin kalabalıklaşmasından veya fiziksel çevrenin bozulmasından dolayı destinasyonda rahatsızlık duymaları, psikolojik taşıma kapasitesinin aşıldığını göstermektedir. Turistlerin çevreyi tahrip etmeleri, yerel kültüre zarar vermeleri, yerel faaliyetleri kısıtlamaları gibi nedenlerden dolayı yerel toplumun turistleri istememeleri ise, sosyal taşıma kapasitesine ulaşıldığını göstermektedir (Martin ve Uysal, 1990). Ekonomik taşıma kapasitesi ise yerel ekonomi üzerinde turizmin fayda ve maliyeti ile ilgilidir. Turizmdeki özelleştirmenin seviyesi, turizmin diğer sektörlerdeki işgücüne etkisi, yerel düzeyde turizm gelirlerinin dağıtılması ve turizmin istihdam seviyesi yerel ekonomi üzerinde etkili olmakla beraber, olumlu ya da olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (EC, 2002).

Turizm taşıma kapasitesini, destinasyonun yaşam döngüsündeki yeri kapsamı dışında belirlemek imkânsızdır. Taşıma kapasitesi, yaşam döngüsündeki her aşamada farklılık göstermektedir. Örneğin, keşif aşamasındaki destinasyonun sosyal taşıma kapasitesi oldukça yüksek olabilmekte ama tesis (altyapı-üstyapı) yetersizliğinden dolayı çok az turist ağırlanmaktadır. Bu açıdan, fiziksel değişkenler kısıtlayıcı faktör olmaktadır. Durağanlık döneminde (tesis sayısının oldukça fazla olduğu ve geniş kitlelerin ağırlanabileceği dönem) ise, yerel toplum turistlere karşı düşmanca tavır sergilemektedir. Bu bakımdan da sosyal değişkenler kısıtlayıcı faktör durumundadır. Taşıma kapasitesini sınırlayan en az bir faktör bulunmaktadır. Dolayısıyla her dönemde taşıma kapasitesi seviyesi değişmektedir (Martin ve Uysal, 1990). Yaşam döngüsü ile taşıma kapasitesi kavramları arasındaki ilişkinin anlaşılması ve

belirlenmesi, destinasyon yönetiminin turizm politikası oluşturmasında önem taşımadır. Destinasyonun bulunduğu gelişim aşamasının belirlenmesi ve buna en uygun taşıma kapasitesi seviyesinin belirlenmesi, destinasyonun ve turizmin denetim ve başarısında rol oynamaktadır.

1.4.2.5. Sosyal Temsil Teorisi

Durkheim tarafından ilk kez literatüre kazandırılan sosyal temsiller kavramı, Moscovici (1988) tarafından uyarlanmış ve geliştirilmiştir (Fredline ve Faulkner, 2000). Pearce, Moscardo ve Ross (1996), sosyal temsillerin bir toplumdaki sosyal çatışmaları ve belirgin olgu ve olaylara yönelik tepkileri açıklamada önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle turizme karşı bireysel tutum ve algılar, sosyal temsiller aracılığıyla da anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Fredline ve Faulkner'a (2000) göre sosyal temsiller, insanların etrafındaki nesne ve olayları anlamalarını kolaylaştıran mekanizmalardır. Bilinmeyeni bilinene dönüşmeyi sağlamakta çünkü nesne ve olaylar geçmiş deneyimler sayesinde tanınmakta ve önceden edinilmiş bilgi yeni karşılaşılan referans konumundadır. Cirhinlioğlu, Aktaş ve Özkan'a göre (2006) sosyal temsiller, toplum içinde yaratılan ve yayılan kavramlar, ifadeler ve açıklamaların toplamıdır.

Sosyal temsiller; dini inançlar, politik görüşler ve insanların birbirleriyle olan ilişkilerine bütünlük ve uyum kazandıran düşünce, biçim ve içerikleri ile ilgilenmektedir. Kişileri ve nesnelere sınıflandırmaya, davranışları karşılaştırmaya, açıklamaya ve sosyal ortamın parçaları olarak onları somutlaştırmaya imkân tanımaktadır (Moscovici, 1988). Sosyal temsiller, kişilere yaşadıkları belirli deneyimler hakkında diğerlerinin ne düşündüğüne ilişkin bilgi verir ve böylece sosyal gerçeğin adlandırılmasını, sınıflandırılmasını ve tartışılmasını mümkün kılar. Paylaşılan temsiller, insanların birbirini anlamasına yardım eder ve nesnelere anlam vermek için inançları, fikirleri ve tutumları şekillendirir.

Moscovici (1988), tüm grupların ve bireylerin aynı oranda topluma bağlı olmadıklarını belirtmekte ve bunun sonucunda, üç farklı sosyal temsil alanı oluştuğunu ileri sürmektedir. İstikrarlı ve tüm toplum tarafından kabul edilen 'Üstün' temsiller olduğunu, alt grupların bazı konularda farklı görüşlere sahip olduğu zaman 'serbest'

temsillerin ortaya çıktığını ve alt grupların zıt görüşlere sahip olmasından kaynaklı grup çatışmalarının belirlediği ‘tartışmalı’ temsillerin oluştuğunu ifade etmektedir. Ancak tüm temsiller bilinmeyi bilindik yapmayı amaçlamaktadır.

Sosyal temsiller teorisi demirleme (anchoring) ve nesneleştirme (objectifying) olmak üzere iki temel sosyo-bilişsel iletişim mekanizması üzerinde durmaktadır. Demirleme mekanizması bilinmeyi daha önceden var olan sosyal temsiller alanına dahil etmekte, böylece onun yorumlanmasını ve karşılaştıma yapılmasını sağlayarak bilinir hale getirmektedir. Nesneleştirme ise bilinmeyen algılanması, dokunulması için onu somut hale getirerek tanınmasını sağlamaktadır (Höijer, 2011). Sosyal temsillerin kaynağı ise üç gruba ayrılmaktadır (Fredline ve Faulkner, 2000). İlk grup doğrudan elde edilen deneyimlerdir. Mevcut temsiller yerleşiktir ama doğrudan tecrübe, yerel halkın algısını etkileyerek daha fazla bilgi sağlamakta ve bu bilgiler diğer kaynaklara oranla daha çok kontrol altındadır. İkinci kaynak ise sosyal etkileşimdir. Etkileşim, aile, arkadaşlar, meslektaşlar, yakın çevredekiler ve yabancılarla olan iletişimi kapsamaktadır. Sosyal etkileşim, temsillerin aktarılmasında, öğretilmesinde güçlü bir araçtır. Medya üçüncü kaynak grup olarak belirtilmektedir. Sosyal temsillerin var olmasında, yayılmasında ve gerçek içerikler aracılığıyla kişilerin algılarını etkilemede en önemli etkenlerden biri de medyadır.

Turizm araştırmalarında, toplumda ortak algılamaların ve tutumların ve buna bağlı olarak ortak davranışların olduğu varsayılmaktadır. Bir toplumdaki sosyal temsilleri belirlemenin bir yolu yerel halkın ortak ve benzer fikirlerini belirlemektir (Pearce vd., 1996). Bu doğrultuda, grupların turizme yönelik algı ve tutumlarının benzerlik ve farklılıklarını belirlemeye yönelik yapılan araştırmalarda (ör. Davis vd. 1988; Ap ve Crompton, 1993; Madrigal, 1995; Fredline ve Faulkner, 2000; Weaver ve Lawton, 2001; Williams ve Lawson, 2001; Andriotis ve Vaughan, 2003; Perez ve Nadal, 2005; Gu ve Wong, 2006; Gu ve Ryan, 2008; Chen, 2011) kümeleme analizi kullanılmaktadır. Temsillerin toplumdaki gruplar arasında paylaşılmasına ve iletişimi kolaylaştırmasına rağmen, tüm gruplar homojen bir yapıda değildir (Fredline ve Faulkner, 2000). Bu yüzden de toplumsal grupları belirlemenin ve gruplardaki bireyleri bir araya getiren nedenleri anlamının zor olduğu ifade edilmektedir (Stylidis, 2012:26). Toplumsal grupların algılarını anlamak ve tutum ve algılarını etki altına

almak için bu grupları belirlemek bir gereklilik olmakla beraber, toplumsal grupları ve grupları oluşturan fikir birlikteliğini belirlemenin zor olması, sosyal temsiller teorisinin eleştirilmesine neden olmuştur (Andriotis ve Vaughan, 2003).

1.4.2.6. Yerel Halkın Turizm Algısı ile İlgili Diğer Teoriler

Büyüme Makinesi Teorisi, sosyal ve kültürel gruplar arasında rekabetçi pazar faaliyetlerinden ziyade, yatırım ve yerleşik çıkarların yönlendirdiği büyüme ve gelişme konusunda geleneksel kent anlayışını ortaya koymaktadır. Turizm araştırmacılarına göre, büyüme makinesi teorisi, sosyo-psikolojik değişimler karşılığında ya da kalkınma ve gelişim planlarına karşılık olarak belirlenen yerel destek yerine, yerel ekonomik büyüme ve gelişmeyi siyasi koalisyonlar ve arazi kullanım tahsisleri yoluyla açıklayan kavramsal bir çerçevedir (Harrill vd., 2010).

Büyüme koalisyonu olarak da ifade edilen büyüme makinesi kuramı, kentsel girişimcilik ve mekânın üretimi sürecindeki ilişkilerin kuramsal hâle getirilmesine katkıda bulunmaktadır (Işık, 1994). 1976’da teoriyi ortaya atan Molotch, kuramda temelde iki görüşü savunmaktadır: Kentsel mekânın siyasi ve ekonomik olarak düzenlenmesinin özü büyümedir ve yerel elitler arasında işbirliği oluşturan ve onları buna motive eden anahtar büyüme arzusudur. Molotch’a göre seçilmiş siyasi bir güç olarak yerel yönetim devletin bir fonksiyonu olmanın yanı sıra “büyüme” için önemli rol oynamakta ve kentsel arazilerin dağıtım politikalarının belirleyicisi olarak sistemin kritik öğelerinden birisini oluşturmaktadır (Molotch, 1976). Sistemin diğer kritik öğelerini ise yerel işadamları, mülk sahipleri, hukukçular, emlak komisyoncuları, üniversite mensupları, arazi sahipleri, gazeteciler oluşturmaktadır. Yerel elitler kentin politikasını ve büyümesini etkileyebilecek güce sahiptir ve büyümeden sağlayacakları ortak çıkarları vardır. Kentin büyümesinin beraberinde getireceği çıkarlar, yerel aktörler arasında bir duygusunun açığa çıkmasına ve bu duygu ile ortaklık kurmalarına neden olmaktadır. Böylelikle yerel aktörler siyasetin ilgisini ve sermayedarların yatırımlarını kentlerine çekebilmek için yetkili kişilerle temas kurmaya çalışmaktadır (Aydın ve Şentürk, 2016).

Kentin büyümesi, doğal çevrede yarattığı tahribata, konut fiyatlarında ve vergi oranlarında oluşturduğu yükselmeye, yol açtığı trafik sıkışıklığına, güvenlik

problemlerine ve doğal kaynakların tükenmesi tehdidine rağmen, yerel elitlerin bir kısmı için arzu edilen bir amaç olmakta ve bu elitler tarafından değişim değeri kullanım değerinin üstünde tutulmaktadır (Molotch, 1976)

Temas Hipotezi, temas durumlarında tutum farklılığını gösteren alan çalışmalarına dayanarak, Allport (1954) sosyal temas ile dış grup üyelerine ilişkin önyargıların azaltılabileceği fikrini önermiştir. Fakat Allport'a (1954) göre gruplar arası sosyal temasın önyargıyı azaltıcı etkisinin oluşabilmesi için belli koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar; eşit statü, aynı amacı paylaşıyor olmak, iş birliğine dayalı ilişki ve otorite desteği olarak belirtilmiştir. Kuram, temelde birbirinden farklı etnik köken ya da dine sahip grupların birbirleriyle olan ilişkileri, önyargıların azaltılması ve olumlu gruplar arası tutumlar için bazı önermelerde bulunmaktadır. Gruplar arası Temas kavramıyla iki ya da daha fazla grubun birbiri ile ilişkisi ve etkileşimi ifade edilmektedir (Allport, 1954). Temas koşullarının yanı sıra, temas sırasında ortamda bulunan bazı etmenlerin olumlu bir ilişkide etkili olabileceği Brown ve Hewstone (2005) tarafından öne sürülmüştür. Yazarlar, dış grup hakkında bilgilenme, duygudaşlık, bakış açısı gibi değişkenlerin aracı; grubun homojenliği, yoksunluk ve tedirginlik gibi değişkenlerin de farklılaştırıcı değişkenler olarak çalışmalarda ele alınabileceğini ileri sürmektedir.

1.5. YEREL HALKIN TURİZMİN ETKİLERİNİ ALGILAMASI ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Turizmin etkileri araştırmalarının birçoğu, yerel halkın turizme karşı tutumunu belirlemede ve halk tarafından algılanan etkileri belirlemek amacıyla yürütülmüştür (Zhang vd., 2006). Yerel halkın turizmin etkileri algısı ve turizmin gelişimine yönelik tutumu yaklaşık 50 yıldır araştırmalara konu olmaktadır (Andereck ve Vogt, 2000). Uluslararası literatürde yerel halkın algısı üzerine pek çok araştırma (Akış vd., 1996; Ap, 1992; Belisle ve Hoy, 1980; Lankford, 1994, King, vd., 1993; Yoon vd., 1999; Lindberg ve Johnson, 1997; Liu ve Var, 1986; McCool ve Martin, 1994; Besculides vd., 2002; Long vd., 1990; Lankford ve Howard, 1994; Sirakaya vd., 2002; Tosun 2002; Teye vd., 2002; Ko ve Stewart, 2002; Choi ve Sirakaya; 2005; Gürsoy vd., 2010; Zamani-Farahani vd., 2012) gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların birçoğu, yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumunun, turizmin algılanan etkilerinden kaynaklandığını

ortaya çıkarmıştır. Algılanan bu etkiler; akademik çalışmalarda ekonomik (Davis vd., 1988; Sheldon ve Var, 1984; Perdue vd., 1990) çevresel ve sosyo-kültürel etkiler (Murphy, 1985) olarak değerlendirilmiştir.

Yerel halkın turizmin getirdiği ekonomik faydaların en önemli etkiler olarak gördüğü çalışmalar (Akis vd., 1996; Ritchie, 1988) mevcuttur. Araştırmalar, yerel halkın turizmin yeni iş fırsatları yaratarak işsizliği azalttığı (Tosun, 2002), yeni işletmeler ve yeni yatırımlar meydana getirdiği (Sethna ve Richmond, 1978), küçük işletmeler için gelir artırıcı etkisinin olduğu (Davis vd., 1988), yerel yönetim ve toplumlar için gelir getirici etkisinin olduğu (Jurowski vd., 1997) gibi çeşitli görüşleri savunduğunu ortaya çıkarmıştır. Belisle ve Hoy (1980), Kanada'nın bir eyaletinde yerel halkın %84'ünün turizmin iş alanı oluşturduğu şeklindeki algılarını belirlemiştir. Aynı bölgede Ritchie (1988) benzer sonuçlara ulaşarak, yerel halkın %87'sinin turizmin bölgede iş fırsatlarını artırdığı yönündeki görüşlerini ortaya çıkarmıştır. Tyrell ve Sheldon (1984), yeni iş fırsatının, turizmin en çok sözü edilen dört faydasından biri olarak algılandığı sonucuna ulaşmıştır. Diğer birçok çalışma da (Davis, Allen, ve Cosenza, 1988; Keogh, 1990; Liu ve Var, 1986; Pizam, 1978; Soutar ve McLead, 1993; Weaver ve Lawton, 2001; Tosun, 2002) turizmin, bölgede iş imkânlarını artırdığı yönündeki yerel halk algısını ortaya koymaktadır.

Araştırmacılar ayrıca turizmin ekonomiyi geliştirmesi (Allen vd., 1988; Bradley vd., 1989; Ritchie, 1988), gelişmiş yaşam standartları sağlaması (Belisle ve Hoy, 1980; Tosun, 2002; Um ve Crompton, 1990), yatırımları artırması (Liu vd., 1987) ve ticari etkinliği artırması (Prentice, 1993) yönünde yerel halk algısını belirlemişlerdir. Sözü edilen araştırma bulguları; yerel halkın, gelirlerin, yatırımların, ticari etkinliğin ve yaşam standartlarının arttığı şeklinde algıya sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin Liu ve Var (1986), Hawai'de yerel halkın %90'ının turizmin yerel ticareti geliştirdiği ve yatırımları artırdığı yönünde hemfikir olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Rhode Adası ve Florida'da yerel halk turist harcamalarından elde edilen gelir ve gümrük vergilerinin, kendi ödedikleri vergilerden daha az olduğuna inanmaktadır (Tosun, 2002; Tyrell ve Spaulding, 1984). Bazı araştırmacılar ise (Allen vd., 1993; Perdue vd., 1987) yerel halkın turizmin emlak vergilerini artırdığı yönündeki algısını

ortaya çıkarmıştır. Kanada'nın bir eyaletinde ise, yerel halkın çoğunluğu yüksek vergilerin turizmden kaynaklı olmadığı görüşündedir (Belisle ve Hoy, 1980). Turizmin mal ve hizmetlerin fiyatını artırdığı şeklinde yerel halk algısını ortaya koyan çalışmalar (Belisle ve Hoy, 1980; Keogh, 1990; Pizam, 1978; Tosun, 2002; Weaver ve Lawton, 2001) bulunmaktadır. Sheldon ve Var (1986) ve Husbands (1989) ise, yerel halkın çok az bir kısmının turizmin hayat pahalılığına neden olduğu ve mal ve hizmet fiyatlarını artırdığı şeklinde düşündüğünü ortaya çıkarmıştır. Turizmin ev, arsa fiyatlarını artırdığı yönünde yerel halk görüşlerini ortaya koyan araştırmalar (Lundberg, 1990; Pizam, 1978; Tosun, 2002; Weaver ve Lawton, 2001; Var, Kendall, ve Tarakçıoğlu, 1985). Kolorado'da yapılan araştırma da, yerel halkın yarısı turizmin gayrimenkul fiyatlarını artırdığı düşüncesindeyken, diğer yarısının bu düşünceyle hemfikir olmadığı belirlenmiştir (Perdue vd., 1978).

Bazı araştırmalarda da turizmin algılanan sosyo-kültürel etkileri incelenmiştir. Fakat bu araştırmaların bulguları da farklılık göstermektedir. Birçoğu yerel halkın sosyo-kültürel etkiler algısının olumlu yönde olduğunu gösterirken (Jurowski vd., 1997; Besculides vd., 2002), bazıları olumsuz yönde olduğunu göstermektedir (Brunt ve Courtney, 1999). Harrison (1992), turizmin sosyal değişimi başlattığı ve yeni sosyal imkânlar sunduğu sonucuna ulaşmıştır. Brunt ve Courtney (1999) ise, turizmin yerli halka alışveriş olanakları ve rekreasyon faaliyetleri gibi sosyal fırsatlar getirdiğini belirtmiştir. Sethna ve Richmond (1978) ile Pizam (1978) yerel halkın, turizmin yolların iyileştirilmesi gibi bazı yerel hizmetler üzerinde olumlu etkisi olduğu görüşünü ortaya çıkarmıştır. Literatür incelendiğinde, çalışmalar turizmin yöresel sanata talep yarattığını (McKean, 1978), kültürel kimliğin korunmasını, kaynaşmayı, fikir alışverişini, bölgenin kültürü ile ilgili bilgi edinme isteğini artırdığını göstermektedir (Esman, 1984). Besculides vd. (2002), kültürel değişimin yaşanması, gelenek ve göreneklerin tekrar canlanması, yaşam kalitesinin artması, toplum imajının gelişmesi üzerinde de turizmin etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Literatürde aynı zamanda turizmin olumsuz kültürel ve sosyal etkilerinin olduğuna yönelik çalışmalar mevcuttur. Örneğin, turizmin geleneksel aile yaşamı üzerinde olumsuz etkisi olduğunu (Kousis, 1989), kültürel ticarileşmeye neden olduğunu (Cohen, 1988), yerel halk ve turist arasındaki ekonomik refah, sosyo-kültürel farklılıklardan kaynaklanan zıtlıklar meydana getirdiğini (Tosun, 2002) gösteren çalışmalar yapılmıştır.

Rothman (1978), Liu ve Var (1986), Tyrell ve Spaulding (1980), araştırmalarında turizmin yoğun trafiğe, kalabalığa neden olduğunu, bundan dolayı yerel halkın yollarda, alışveriş ve park alanlarında hareketlerinin kısıtlandığı sonucuna ulaşmışlardır. Yerel halkın, trafiğin turizmden kaynaklı olarak bir sorun haline geldiğine yönelik görüşlerini belirleyen birkaç çalışma (Long vd., 1990; Keogh, 1990; Prentice, 1993) daha bulunmaktadır. Bunların dışında Davis vd.'nin (1988) çalışmasında, yerel halk trafik yoğunluğuna ve kalabalığa turizmin neden olmadığını belirtmiştir.

Turizmin toplumda birtakım sosyal sorunlara yol açtığını gösteren çalışmalar yapılmıştır. King vd. (1993) turizmin alkol kullanımını artırdığı, Smith (1992) ise turizmin fuhuş, uyuşturucu ve rüşvet üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fakat Liu ve Var (1986) ve Allen vd. (1993)'nin çalışmasında ise yerel halk turizmle suç işleme arasında çok fazla bir ilişkinin olmadığını belirtmiştir.

Turizmin çevresel etkilerine yönelik yapılan çalışmalarda (Ahmed ve Krohn, 1992; Andereck, 1995; Koenen, Chon, ve Christianson, 1995; Var ve Kim, 1990; Sheldon ve Var, 1984) çoğunlukla, çevresel kirlilik, doğal kaynakların tahribi, bitki örtüsünün ve vahşi yaşamın bozulması ele alınmaktadır. Sethna ve Richmond (1978), Virgin Adaları'nda suyun ve sahillerin turizmden dolayı zarar gördüğünü belirtmiştir. Pizam (1978), Cod Burnu'nda turizmin çöp artışında, hava ve su kirliliğinde turizmin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Lankford ve Howard (1994) da, turizmin çöp ve atık problemlerine neden olduğunu belirlemiştir. Sheldon ve Var (1984) ise turizmin ekolojik dengeyi bozduğunu ortaya çıkarmıştır.

Özetle, yerel halkın turizm etkilerine ilişkin algısı farklılaşmaktadır. Bazıları turizmin hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğu görüşünde; bazıları olumsuz sosyal ve kültürel etkilerini algılamakta; bazıları ise olumlu, ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerinin olduğunu düşünmektedir.

Turizmin etkilerinin belirlenmesinde yerel halkın algısını ölçen ulusal literatürdeki çalışmalar incelendiğinde de, yerel halk algısının destinasyondaki turizm gelişim düzeyine, ekonomik yapısına, toplum yapısına göre farklılaştığı görülmektedir.

Korça (1998), Antalya’da yerel halkın, turizmin sağlamış olduğu fayda ve neden olduğu maliyetlere yönelik ifadeler katılımlı düzeylerinin farklılık gösterdiği ve halkın genel olarak turizmi desteklediği sonucuna ulaşmıştır.

Tatoğlu vd. (2002), Kuşadası’nda yaşayan yerel halkın turizme yönelik algısını ölçmüşlerdir. Yerel halk, turizmin alışveriş imkanı sunması, ekonomik açıdan fayda sağlaması, yaşam standartlarını yükseltmesi gibi ekonomik etkilerinin olduğunu belirtmiştir. Fakat turizmin sosyo-kültürel etkilerine karşı yerel halkın olumlu algıya sahip olmadığı ortaya çıkmıştır.

Çavuş ve Tanrısevdi’nin (2003), Kuşadası’nda yerel halkın turizme yönelik tutumları üzerine yaptıkları çalışmalarında, katılımcıların çoğunluğunun bölgedeki turizm gelişimini olumsuz değerlendirdiklerini saptamışlardır. Turizm özellikle yoğun sezonda bölgede, kalabalıklaşmaya, yoğunluğa, enerji kısıtlılığı ve fiyatların yükselmesine neden olmaktadır. Ayrıca yerel halkın tutumunun Doxey’in (1975) modelinde belirtilen *kızgınlık* aşamasında olduğunu tespit etmişlerdir.

Tayfun ve Kılıçlar (2004), Alanya ve Gazipaşa’da yerel halkın turiste ve turizme yönelik algılarını ölçmüşlerdir. Yerel halk, turizm sayesinde halkın bakış açısının geliştiğini, iş olanaklarının arttığını belirtmiştir. Bununla birlikte turizmin gürültü ve çevre kirliliğine, park ve sahil gibi yerlerin kalabalıklaşmasına, gelenek ve göreneklerin değişmesine ve yok olmasına neden olduğunu ifade etmiştir.

Kuvan ve Akan (2005), Antalya’da önemli bir destinasyon olan Belek’te yaşayan yerel halkın turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerine yönelik algılarını ölçmüşlerdir. Yerli halka göre turizmi geliştirmek amacı ile yapılan altyapı ve üstyapı çalışmaları ormanlık alanları tahrip etmektedir. Bu görüşe rağmen yerli halk, turizmin ekonomik fayda ve olumlu sosyo-kültürel değişimler sağladığı gerekçesi ile turizmi desteklemektedir.

Uslu ve Kiper (2006), Beypazarı'nda yaşayan yerel halk algısı ile turizmin etkilerini ölçmüşlerdir. Yerel halk turizmin etkilerinin olumlu yönde olduğunu değerlendirmiştir. Turizmin olumsuz etkilerinin olduğunu düşünenler ise özellikle gelenek ve göreneklerin yozlaştığı görüşünü savunmuşlardır.

Akova (2006), Cumalıkızık Köyü'nde aralarında iki yıl olan iki farklı yılda, yerel halkın turizmin etkilerine ilişkin algı ve tutumları ve yerel halkın özellikleri ile turizmin etkisini algılamaları arasındaki farklılıkları araştırmıştır. Her iki yılda da, yerel halkın turizme yönelik algısının olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. 2003 yılında yaptığı araştırmada yerel halkın, 2001 yılına göre olumsuz etkilere yönelik algısının azaldığını, olumlu etkilere yönelik algısının arttığını belirlemiştir.

Dal ve Baysan (2007), Kuşadası'nda turizmin çevre ve kıyı üzerindeki etkisini incelemiştir. Yerel halkın görüşleri doğrultusunda belirlediği turizmin etkilerini; yaz döneminde yaşanan nüfus artışı, plaj ve denizlerde ortaya çıkan kirlilik, kanalizasyon kaynaklı kötü koku ve bu etkilerin oluşturduğu görüntü kirliliği olarak sıralamaktadır.

Alaeddinoğlu Van'da (2007) ve Sivas'ta (2008), yerel halkın turizme karşı bakış açısını değerlendirmiştir. Her iki araştırmada da yerel halkın, turizmin yeni iş ve kazanç kaynaklarını ortaya çıkardığı ve böylelikle sosyo-ekonomik açıdan gelişimi sağladığı yönde görüşlerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak Sivas'ta yürüttüğü araştırmada yerel halkın, turizmin insanların ahlakını bozabileceği, halkın tüketim alışkanlıklarını ve giyim tarzını değiştirebileceğine yönelik olumsuz inanca sahip oldukları belirlenmiştir.

Çalışkan ve Tütüncü (2008), turizmin Kuşadası halkını çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan nasıl etkilediklerini araştırmışlardır. Sonuç olarak, turizmin kırsal özelliğini kaybettirerek bölgeye kentsel özellik kazandırdığı, doğayı tahrip ettiği fakat yerel halkın ekonomik açıdan turizme daha bağımlı hale geldiği tespit edilmiştir. Ayrıca turizmin fuhuşu, suçu, şiddeti, trafiği arttırmadığı ve Kuşadası'nda yaşamı kötü yönde etkilemediği ortaya çıkmıştır.

Gümüş ve Özüpekçe (2009), Foça’da yaşayan yerel halkın, turizmin bölgeye en fazla ekonomik katkı sağlayan sektör olduğuna yönelik görüşe sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bir diğer dikkat çeken sonuç ise turizmin kadının çalışma hayatındaki varlığının artışında teşvik edici bir etkisinin olduğudur.

Bertan (2009), Pamukkale’de turizmin çevresel etkilerini yerel halk algısı aracılığı ile incelemiştir. Yerel halk, Pamukkale’de turizmin daha fazla gelişeceğini ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin zamanla azalabileceğini ifade etmiştir.

Ayaz vd. (2009), henüz turizm gelişiminin başlamadığı bir destinasyon olan Zile’de yerel halkın turizme bakış açısını ortaya koymuştur. Yerel halk, turizmin gelir getirici etkisinin yanı sıra yörede mal ve hizmetlerin fiyatlarını artıracaklarını düşünmektedir.

Doğan ve Üngören (2010), Alanya’da yerel halkın turizmin sosyo-kültürel etkilerine yönelik bakış açısını belirlemeyi amaçlamıştır. Yerel halk turizmin hoşgörülü olmayı sağladığını ve yabancı dil öğrenimine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Öte yandan Alanya halkı turizmin, alkol tüketimini de artırdığı yönünde görüşe sahiptir.

Bayat (2010), Iğdır halkının turizmin etkilerine yönelik algılarını değerlendirmiştir. Yerel halk turizmle ilgili olumlu görüşlere sahiptir. Iğdır halkı, turizmin kadın hakları konusunda yenilikler getirdiğini, dünya barışına katkı sağladığını, yerel kültürün gelişmesine imkân tanıdığını, yerel ekonomiyi, altyapı ve üstyapıyı geliştirdiğini savunmaktadır.

Özel (2014), turizmin Marmaris’te nüfus yapısı, geleneksel aile yapısı, kadınların çalışma hayatındaki rolü, gelenek ve görenekler ve suç oranları üzerinde sosyo-kültürel etkilerin olduğunu ortaya koymuştur. Yerel halk, Marmaris’te toplumsal dayanışmanın eskiden olduğu kadar hissedilemediğini, turizm ile birlikte aile bağlarının zayıfladığını, kadınların turizmin birçok iş kolunda çalışma imkânı bulabildiğini belirtmiştir. Ayrıca turizmin gelenek ve görenekler üzerinde hem olumlu hem olumsuz etkilerinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şöyle ki, turizm bir yandan gelenek ve göreneklerin kısmen değişmesine ya da yok olmasına neden olurken, diğer

yandan yerli halkın gelenek ve göreneklerinin değerinin farkına varıp bunlara sahip çıkmasını sağlamaktadır.

Ekici ve Çizel'in (2014), Antalya'da iki farklı destinasyonda (Manavgat-Serik, Kaş-Kalkan) yaptığı araştırmada, yerel halkın turizmden kişisel fayda sağlamasına rağmen, turizmin neden olduğu olumsuz etki algısının yüksek olduğu belirlenmiştir. Kaş-Kalkan bölgesinde, yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algısı destinasyonun gerileme döneminde olduğunu göstermiştir. Destinasyon yaşam seyri gelişme aşamasında olan Manavgat-Serik bölgesinde yaşayan yerel halkın, turizm gelişiminden kişisel fayda sağlama düzeyi ile turizm gelişiminden memnuniyet düzeyinin, gerileme aşamasında olan Kaş-Kalkan bölgesine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Öztürk vd. (2015), Kuşadası'ndaki yerel halkın turizme yönelik tutumlarını ve bu tutumların halkın genel mutluluk düzeyi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırmada yerel halk, turizmin tüm etkileri arasında en fazla olumlu ekonomik etkilerine inandığını belirtmiştir. Halkın genel mutluluk seviyesi üzerinde turizmin olumlu ve olumsuz kültürel ve çevresel etkisinin olduğu belirlenirken, en güçlü etkinin olumlu ekonomik etkiler olduğu ortaya çıkmıştır.

Ayazlar ve Ayazlar (2016), turizmin olumlu ekonomik ve sosyokültürel etkileri ile turizmin sadece olumsuz ekonomik etkilerinin yerel halkın yaşam tatmini üzerinde etkili olduğunu belirlemiştir. Buradan hareketle, yerel halkın turizmin olumsuz sosyo-kültürel ve çevresel etkileri ile ilgilenmediği ortaya çıkmıştır.

Ünlüöner ve Özekici'nin (2017), yeni gelişen bir destinasyon olan Yozgat'ta yürüttüğü araştırmada, yerli halk turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan olumlu etkilerinin olduğu gibi ekonomik açıdan olumsuz etkilerinin de olduğunu düşündükleri sonucuna varmıştır.

Boğan ve Sarıışık (2017), Alanya'da turizmin sosyal imkânların artmasını sağladığı gibi, alkol kullanımının, boşanma oranının, tecavüz ve fuhuşun artmasında da etkisinin olduğunu belirtmiştir.

Özdemir ve Kervankıran (2011) Afyonkarahisar'da; Varnacı Uzun ve Somuncu (2011) Ihlara Vadisi'nde; Duran ve Özkul (2012) Akçakoca'da; Eren ve Aypek (2012) Cumalıkızık'ta; Duran (2013) Bozcaada'da; Bilim ve Özer (2013) Konya'da; Sezer vd. (2013) Çamlıca Beldesi'nde; Kervankıran (2014) Beypazarı'nda; Solmaz (2014) Burdur'da; Gülüm ve Boz (2014) Çanakkale'de; Türker ve Türker (2014) Muğla Dalyan'da; Vatan ve Zengin (2015) Bilecik ili Söğüt ilçesinde; Sandal ve Karademir (2016) Kahramanmaraş'ta, turizmin sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik etkilerine yönelik yerel halkın algısını belirlemeyi amaçlamıştır. Genel olarak araştırma sonuçları, turizmin olumlu ve olumsuz etkilerinin bir arada olduğunu göstermektedir. Turizmin olumlu etkileri arasında, yeni iş imkânlarının artması, gelirin artması, tarihi ve doğal çekiciliklerin korunması, kültürel faaliyetlerin çeşitlenmesi şeklinde olduğu söylenebilir. Bu araştırmalar arasında, turizmin çevresel olumsuz etkilerinin olduğunu ortaya koyan çalışmalar da (Özdemir ve Kervankıran, 2011; Sezer vd., 2013; Vatan ve Zengin, 2015) da mevcuttur.

Nevşehir'in turizmden sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik bakımdan olumlu ya da olumsuz etkilendiğini ortaya koyan çalışmalar aşağıda açıklanmıştır.

Tayfun'un (2002) Nevşehir'in turistik olan bölgesi Ürgüp ile turistik olmayan Acıgöl'ü çeşitli değişkenler açısından karşılaştırdıkları çalışmada turizmin yabancı dil bilgisine katkısı olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak turistik bölge halkı turizme olumlu yaklaşırken, Acıgöl halkı ise turistlerin ahlaki bozulmaya neden olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Ünlüönen ve Tayfun'un (2003) Ürgüp ve Acıgöl'de yaptıkları araştırma sonucunda, turizmin çok büyük oranda olmasa da yerli halkın satın alma davranışı üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Tosun (2002), Türkiye'de Ürgüp ilçesi, Fiji'nin Nadi kenti ve Amerika'nın Orta Florida bölgesi yerel halklarının turizme yönelik algılarını karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda, Ürgüp yerel halkının Nadi ve Orta Florida yerel halkına göre turizmi daha az desteklediğini ortaya koymuştur.

Baykan'ın (2007) turizmin yoğun yaşandığı Ürgüp'te yaptığı araştırmada, genel olarak turizm sektörü dışında çalışanların, turizmin yörede sosyo-kültürel açıdan değişimler yarattığı görüşüne sahip oldukları belirlenmiştir. Turizm sektöründe çalışanlar ise gelir elde ettikleri için olumsuz etkileri göz ardı ettikleri düşünülebilir. Sosyo-kültürel etkiler arasında ahlaki değerlerin azalması, yabancı dildeki kelimelerin günlük yaşama nüfuz etmesi, yerel halkın turistlerin alışkanlıklarını benimsemesi bulunmaktadır. Ancak bu etkilerin toplumun sosyo-kültürel yapısında bozulma yaratacak şekilde olmadığı düşünülmektedir.

Durak (2008) turizmin çevreye etkilerini araştırmak amacıyla konaklama işletmeleri yöneticileri ile görüşmüştür. En çok turizmin çevresel kirlenmeye, çarpık yapılaşmaya ve tarihi dokuda tahribata yol açtığı ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda görüşmecilerin yarıdan fazlası turizmin çevrenin korunmasına katkıda bulunduğu görüşünü belirtmişlerdir.

Keskin ve Çontu'nun (2011) Ürgüp'ün Mustafapaşa kasabasında yaşayan yerel halkın turizme bakış açısını belirlemeye yönelik yaptıkları araştırmada, turizmin toplum üzerinde çok fazla olumsuz etkisi olmadığı, genellikle olumlu etkiler yarattığı belirlenmiştir. Fakat kasabada fiyatların yükselmesi, alkol ve uyuşturucu kullanımının artması, disko/bar gibi eğlence mekânlarının toplumda ahlaki bozulmalara yol açması gibi olumsuz etkiler de turizme bağlanmaktadır.

Özel ve Kozak'ın (2017) Kapadokya'da turizmin etkilerini, yerel halkın algısını belirleyerek ölçen çalışmalarında, yerel halkın turizmin etkilerini genel olarak olumlu algıladıkları tespit edilmiştir. Yerel halkın görüşleri turizmin şehirleşmeyi geliştirdiği, yeni istihdam olanakları yarattığı, yaşam kalitesini artırdığı yönünde olmuştur. Ekonomik olarak ise bölgede fiyatların artması turizmin olumsuz etkisi olarak görülmektedir.

Turizmin etkilerini algılama konusunda gerçekleştirilen araştırmaların çok az bir kısmı, turistik yatırımlar gerçekleştirilmeden önce bölge halkının turizm algısını ölçmüştür (Hernandez vd. 1996; Mason ve Cheyne, 2000). Turizmin ve turistik yatırımların sürdürülebilirliği açısından turizme yönelik algının turizm gelişiminden önce de ölçülmesi gerekmektedir (Gürsoy ve Rutherford, 2004; Park ve Stokowski, 2009).

İKİNCİ BÖLÜM

NEVŞEHİR'DE YEREL HALKIN VE DİĞER PAYDAŞLARIN TURİZMİN ETKİLERİNE YÖNELİK ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu bölümde araştırmanın amacına ve önemine, evren ve örneklem seçimine, veri toplama aracının nasıl hazırlandığına, veri toplama yöntemine, veri analizlerine, bulgularına, sonuçlarına ve önerilere yer verilmektedir.

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Turizmin etkileri araştırmaları, yerel halkın yaşam kalitesinin sürdürülebilirliği ve turizm sektörünün uzun vadede başarılı olması için gerekli olan katılımcı turizm politikasının oluşturulması ve uygulanmasında önem arz eden bir araçtır. Turizmin etkilerine yönelik yapılan çalışmalar Butler'ın (1980) '*Destinasyon Yaşam döngüsü Modeli*', Doxey'in (1975) '*Tolerans Modeli*' ve Ap'ın (1992) '*Sosyal Mübadele Teorisi*' teori ve modellerine dayanmaktadır.

Literatürdeki yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algılarını ölçen çalışmalar, ortaya çıkan turizm etkilerinin genellenemeyeceğini ve hatta aynı destinasyonda yaşayan yerel halkın etkilere karşı aynı algıya sahip olmayabileceğini göstermektedir. Haralambopoulos ve Pizam (1996), bu alandaki araştırmaların sonuçlarının turizmin türü, toplum özellikleri, demografik özellikler gibi faktörlerden dolayı evrensel olamayacağını belirtmektedir. Algılamadaki farklılıkları açıklamak ve teorik çerçeveye katkı sağlamak amacıyla araştırmacılar; yerel halkın turizmin etkilerini ve turizm gelişimine desteğini etkileyen birçok faktörü test etmişlerdir. Bu faktörlere bağlı kalarak yapılan bu çalışmanın öncelikli amacı, Nevşehir'de yaşayan yerel halkın

ve destinasyon yönetim örgütlerinden oluşan diğer paydaşların, turizmin sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik etkilerini ne yönde algıladıklarını tespit etmek ve aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır.

Araştırmanın alt amaçları ise;

- Nevşehir’de turizm gelişiminin Butler’ın (1980) *Destinasyon Yaşam Döngüsü Modeli*’ne göre hangi seviyede olduğunu belirlemek,
- Yerel halkın turizme yönelik algılarını Doxey’in Tolerans Modeli’ne göre hangi duygusal düzeyde olduğunu belirlemek,
- Yerel halkı turizmin etkilerine yönelik ortak algılara göre gruplandırmaktır.

Literatür incelendiğinde turizm sektörünün ekonomik başta olmak üzere sosyal, kültürel getirilerinin olduğu, bu yüzden turizmin yerel halk için büyük önem taşıdığı aynı zamanda yerel halka bazı maliyetlerinin bulunduğu da görülmektedir. Genel olarak yerel toplum, fayda-maliyet analizi sonucunda turizmi ya desteklemekte ya da desteklememektedir. Dolayısı ile turizmin sürdürülebilirliği konusu gündeme gelmektedir. Nevşehir’de ise yerel halk yaklaşık 50 yıldır turizmin faydaları ve maliyetleri ile karşılaşmaktadır. Bu süreçte toplumun ekonomik yapısında değişiklik olduğu gibi, sosyal, kültürel ve çevresel yapılarında da değişimler yaşandığı düşünülmektedir. Nevşehir’de yerel halkın turizme yönelik algısını ortaya koyan, turizmin etkilerini ortaya çıkaran çalışmalar yaklaşık 15 yıldır yapılmaktadır. Yerel halk algısını açıklayan ve alanda en yaygın kullanılan modeller Butler (1980) ve Doxey’e aittir. Butler’ın (1980) *Destinasyon Yaşam Döngüsü Modeli* ve Doxey’in (1975) *Tolerans Modeli*’nde belirtildiği gibi destinasyonda yerel halkın turizmi algılaması, turizmin farklı zaman dilimlerinde farklı gelişim göstermesine bağlı olarak değişmektedir. *Turizm Yaşam Döngüsü Modeli* ve *Tolerans Modeli*’ne göre, Nevşehir’de turizmin hangi gelişim seviyesinde olduğunu ortaya koyan bir çalışmanın bulunmaması, çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Yapılan bu araştırma ile Nevşehir’de turizmin Butler’ın (1980) *Destinasyon Yaşam Döngüsü Modeli*’ne göre hangi gelişim aşamasında olduğu ve Doxey’in (1975) *Tolerans Modeli*’ne göre, yerel halkın turizme karşı hangi duygusal düzeyde olduğu belirlenmektedir.

Bu çalışma, ampirik araştırma sonuçlarının teorik modellerle değerlendirilmesi açısından kavramsal çerçeveye, uygulama açısından ise Nevşehir’de turizm yönetimi,

planlaması, uygulanması ve kontrol edilmesine katkı sunmaktadır. Diğer bir deyişle çalışma, Nevşehir’de daha önce yapılmamış olan değişen davranışlar ve turizm gelişim düzeyi arasındaki ilişkiyi değerlendirmesi açısından teorik alana; yerel halkın turizmi olumlu ya da olumsuz algıları yönünde araştırmacılara ve yerel yöneticilere bilgi sunma açısından ise uygulama alanına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda söz konusu etkilere yönelik, turizmde etkili olan diğer paydaş görüşlerinin değerlendirilmesinin de hem gelecekte yapılacak olan çalışmalarda hem de turizm planlamasında etkili olacağı düşünülmektedir. Bulgulardan yola çıkılarak, yerel halkın turizme desteğini korumak veya artırmak amacıyla olumlu etkiler azami seviyeye çıkarılabilir, olumsuz etkiler en aza indirgenebilir.

2.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma tanımlayıcı ve açıklayıcı bir araştırma olup, verilerin toplanması ve bulguların elde edilmesi iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algılarını belirlemek için nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Buna yönelik anket formu hazırlanarak veriler elde edilmiştir. Verilerin analizi ise üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada turizmin etkilerine ait ölçeğin geçerlilik, güvenilirlik ve normallikleri incelenmiştir. İkinci aşamada ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Son aşamada ise verileri benzerliklerine göre gruplandırmak amacıyla çok değişkenli bir istatistik yöntemi olan kümeleme analizi yapılmıştır. Kümeleme analizinin amacı birey veya nesnelerin temel özelliklerini benzerliklerine göre gruplandırmaktır. Analiz, gözlemlerin tüm değişkenler üzerindeki değerlerini hesaplayarak ortaya çıkacak gruplara yoğunlaşmaktadır. Gözlemler arasındaki benzerlikleri belirlemek amacıyla uzaklık ölçüleri, korelasyon ölçüleri veya nitelik verilerinin benzerlik ölçüleri kullanılmaktadır. Analiz sonucu çıktılarında belirlenen kümelerin kendi aralarındaki homojenlik ve kümeler arasındaki heterojenlik oldukça yüksektir (Kalaycı, 2008). Bu çalışmada verileri gruplandırmak amacıyla hiyerarşik kümeleme tekniklerinden Ward’s tekniği ve hiyerarşik olmayan tekniklerden K-Ortalamlar tekniği bir arada uygulanmıştır. Ward’s tekniğinin amacı kümeler içindeki varyansı minimuma indirmektir (Çakmak vd., 2005). Hiyerarşik kümeleme yöntemi tüm gözlemleri öncelikle tek bir kümede toplamakta daha sonra bu kümeye aykırı olanları ayırarak başka kümelerin oluşmasını sağlamaktadır. Fakat bu kümeleme yönteminin

yorumlanması kolay olmakla birlikte güvenilirliği azdır (Kalaycı, 2008). Hiyerarşik kümeleme tekniğinde kümeler program tarafından belirlenmektedir. Öncelikle bu teknikte kümeler ortaya çıkarılmıştır. Daha güvenilir sonuçlar elde etme açısından hiyerarşik olmayan kümeleme tekniklerinden K-Ortalamlar tekniği de uygulanmıştır. K- Ortalamalar tekniğinde ise küme sayısı önceden araştırmacı tarafından belirlenmektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Turizmdeki diğer paydaşlar ile turizmin etkilerini belirlemeye yönelik mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada öncelikle analiz birimi saptanmış, çalışılacak durum tanımlanmış ve araştırmaya katılacak bireyler seçilmiştir. Görüşme yapılacak kişiler ile telefon ve elektronik posta yoluyla iletişime geçilmiştir. Katılımcılara öncelikle çalışmanın kapsamından, öneminden ve kendilerinin çalışmaya bulunabilecekleri katkılardan bahsedilmiştir. Daha sonra katılımcılar ile görüşme tarihleri ve saatleri belirlenmiştir. Görüşmeler katılımcıların uygun oldukları tarih ve saatte yine onların uygun olduğu mekânlarda gerçekleşmiştir.

Nitel yöntemle toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılarak 29 sayfalık ham veri elde edilmiştir. Elde edilen ham veriler içerik analizine tabi tutularak çözümlenmiştir. İçerik analiziyle, toplanan ham veriler kavramsallaştırılarak kodlar oluşturulmuştur. Kodların benzerlik ve farklılıklarına göre ise birbiriyle ilişkili bulunan kodlar birleştirilerek tematik kodlama yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2.1. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın ilk aşamasında gözlem ve mülakat yoluyla da bilgi toplamak mümkün olmasına karşın zaman açısından tasarruf etme, standart veriler elde etme ve analiz yapabilme imkânının olması nedeniyle anket tekniği tercih edilmiştir.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yerel halkın turizmin etkilerini algılarını belirlemeye yönelik 47 kapalı uçlu ifadeden ve ‘sosyo-kültürel etkiler (SKE)’, ‘çevresel etkiler (ÇE)’ ve ‘ekonomik etkiler (EE)’ olarak 3 boyuttan oluşan turizmin etkileri ölçeği yer almaktadır. Bu ölçeğin ifadelerinin hazırlanmasında Pizam (1978), Long vd., (1990), Johnson vd., (1994), McCool ve Martin (1994),

Madrigal (1995), Akis vd. (1996), Ap ve Crompton (1998) ve Yıldız vd. (2001)'nin çalışmalarından yararlanılmıştır. Yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algısını ölçen ölçekte yer alan ifadeler 4'lü Likert tipi ölçekle ölçülmüştür. Buna göre yerel halkın, verilen ifadeleri 1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Katılıyorum, 4=Tamamen Katılıyorum şeklinde değerlendirmeleri istenmiştir. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında araştırmacıların genelde 5'li likert ölçeği kullandığı görülmektedir. Ancak 3'ten 18'e kadar farklı sayıda ölçüm seçeneğinin kullanıldığı ve en uygun seçenek sayısına araştırmacının karar verdiği belirtilmektedir (Preston ve Colman, 2000). Araştırmada yerel halk algısı 4'lü likert tipi ile ölçülerek zorlanmış ölçek kullanılmıştır. Zorlanmış ölçek, çift sayıda kategorili ölçek kullanarak, orta noktaya düşen tarafsızlık/kararsızlık seçeneğinin ölçekte yer almaması demektir. Bu durumda cevaplayıcılar, kararsız noktasından uzaklaştırılmış ve taraf tutmaya zorlanmış olmaktadır (Karagöz, 2017). Araştırmanın başlangıcında 5'li likert tipi ölçek kullanılması uygun görülmüş ancak pilot çalışma sonrasında katılımcıların kararsızım seçeneğinde yoğunlaştığı görülmüştür. Tüm bunlardan yola çıkarak araştırmada katılımcılar taraf olmaya zorlanmış ve 4'lü likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Anketin ikinci bölümünde ise katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim durumu, ikamet süresi, turizm sektöründe çalışma durumu, turistlerle iletişim kurma durumu ile ilgili 8 kapalı uçlu soru; meslek ve ikamet yeri ile ilgili olarak 2 yarı kapalı uçlu olmak üzere toplam 10 soru yer almıştır.

Anket ifadeleri oluşturulduktan sonra pilot çalışma uygulanmıştır. Ölçekte yer alan ifadelerin anlaşılıp anlaşılmadığını tespit etmek amacıyla anket 50 kişiye uygulanmış, anlaşılmayan ifadeler üzerinde gerekli düzenlemeler yapılarak anketler Nevşehir yerel halkına uygulanmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında katılımcılarla yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat sırasında 9 temel soru yöneltilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş, toplanan veriler araştırma amaçları ile ilişkilendirilmiş, veri analizleri gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanarak rapor haline getirilmiştir.

Ölçekteki ifadelerin anlaşılıp anlaşılmadığı ve verilebilecek cevapların yeterliliğini kontrol etmek amacıyla öncelikle yerel halkta pilot uygulama (ön test) yapılmıştır. Pilot uygulamanın amacı, yeni geliştirilen ölçekleri test etmektir. Ayrıca daha önce test edilmiş ölçekler üzerinde de çalışmanın uygulanacağı farklı örneklerde farklı etkiler görülebilme ihtimalinden dolayı pilot uygulamanın yapılması tavsiye edilmektedir (De Vaus, 2002: 147). Pilot uygulaması yapılarak, bir ifadeye verilen yanıtların benzerliği, ifadelerin anlaşılması ve benzerlikleri tespit edilerek gerekli önlemler alınmaktadır. Yapılan pilot uygulama sayesinde anketin; öncelikle hedef kitle tarafından anlaşılabilir olması, uygulanabilirliği, etkinliği, geri dönüşümü, süresi, maliyeti gibi konularda genel bir değerlendirme yapılarak, ön bir bilgi elde edilmiş ve çalışmada verinin tamamının toplanması aşamasında güvenilir veri elde edilmesi sağlanmış olacaktır (Baş, 2001). Örneklemden alınan küçük bir örneklem üzerinde pilot çalışma yapılarak, ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği değerlendirilmiştir.

Anket formu nihai halini aldıktan sonra, yerel halktan kolayda örnekleme tekniği ile 90 kişi seçilerek anket uygulanmış ve güvenilirlikleri test edilmiştir. Güvenilirliği ölçmeye yönelik farklı analiz türleri olmasına karşın en yaygın olarak tercih edileni Cronbach's Alpha katsayısıdır. Ölçekteki soruların varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile elde edilmekte ve 0 ile 1 arasında değer alan Alpha katsayısı ile ifade edilmektedir. Alpha katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2014):

- $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değil,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek güvenilirliği düşük,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir,
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir anlamına gelmektedir.

Çalışmada kullanılan ölçek ve alt boyutlarına ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı değerleri Tablo 7'de verilmektedir.

Tablo 7: Ölçeğin Pilot Çalışma Güvenilirlik Sonuçları

Ölçek	Madde sayısı	Güvenirlilik
Turizmin Etkileri	47	,902
Sosyo-Kültürel Etkiler	22	,806
Çevresel Etkiler	11	,815
Ekonomik Etkiler	14	,926

Tablo 7’de görüldüğü üzere, pilot çalışma güvenilirlik analizleri sonucu ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Nevşehir ilinde yaşayan 18 yaş ve üstü yerel halk oluşturmaktadır. Araştırma Nevşehir’de turizmin en yoğun yaşandığı ilçe ve beldeler olan Avanos, Ürgüp, Göreme ve Uçhisar’da gerçekleştirilmiştir.

Örneklem belirli bir evrendeki birimler arasından sistematik bir şekilde seçilen ve evreni temsil ettiği kabul edilen daha küçük kümedir. Yani seçilen örneklemin evreni temsil etme yeterliliğinin bulunması gerekmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2014). Bu araştırmada örneklem büyüklüğünü belirlemek için, örneklem hesaplama formülünden ve evren büyüklüğüne göre örneklem sayısını gösteren tablodan yararlanılmıştır.

$n = \frac{n_0}{1 + n_0/N}$	<p>N: Evren büyüklüğü n: Örneklem büyüklüğü t: Güven düzeyine karşılık gelen tablo z değeri (0.05 için 1.96, 0.01 için 2.58 ve 0.001 için 3.28) s: Evren için tahmin edilen standart sapma d: Kabul edilebilir sapma toleransı</p>
$n_0 = \frac{t^2 \cdot s^2}{d^2}$	

Kaynak: Barlett, Körtlik ve Higgins (2001)

Araştırmanın evrenini Nevşehir yerel halkı oluşturduğu için Nevşehir nüfusu evren olarak kabul edilmiştir. 292.365 kişiden oluşan anakütle homojen olmadığı için güven düzeyi olarak %95 (alfa 0,05 için z tablosu değeri (t)=1,96), evren için tahmin edilen standart sapma değeri 0,05 (s) olarak alınmıştır. Kabul edilebilir sapma tolerans değeri ise (d) 0,05 olarak alındığında;

$$n_0 = \frac{1,96 \times 0,05^2}{0,05^2} = 384,16 \qquad n = \frac{384,16}{1 + 384,16/292365} = 383,65$$

Değerler formüle yerleştirildiğinde anakütle temsil eden örneklem sayısının en az 384 olması gerektiği ortaya çıkmıştır. %95 güvenilirlik düzeyinde farklı evrenler için kabul edilebilir asgari örneklem büyüklüklerinin verildiği tablolara bakıldığında da örneklem sayısının en az 384 olması gerektiği görülmektedir. Genel olarak faktör

analizinin yapılabilmesi için ölçekte yer alan madde sayısının 5 katından az olmamak üzere, 200-250 civarındaki bir örneklemin çoğu sosyal bilimler araştırmaları için yeterli olabileceği belirtilmiştir (Gürbüz ve şahin, 2014). Anket uygulanacak kişiler, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme tekniğiyle belirlenmiştir. Toplamda 420 anket dağıtılmış, eksik, hatalı doldurma gibi nedenlerden dolayı 394 anket kullanılabilir olarak elde edilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, turizmin etkilerini değerlendirmeleri için destinasyon paydaşlarını oluşturan ve turizmle doğrudan ilgili olan tüzel ve gerçek kişiler ile mülakat yapılmıştır. Aşağıda isimleri listelenmiş kurumların en üst düzey yetkilileri veya yetkilendirdikleri kişiler ile yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Nevşehir’de turizme yön verilmesinde aktif rol oynayabilecek kurumların araştırmaya dâhil edilmesine özen gösterilmiştir. Toplamda on dört paydaş grubundan birer yetkili ile görüşülmüş ve görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır.

Merkezi Yönetim: Nevşehir İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Ahiler Kalkınma Ajansı,

Yerel Yönetim: Avanos Belediyesi, Göreme Belediyesi, Uçhisar Belediyesi, Ürgüp Belediyesi,

Sivil Toplum Kuruluşları: Nevşehir Rehberler Odası, Kapadokya Turistik Otelciler ve İşletmeciler Derneği (KAPTİD), Kapadokya Turizm Altyapı Hizmetleri Birliği (KAPHİB), Göreme Turizm Geliştirme Kooperatifi, Kapadokya Aşçılar Derneği, TÜRSAB Kapadokya Bölgesel Yürütme Kurulu

Diğer: Nevşehir Müze Müdürlüğü, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi.

2.3. VERİLERİN ANALİZİ VE ARAşTIRMA BULGULARININ DEğerLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu kısmında değişkene ilişkin açıklayıcı istatistiklere yer verildikten sonra, turizm gelişim aşamasına, kümeleme analizine ve diğer paydaş görüşlerine ilişkin bulgu ve yorumlar değerlendirilmektedir.

2.3.1. Ön Analizler

Araştırmanın uygulama kısmı için toplanan verilerin analize uygunluğunun incelenmesi, geçerliliği ve güvenilirliğinin belirlenmesi ile ölçeğin açıklanmasına yönelik açıklayıcı faktör analizi bu kısımda incelenmektedir.

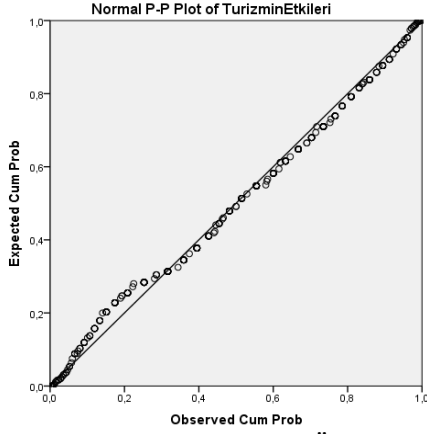
2.3.1.1. Verilerin Analize Uygunluğunun İncelenmesi

Verilerin analizinden önce elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak ölçekte yer alan olumsuz ifadeler ters kodlama işlemine tabi tutulmuştur. Daha sonra verilerin frekans dağılımları, kayıp değerler ve uç değerler incelenmiştir.

Çok değişkenli istatistik analizi yapabilmenin ön koşulları olarak normallik, doğrusallık ve homojenlik testlerinin yapılması gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Bu çalışmada verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin belirlenmesi için literatürde önerilen yöntemlerden standart sapma, basıklık-çarpıklık, histogram ve Q-Q grafikleri test edilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2014; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Kusursuz bir normal dağılım gösteren verilerde basıklık ve çarpıklık değerleri sıfırdır. Fakat bir verinin kabul edilebilir basıklık ve çarpıklık değerleri -1 ve +1 arasındadır. Basıklık ve çarpıklık ölçülerinin amacı, değişkenlerin ortalama etrafında nasıl bir dağılım gösterdiğini belirlemektir (Gürbüz ve Şahin, 2014; Kalaycı, 2008). Değerler ortalama etrafında toplanmışsa ve simetrik özellik gösteriyorsa verilerin normal dağılım özelliği gösterdiği söylenebilir. Verilerin basıklık değeri pozitif değer alıyorsa dağılım sivri özellik göstermekte, negatif değer alıyorsa basıklık özelliği göstermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2014:208). Yapılan analiz sonucunda ölçekte yer alan ifadelerin standart sapmalarının 1'e yakın değerler aldıkları (Tablo 12), basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 8). Değişkenlere yönelik saçılım ve P-P grafiklerine bakıldığında verilerin normal dağıldığı görülmektedir. Dolayısı ile elde edilen verilerin çok değişkenli istatistik analizlerine uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 8: Normallik Dağılımı

No	İfadeler	Çarpıklık	Basıklık
1	Yöreye gelen turistler yerel kültürün gelişmesine katkı sağlamaktadır.	-0,466	-0,498
2	Turizm yerel halkın yabancı dil becerisini geliştirmektedir.	-0,787	0,447
3	Turizm konuşma dilini olumsuz yönde etkilemektedir.	0,547	-0,065
4	Turizm, kötü alışkanlıkların (alkol, uyuşturucu vb.) artmasına neden olmaktadır.	0,061	-0,703
5	Turizmin gelişmesi ile birlikte yabancılarla evlilik oranı artmaktadır.		
6	Aile yaşantısı turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir.	0,171	-0,723
7	Turizmin gelişmesi dini duyguların zayıflamasına neden olmaktadır.	0,285	-0,648
8	Turizm, bölgedeki suç oranını artırmaktadır.	0,561	-0,172
9	Turizm, yörede fuhuşun artmasına sebep olmaktadır.	0,247	-0,794
10	Turizm yöre insanının yaşam tarzının olumsuz yönde değişmesine sebep olmaktadır.	0,193	-0,652
11	Yöre insanı, turistlerin tüketim alışkanlıklarını benimsemektedir.	-0,382	-0,041
12	Turizm sayesinde yeni dostluklar kurulmaktadır.	-0,917	1,003
13	Turizm, yerel halkın daha hoşgörülü olmasını sağlamaktadır.	-0,708	0,115
14	Turizm faaliyetleri gençlerin tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.	0,238	-0,706
15	Turizm, yöre insanının kılık kıyafetinde olumsuz yönde değişim yaratmaktadır	0,173	-0,786
16	Sanat, el sanatları, folklor ve yerel kültürün diğer unsurları turizm sayesinde canlanmakta ve değer kazanmaktadır.	-0,961	0,881
17	Turizm yöre halkının eğlence anlayışını olumsuz yönde değiştirmektedir.	0,228	-0,493
18	Bazı turistler otelerde, restoranlarda ve buldukları başka yerlerde saygısız ve kaba davranışlar sergilemektedirler.	0,280	-0,515
19	Turizm, kadınların iş hayatına katılımının artmasında etkili olmaktadır.	-0,734	0,643
20	Turizm gelenek ve göreneklere zarar vermektedir.	0,425	-0,487
21	Turizmin gelişimi ahlaki değerleri olumsuz etkilemektedir.	0,301	-0,584
22	Yerel halkın diğer kültürler/ ülkelerle ilgili bilgisi artmaktadır.	-0,793	0,986
23	Turizm faaliyetleri, yeşil alanlara duyarlı şekilde yapılmaktadır.	-0,217	-0,569
24	Turizm gelişimi, doğal çevreye zarar vermektedir.	0,253	-0,657
25	Turizm, peri bacalarının korunmasına yönelik faaliyetleri içermektedir.	-0,364	-0,367
26	Turizm gereğinden fazla kalabalık yaratmaktadır.	0,526	-0,172
27	Turizm, parkların ve yeşil alanların artmasını sağlamaktadır.	-0,111	-0,611
28	Turizm gürültü kirliliği yaratmaktadır.	0,543	-0,139
29	Turizm gelişimi, tarihi binaların restorasyonu için olumludur.	-0,806	0,924
30	Turizmin gelişmesi ile birlikte yöre insanında tarihi ve turistik değerleri koruma bilinci gelişmektedir.	-0,771	0,635
31	Turizmin gelişimi tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır.	0,098	-0,757
32	Turizm, altyapının gelişmesini sağlamaktadır.	-0,853	1,046
33	Turizm, ekosistemin (bitkiler, yaban hayatı vb.) bozulmasına neden olmaktadır.	0,268	-0,401
34	Turizm, doğal kaynakların korunmasını teşvik etmektedir.	-0,533	0,097
35	Turizm, yerel halkı daha fazla harcama yapmaya teşvik etmektedir.	-0,081	-0,419
36	Turizm, yerel halkın gelir dağılımında eşitsizlik yaratmaktadır.	0,985	1,013
37	İnşaat sektörünün gelişmesinde turizmin çok önemli yeri vardır.	-0,514	0,228
38	Turizm, hediyelik eşya sektörünün gelişimine katkıda bulunmaktadır.	-0,962	1,051
39	Turizm, giyim sektörünün gelişmesinde çok önemli bir etkidir.	-0,193	-0,451
40	Turizme yönelik yapılan yatırımlar, yörenin kalkınması açısından yetersiz kalmaktadır.	-0,201	-0,538
41	Turizmin gelişimi, tarım ürünlerinin azalmasına neden olmaktadır.	0,235	-0,612
42	Turizmin gelişmesi bölgede fiyatların artmasına neden olmaktadır.	-0,606	0,011
43	Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir.	-0,651	1,008
44	Turizm, yerel ekonomiye en büyük katkıyı sağlayan sektörlerden biridir.	-0,641	0,648
45	Turizm bölgede daha çok istihdam alanı yaratmaktadır.	-0,892	0,986
46	Turizm, alışveriş imkânlarının çeşitlenmesini sağlamaktadır.	-0,725	1,075
47	Turizm, yerel halkın kişisel gelirlerinin artmasını sağlamaktadır.	-0,920	0,869

Şekil 8: Turizmin Etkileri Ölçeğine İlişkin Normal Dağılım Grafiği

2.3.1.2. Turizmin Etkileri Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlilik Analizi Sonuçları

Bu kısımda turizmin etkileri ölçeğinin geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini test etmede Alpha (α) katsayısı kullanılmıştır. Bu yöntem ölçekte yer alan soruların homojen bir yapı gösteren bütünü ifade edip etmediğini göstermektedir.

Ankette yer alan soruların genel güvenilirlik seviyesi $\alpha = 0,848$ olarak bulunurken, alt boyutlara ait Alfa (α) katsayıları faktör analizinde açıklanmıştır.

Güvenilirlik analizinden sonra ölçek içerik ve yapı geçerliliği bakımından test edilmiştir. İçerik geçerliğinin sınanmasında uzman görüşlerinden yararlanılmış, ölçekte bulunan maddelerin ölçme amacına uygunluğu ve ölçülmek istenen alanı yansıtip yansıtmadığı sorgulanmıştır (Büyüköztürk, vd. 2012; Karasar, 2014). Yapı geçerliğini sınamak için ise faktör analizinden yararlanılmıştır. Temel bileşenler analizi ve Varimax rotasyonu kullanılmıştır. Öz değeri (eigen value) 1,00'ın üzerinde olan faktörler değerlendirmeye alınmıştır. Faktör analizi sonuçlarına göre (Tablo 9), Keiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0,896 ve Bartlett Küresellik Testi anlamlı ($p=0,000$) çıkmıştır. KMO testi belirli bir örneklemden elde edilen değişkenlerin oluşturduğu veri yapısının faktör analizi için yeterli olup olmadığını göstermektedir. KMO değerinin 0,60 ve üstünde olması örneklemin faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012). Bartlett Küresellik Testi ise değişkenler arasındaki ilişkilerin faktör analizi yapacak oranda yeterliliğini test etmektedir. Bu test sonucunun anlamlı olması ($p<0,05$) değişkenler arası ilişkilerin oluşturduğu matrisin

faktör analizi için anlamlı olduğu ve faktör analizinin yapılabileceği anlamına gelmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2014).

2.3.1.3. Açıklayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Faktör analizinin amacı değişken sayısını azaltmak ve değişkenler arası ilişkilerdeki yapıyı ortaya çıkarmak ve sınıflandırmaktır (Kalaycı, 2008:321). Faktör analizinde bir değişken hangi faktör altında mutlak değer olarak büyük ağırlığa sahipse o değişken o faktör ile yakın ilişki içinde olduğu anlamına gelmektedir. 350 ve üzerindeki veri sayısı için faktör ağırlığının 0,30 ve üzerinde olması gerekmektedir. 0,50 ve üzeri ağırlıklar ise oldukça iyi olarak kabul edilmektedir (Hair vd., 1998: 385). Bu araştırmada ise maddenin ölçekte kalıp kalmamasını belirlemede faktör ağırlığı alt sınırı 0,50 olarak kabul edilmiştir. Bu değer altında kalan maddeler ölçekten çıkarılarak, 47 olan madde sayısı 39'a düşürülmüştür. 39 maddeye uygulanan faktör analizi sonucunda 6 faktör ortaya çıkmıştır. Faktörler, kendilerine yüklenen ifadelerden yola çıkılarak adlandırılmaya çalışılmıştır. Bu 6 faktöre ait maddelerin dağılımı, faktör yükleri, özdeğerleri ve açıklanan varyans oranı Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Turizmin Etkileri Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Değişkenler	Faktör Yükü	Özdeğer	Varyans (%)
Faktör 1: "Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler"			
Turizm faaliyetleri gençlerin tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.*	,750	8,924	16,721
Turizm yöre insanının yaşam tarzının olumsuz yönde değişmesine sebep olmaktadır.*	,739		
Turizm gelenek ve göreneklere zarar vermektedir.*	,735		
Aile yaşantısı turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir.*	,729		
Turizmin gelişimi ahlaki değerleri olumsuz etkilemektedir.*	,726		
Turizmin gelişmesi dini duyguların zayıflamasına neden olmaktadır.*	,714		
Turizm yöre halkının eğlence anlayışını olumsuz yönde değiştirmektedir.*	,709		
Turizm, yöre insanının kılık kıyafetinde olumsuz yönde değişim yaratmaktadır.*	,686		
Turizm, yörede fuhuşun artmasına sebep olmaktadır.*	,682		
Turizm, kötü alışkanlıkların (alkol, uyuşturucu vb.) artmasına neden olmaktadır.*	,626		
Turizm, bölgedeki suç oranını arttırmaktadır.*	,573		
Turizm konuşma dilini olumsuz etkilemektedir.*	,572		
Bazı turistler otellerde, restoranlarda ve buldukları başka yerlerde saygısız ve kaba davranışlar sergilemektedirler.*	,529		
Faktör 2: "Olumsuz Çevresel Etkiler"			
Turizm gürültü kirliliği yaratmaktadır.*	,722	4,889	9,577
Turizmin gelişimi tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır.*	,661		
Turizm gereğinden fazla kalabalık yaratmaktadır.*	,598		
Turizm gelişimi, doğal çevreye zarar vermektedir.*	,573		
Turizm, ekosistemin (bitkiler, yaban hayatı vb.) bozulmasına neden olmaktadır.*	,548		
Faktör 3: "Olumlu Ekonomik Etkiler"			
Turizm, alışveriş imkânlarının çeşitlenmesini sağlamaktadır.	,765	1,846	8,176

Turizm bölgede daha çok istihdam alanı yaratmaktadır.	,727		
Turizm, yerel ekonomiye en büyük katkıyı sağlayan sektörlerden biridir.	,713		
Turizm, yerel halkın kişisel gelirlerinin artmasını sağlamaktadır.	,702		
Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir.	,592		
Turizm, hediyelik eşya sektörünün gelişimine katkıda bulunmaktadır.	,532		
İnşaat sektörünün gelişmesinde turizmin çok önemli bir yeri vardır.	,508		
Faktör 4: “Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler”			
Yerel halkın diğer kültürler/ülkelerle ilgili bilgisi artmaktadır.	,674	1,531	7,020
Sanat, el sanatları, folklor ve yerel kültürün diğer unsurları turizm sayesinde canlanmakta ve değer kazanmaktadır.	,664		
Turizm sayesinde yeni dostluklar kurulmaktadır.	,655		
Turizm, kadınların iş hayatına katılımının artmasında etkili olmaktadır.	,615		
Turizm, yerel halkın daha hoşgörülü olmasını sağlamaktadır.	,611		
Turizmin gelişmesi ile birlikte yöre insanında tarihi ve turistik değerleri koruma bilinci gelişmektedir.	,548		
Turizm yerel halkın yabancı dil becerisini geliştirmektedir.	,528		
Faktör 5: “Olumsuz Ekonomik Etkiler”			
Turizm, yerel halkın gelir dağılımında eşitsizlik yaratmaktadır.*	,674	1,369	4,883
Turizme yönelik yapılan yatırımlar, yörenin kalkınması açısından yetersiz kalmaktadır.*	,639		
Turizm yerel halkı daha fazla harcama yapmaya teşvik etmektedir.*	,611		
Turizmin gelişimi, tarım ürünlerinin azalmasına neden olmaktadır.*	,572		
Faktör 6: “Olumlu Çevresel Etkiler”			
Turizm, altyapının gelişmesini sağlamaktadır.	,797	1,352	4,682
Turizm doğal kaynakların korunmasını teşvik etmektedir.	,674		
Turizmin gelişimi tarihi binaların restorasyonu için olumludur.	,521		

* Ters kodlama yapılmıştır.

Tüm alt boyutlar birlikte, toplam varyansın % 51,058’ini açıklamaktadır. Olumsuz SKE alt boyutu toplam varyansın %16,721’ini açıklamaktadır. Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler ve Olumlu EE alt boyutları birlikte toplam varyansın % 26,297’sini açıklamaktadır. Olumsuz SKE, Olumlu EE ve Olumlu SKE alt boyutları birlikte toplam varyansın % 34,473’ünü açıklamaktadır. Olumsuz SKE, Olumlu EE, Olumlu SKE ve Olumsuz ÇE alt boyutları birlikte toplam varyansın % 41,493’ünü açıklamaktadır. Olumsuz SKE, Olumlu EE, Olumlu SKE, Olumsuz ÇE ve Olumlu ÇE alt boyutları birlikte toplam varyansın % 46,376’sını açıklamaktadır.

Faktörlere uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda 13 maddeden oluşan Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler alt boyutunun yüksek derecede güvenilir ($\alpha=0,855$), 5 maddeden oluşan Olumsuz Çevresel Etkiler alt boyutunun oldukça güvenilir ($\alpha=0,741$), 7 maddeden oluşan Olumlu Ekonomik Etkiler alt boyutunun oldukça güvenilir ($\alpha=0,796$), 7 maddeden oluşan Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler alt boyutunun oldukça güvenilir ($\alpha=0,791$), 4 maddeden oluşan Olumsuz Ekonomik Etkiler alt boyutunun oldukça güvenilir ($\alpha=0,623$) ve 3 maddeden oluşan Olumlu Çevresel Etkiler alt boyutunun da düşük derecede güvenilir ($\alpha=0,574$) olduğu Tablo 10’da görülmektedir.

Tablo 10: Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Faktörler	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha katsayısı
Olumsuz sosyo-kültürel etkiler	13	0,855
Olumsuz çevresel etkiler	5	0,741
Olumlu ekonomik etkiler	7	0,796
Olumlu sosyo-kültürel etkiler	7	0,791
Olumsuz ekonomik etkiler	4	0,623
Olumlu çevresel etkiler	3	0,574

Ölçüm aracının genel Cronbach's Alpha katsayısı; 0,848

2.3.2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine ve Araştırma Ölçeğine İlişkin Tanımlayıcı İstatistik Bulguları ve Yorumları

Araştırmaya katılan kişilerin sosyo-demografik özellikleri; cinsiyet, yaş, meslek, medeni durum, eğitim durumu, ikamet yeri, ikamet süresi, turizm sektöründe çalışma durumu, turistlerle iletişim kurma durumu, ailede turizm sektöründe çalışan durumu açısından ele alınmaktadır. Toplanan 394 anket verilerinden elde edilen sosyo-demografik özelliklere ait bilgiler Tablo 11'de görülmektedir.

Tablo 11: Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişken	Grup	n	%	Değişken	Grup	n	%	
Cinsiyet	Kadın	130	33	Medeni Durum	Evlü	245	62,2	
	Erkek	264	67		Bekâr	149	37,8	
Yaş	18-25	89	22,6	Eğitim Durumu	İlköğretim	33	8,4	
	26-35	156	39,6		Lise	140	35,5	
	36-45	105	26,6		Önlisans	44	11,2	
	46-55	32	8,1		Lisans	115	29,2	
	56 ve üzeri	12	3		Lisansüstü	62	15,7	
Meslek	Memur	78	19,8	İkamet Yeri	Avanos	97	24,6	
	Esnaf	88	22,3		Ürgüp	100	25,4	
	Özel Sektör Çalışanı	138	35		Göreme	88	22,3	
	Öğrenci	32	8,1		Uçhisar	83	21,1	
	Ev Hanımı	20	5,1		Merkez	26	6,6	
	Akademisyen	18	4,6					
	Emekli	14	3,6					
Çiftçi	6	1,5						
İkamet Süresi	1 yıldan az	12	3	Turizm Sektöründe Çalışma Durumu	Çalışıyor	224	56,9	
	1-5 yıl	90	22,8		Çalışmıyor	170	43,1	
	6-10 yıl	59	15					
	11-15 yıl	39	9,9					
16 yıl ve üzeri	194	49,2						
Turistlerle İletişim Kurma Durumu	Evet	254	64,5	Ailede Turizm Sektöründe Çalışan Durumu	Var	188	47,7	
	Hayır	140	35,5		Yok	206	52,3	

Tablo 11'de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların % 33'ü kadın, % 67'si erkektir. Katılımcıların % 22,6'sı 18-25 yaş aralığında, % 39,6'sı 26-35 yaş aralığında, % 26,6

'sı 36-45 yaş aralığında, % 8,1'i 46-55 yaş aralığında, % 3'ü ise 56 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların meslekleri incelendiğinde ise % 35'i özel sektörde çalışmakta, % 22,3'ü bir işletme sahibi, % 19,8'i kamu kurumunda çalışmakta, % 8,1'i öğrenci, % 5,1'i ev hanımı, % 4,6'sı akademisyen, % 3,6'sı emekli ve % 1,5'i çiftçidir. Katılanların %62,2'si evli, % 37,8'i bekârdır. Eğitim durumu açısından bakıldığında ise % 35,5 oranla en fazla grubu lise mezunları oluşturmaktadır. Daha sonra % 29,2 oranla lisans mezunları, % 15,7 lisansüstü mezunları, % 11,2 önlisans mezunları, % 8,4 ilköğretim mezunları yer almaktadır.

İkamet yerlerine bakıldığında katılımcıların % 25,4'ü Ürgüp'te (100 kişi), % 24,6'sı (97 kişi) Avanos'ta, % 22,3'ü (88 kişi) Göreme'de, % 21,1'i (83 kişi) Uçhisar'da, % 6,6'sı (26 kişi) Nevşehir merkezde ikamet ettiği görülmektedir. Turizmin etkilerini algılamada önemli bir değişken olarak görülen ikamet süresine bakıldığında katılımcıların yarıya yakını, % 49,2'si (194 kişi) 16 yıl ve üzeri bölgede yaşamaktadır. % 22,8'i (90 kişi) 1-5 yıl aralığında, % 15'i (59 kişi) 6-10 yıl aralığında, % 9,9'u (39 kişi) 11-15 yıl aralığında, % 3'ü ise (12 kişi) 1 yıldan daha az süredir söz konusu bölgede yaşamakta olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların yarısından fazlası, % 56,9 (224 kişi) turizm sektöründe çalıştığını, % 43,1'i (170 kişi) turizm sektöründe çalışmadığını belirtmiştir. Ayrıca % 64,5 'i (254 kişi) turistlerle iletişim kurduğunu, % 35,5 'i (140 kişi) turistlerle iletişim kurmadığını ifade etmiştir. Katılımcılara ailede kendileri dışında turizm sektöründe çalışan olup olmadığına yönelik sorulan soruya ise % 52,3'ü (206 kişi) olmadığını, % 47,7'si (188 kişi) ailede turizmde çalışan kişilerin bulunduğunu dile getirmiştir.

Tablo 12'de turizmin etkileri ölçeğine yönelik aritmetik ortalama ve standart sapma dağılımları gösterilmektedir. Buna göre ilk sırada 3,25 ortalama ile "Turizm, hediyelik eşya sektörünün gelişmesinde çok önemli bir etkidir." ifadesi yer almaktadır. Bunu 3,24 ortalama ile "Turizm, yerel ekonomiye en büyük katkıyı sağlayan sektörlerden biridir." ifadesi takip etmektedir. Daha sonra ise 3,20 ortalama ile "Sanat, el sanatları, folklor ve yerel kültürün diğer unsurları turizm sayesinde canlanmakta ve değer kazanmaktadır." ifadesi; 3,19 ortalama ile "Turizm, alışveriş imkânlarının çeşitlenmesini sağlamaktadır." ifadesi; 3,18 ortalama ile "Turizm bölgede daha çok istihdam alanı yaratmaktadır." ifadesi takip etmektedir. "Turizm, bölgedeki suç

oranını arttırmaktadır.” ifadesi 1,95 ortalama ile en düşük ortalamaya sahiptir. “turizm gelenek ve göreneklere zarar vermektedir” ifadesi ise 2,01 ortalama ile ikinci en düşük değere sahiptir.

Tablo 12: Turizmin Etkileri Ölçeğine İlişkin İfadelerin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Dağılımları

	Ortalama*	Stand. Sapma
Faktör 1: “Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler”	2,18	
Turizm faaliyetleri gençlerin tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.	2,18	0,872
Turizm yöre insanının yaşam tarzının olumsuz yönde değişmesine sebep olmaktadır.	2,19	0,842
Turizm gelenek ve göreneklere zarar vermektedir.	2,01	0,831
Aile yaşantısı turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir.	2,26	0,880
Turizmin gelişimi ahlaki değerleri olumsuz etkilemektedir.	2,14	0,853
Turizmin gelişmesi dini duyguların zayıflamasına neden olmaktadır.	2,18	0,874
Turizm yöre halkının eğlence anlayışını olumsuz yönde değiştirmektedir.	2,18	0,811
Turizm, yöre insanının kılık kıyafetinde olumsuz yönde değişim yaratmaktadır.	2,22	0,887
Turizm, yörede fuhuşun artmasına sebep olmaktadır.	2,11	0,867
Turizm, kötü alışkanlıkların (alkol, uyuşturucu vb.) artmasına neden olmaktadır.	2,36	0,880
Turizm, bölgedeki suç oranını arttırmaktadır.	1,95	0,812
Turizm konuşma dilini olumsuz etkilemektedir.	2,04	0,813
Bazı turistler otellerde, restoranlarda ve buldukları başka yerlerde saygısız ve kaba davranışlar sergilemektedirler.	2,19	0,846
Faktör 2: “Olumsuz Çevresel Etkiler”	2,17	
Turizm gürültü kirliliği yaratmaktadır.	2,03	0,823
Turizmin gelişimi tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır.	2,41	0,902
Turizm gereğinden fazla kalabalık yaratmaktadır.	2,04	0,824
Turizm gelişimi, doğal çevreye zarar vermektedir.	2,23	0,881
Turizm, ekosistemin (bitkiler, yaban hayatı vb.) bozulmasına neden olmaktadır.	2,17	0,802
Faktör 3: “Olumlu Ekonomik Etkiler”	3,13	
Turizm, alışveriş imkânlarının çeşitlenmesini sağlamaktadır.	3,19	0,647
Turizm bölgede daha çok istihdam alanı yaratmaktadır.	3,18	0,748
Turizm, yerel ekonomiye en büyük katkıyı sağlayan sektörlerden biridir.	3,24	0,664
Turizm, yerel halkın kişisel gelirlerinin artmasını sağlamaktadır.	3,12	0,756
Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir.	3,11	0,628
Turizm, hediyelik eşya sektörünün gelişimine katkıda bulunmaktadır.	3,25	0,671
İnşaat sektörünün gelişmesinde turizmin çok önemli bir yeri vardır.	2,90	0,755
Faktör 4: “Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler”	3,09	
Yerel halkın diğer kültürler/ülkelerle ilgili bilgisi artmaktadır.	3,06	0,753
Sanat, el sanatları, folklor ve yerel kültürün diğer unsurları turizm sayesinde canlanmakta ve değer kazanmaktadır.	3,20	0,778
Turizm sayesinde yeni dostluklar kurulmaktadır.	3,09	0,738
Turizm, kadınların iş hayatına katılımının artmasında etkili olmaktadır.	3,07	0,754
Turizm, yerel halkın daha hoşgörülü olmasını sağlamaktadır.	3,02	0,734
Turizmin gelişmesi ile birlikte yöre insanında tarihi ve turistik değerleri koruma bilinci gelişmektedir.	3,09	0,766
Turizm yerel halkın yabancı dil becerisini geliştirmektedir.	3,09	0,796
Faktör 5: “Olumsuz Ekonomik Etkiler”	2,51	
Turizm, yerel halkın gelir dağılımında eşitsizlik yaratmaktadır.	2,53	0,882
Turizme yönelik yapılan yatırımlar, yörenin kalkınması açısından yetersiz kalmaktadır.	2,70	0,850
Turizm yerel halkı daha fazla harcama yapmaya teşvik etmektedir.	2,46	0,791
Turizmin gelişimi, tarım ürünlerinin azalmasına neden olmaktadır.	2,35	0,887
Faktör 6: “Olumlu Çevresel Etkiler”	2,95	
Turizm, altyapının gelişmesini sağlamaktadır.	2,89	0,741
Turizm doğal kaynakların korunmasını teşvik etmektedir.	2,88	0,791
Turizmin gelişimi tarihi binaların restorasyonu için olumludur.	3,10	0,742

Ölçek (faktörlerin) ortalaması; 2,82

*1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Katılıyorum, 4: Tamamen Katılıyorum

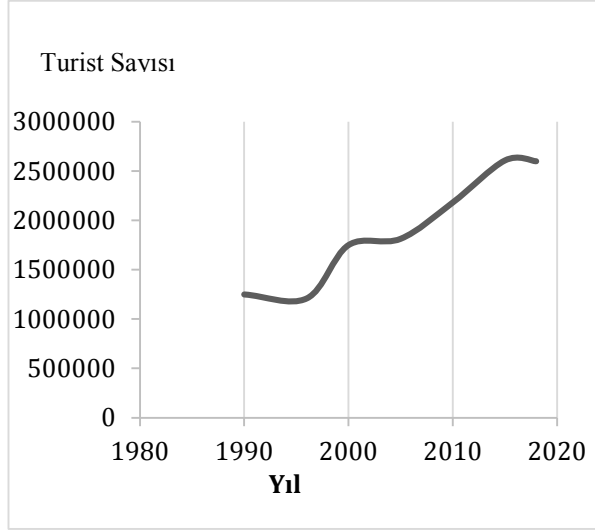
Faktörler açısından bakıldığında “olumlu ekonomik etkiler” faktörünün 3,13 ile en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. “ Olumsuz çevresel etkiler” faktörü ise 2,17 ortalama ile en düşük algılama değerine sahiptir. Genel olarak ölçeğe bakıldığında olumlu ekonomik etkiler ifadelerinin en yüksek ortalamalara, olumsuz ifadelerin ise daha düşük ortalamalara sahip olduğu dikkat çekmektedir.

2.3.3. Nevşehir’de Turizm Gelişim Aşamasına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Butler (1980) DYD Modeli’nde çeşitli aşamaları tanımlamıştır. Buhalis (2000) ise pazarlama stratejilerini belirlemek üzere bu gelişim aşamalarının turizmdeki etkilerini sentezlemiştir.

Bu çalışmada Nevşehir’deki turizm gelişim aşaması yerel halkın turizm algıları aracılığı ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bunu destekleyen Diedrich ve Buades (2009)’in çalışması, turizm gelişimi ile yerel halkın turizm algısı arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Buhalis’in (2000) ortaya koyduğu destinasyon yaşam döngüsündeki her aşamada ortaya çıkan gelişmeler Nevşehir’de yaşanan turizm gelişmeleri ile karşılaştırılmıştır.

Butler (1980) bir destinasyonun gelişim aşamalarını DYD Modeli’nde (Şekil 7) belirtmiştir. DYD Modeli ile kıyaslama yapıldığında, Nevşehir’de her ne kadar kısa dönemler içinde turist sayılarında dalgalanmalar olduğu görülse de, her yıl turist sayısında artış gözlenmekte, dolayısı ile Nevşehir’de turizm gelişiminin devam ettiği sonucu çıkmaktadır. Şekil 9’da, yıllar itibari ile Nevşehir’e gelen turist sayıları artışının grafiksel eğrisi görülmektedir. Eğri, turist sayısı baz alınarak belirlenmiştir.

Şekil 9: Nevşehir’de Turizm Gelişim Düzeyi Eğrisi

Haywood (1986) ise, DYD Modeli’nin destinasyonlara uygulanması ile ilgili yaptığı çalışmada, bir destinasyonun turist sayısındaki değişim hızının % -0,5’ten düşük olmasının, o bölgenin çöküş aşamasında olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir. Turist sayısındaki değişim hızının % 0,5’ten fazla olduğu turizm alanlarının, gelişme aşamasında olduğu, % 0,5 ile % -0,5 aralığında bulunan turizm alanlarının pekişme ya da durgunluk aşamasında olduğu belirtilmektedir.

Tablo 13: 1989-2017 Yılları Arasında Nevşehir’e gelen Turist Sayısı ve Değişim Oranı

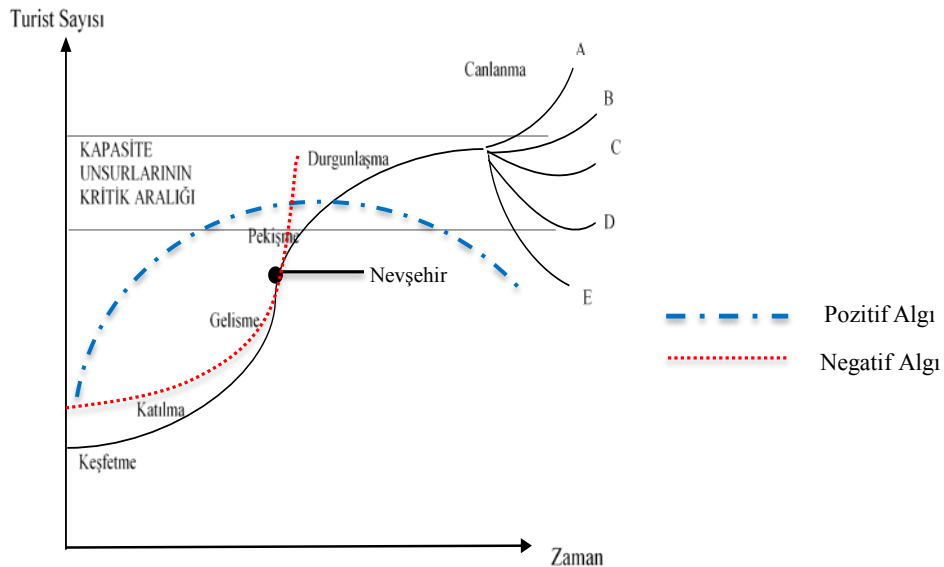
Yıl	Turist Sayısı	Değişim Oranı %	Yıl	Turist Sayısı	Değişim Oranı %
1989	1.094.328	-----	2004	1.391.629	-10
1990	1.257.083	7,13	2005	1.814.281	15
1991	668.489	-23,5	2006	1.819.221	13
1992	1.117.100	33	2007	1.875.680	1,5
1993	1.108.321	-0,4	2008	2.139.427	7,5
1994	824.247	-0,1	2009	2.152.431	0,4
1995	911.917	5,5	2010	2.182.970	0,7
1996	1.210.589	16,6	2011	2.511.904	7,5
1997	1.489.280	11,5	2012	2.571.821	1,5
1998	1.297.242	-6,6	2013	2.689.949	5
1999	825.948	-18	2014	2.851.543	3
2000	1.750.798	57	2015	2.608.000	-5
2001	1.614.000	-3,8	2016	1.493.500	-3,5
2002	1.732.836	5	2017	2.159.100	22,3
2003	1.728.506	-0,1			

Kaynak: www.nevsehir.kultur.turizm.gov.tr; www.nevsehir.csb.gov.tr (ET: 05.07.2018)

Tablo 13’te 1989-2017 yılları arasında Nevşehir’e gelen turist sayıları ve turist sayısındaki değişim oranları verilmiştir. Nevşehir’de turist sayısındaki değişim oranı

ortalaması % 4,5 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, turist sayılarının turizm gelişim aşamasının belirleyicisi olabileceğini öne süren Haywod'un (1986) çalışmasına göre Nevşehir'in gelişme aşamasında olduğunu göstermektedir.

Destinasyon taşıma kapasitesi anlayışına göre destinasyonda turist sayısı arttıkça çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri de artmaktadır. Kapasite eşiği aşıldığında yerel halkın olumlu algısı azalmakta, olumsuz algı seviyesi yükselmektedir. Pekişme aşamasına kadar turist sayısının artması yerel halkın durumdan memnuniyetini de artırmaktadır. Ama aynı zamanda turizmin negatif etkileri de artmakta ve hissedilmektedir. Turizmin olumsuz etkilerinin artarak yerel halkı rahatsız edecek seviyeye gelmesi ve turizme karşı olumlu algının düşmeye başlaması turizmin pekişme aşamasında ilerlediğinin bir göstergesidir. Long, Perdue ve Allen (1990), Colorado'da yerel halkın olumlu ve olumsuz algılarının turizmin gelişim seviyesi ile birlikte belirli bir düzeye kadar arttığını daha sonra giderek olumsuzlaştığını belirtmektedir. Yerel halkın turizme yönelik algısı olumsuz olduğunda, turizme ve turiste karşı tutum ve davranışları da olumsuzlaşmakta, sonuç olarak turist rahatsız hissetmekte ve potansiyel turistlerin gelişini etkilemektedir. Bu noktadan itibaren turist sayısında da azalma görülmektedir.

Şekil 10: Nevşehir'de Destinasyon Yaşam Eğrisi ile Yerel Halkın Turizm Algısı Arasındaki İlişkisi (Diedrich ve Buades, 2009)

Şekil 10'da Butler'ın (1980) bir destinasyona ilişkin gelişim aşamaları ile yerel halkın turizme yönelik olumlu ve olumsuz algıları arasındaki ilişki gösterilmektedir. Olumlu ($\bar{x}=3,08$) ve olumsuz ($\bar{x}= 2,22$) algı ortalamalarına bakıldığında, pekişme aşamasına kadar olumlu algı ortalamasının maksimum 4 olabileceği, olumsuz etki algı ortalamasının ise durgunlaşma seviyesinin sonuna kadar maksimum 4 olabileceği varsayıldığında ve modele göre bir destinasyonda turizmin gelişmeye başlaması algılanan olumlu etkilerle olumsuz etkiler arasındaki farkın en fazla olduğu dönem olarak kabul edildiğinde, Nevşehir'de turizmin gelişme döneminin ortalarında olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Hem yerel halkın algısı hem de modeldeki turist sayısı ve artış oranı gelişim aşaması ile örtüşmektedir.

Bir destinasyonun hangi turizm gelişim aşamasında olduğunu gösteren diğer belirleyiciler de Buhalis'in (2000) çalışmasında mevcuttur (Tablo 6). Bu belirleyicilerle karşılaştırıldığında Nevşehir'de turizmin, en fazla ziyaretin yapıldığı ve tesis sayısının arttığı dönem olarak belirtilen olgunluk döneminde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Özellikle destinasyon özellikleri arasında turistlerin nasıl görüldüğü, konaklama kapasitesi ve ziyaretçi sayısı *Büyüme* ve *Olgunluk* dönemlerini birbirinden ayıran göstergelerdir. Nevşehir'de ziyaretçi sayısının fazla olması, turistlerin müşteri olarak görülmesi ve konaklama kapasitesinin yüksek olması, turizmin *Olgunluk* döneminde olduğunu göstermektedir. Gelişim oranı ve doluluk oranı göstergeleri ise *Olgunluk* ve *Doygunluk* dönemlerini ayırmaktadır. Hızlı gelişim oranı (Tablo 13) ve 2018 yılı itibarıyla % 38,25 (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2018) olan ama sezonda daha yüksek doluluk oranı ile de Nevşehir'de turizmin *Olgunluk* döneminde olduğu ortaya çıkmaktadır. Ekonomik göstergelere bakıldığında, tüm özellikler yine *Olgunluk* dönemini işaret etmektedir. Sosyal etkilere bakıldığında ise turizmden yerel halkın rahatsız olması bu döneme rast gelmektedir. Fakat bu araştırmada yerel halkın turizmden rahatsız olması sonucuna ulaşılmamış, daha çok ilgisiz ya da ekonomik yönden ilgili oldukları ortaya çıkmıştır. Çevresel etkilerle karşılaştırıldığında ise yerel halkın algısının, çevrenin turizmden dolayı zarar görmediği yönünde olduğu dikkat çekmektedir. Bu da Buhalis'in çalışmasına göre turizmin *Büyüme* aşamasında olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak göstergelerin çok az bir kısmı turizmin *Büyüme* aşamasında olduğunu, yine az bir kısmı *Doygunluk* aşamasında olduğunu fakat büyük bölümü turizmin Nevşehir'de *Olgunluk* aşamasında olduğunu

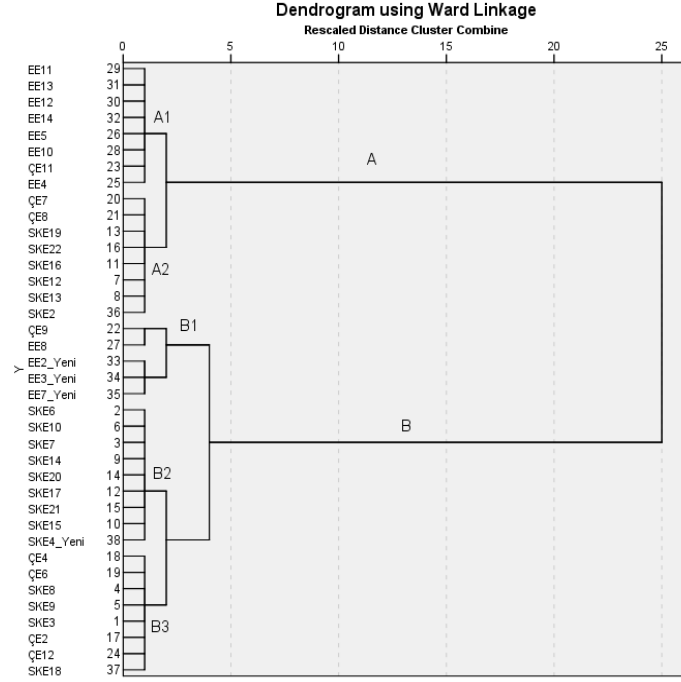
göstermektedir. Butler (1980) farklı destinasyonların yaşam eğrisinin; destinasyonun gelişim oranı, turist sayısı, turistlerin ihtiyaç ve beklentileri, fiziksel olanaklar, ulaşılabilirlik, devlet politikası, rakip destinasyon sayısı gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterdiğini belirtmektedir.

Turist sayılarının artmaya devam etmesi, turizmde istihdam edilen personelin çoğunlukla destinasyon dışından gelmeye başlaması, yerel yapıların ticaret amaçlı yapılara dönüştürülmesi (Bramwell, 2003) *Gelişme* düzeyinde olan bir destinasyonun özellikleridir. Böyle bir destinasyonda yerel halkın Doxey'in modeline göre turizmde ekonomik avantajları dolayısı ile destek verdiği, turistleri ticari araç olarak görmeye başladığı *İlgisizlik* duygusal düzeyinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Yapılan bu araştırmada Nevşehir'de yerel halkın turizmin tüm olumlu etkilerine destek vermelerinin yanında olumlu ekonomik etkilerine daha çok destek verdikleri ortaya çıkmıştır (Tablo 12). Aynı zamanda olumsuz sosyo-kültürel ($\bar{x}=2,18$), olumsuz çevresel ($\bar{x}= 2,17$) ve olumsuz ekonomik etkileri değerlendirdiklerinde daha çok olumsuz ekonomik etkilere ($\bar{x}=2,51$) duyarlı oldukları görülmüştür. Ancak turizmin sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel olumsuz etkileri, olumlu etkileri aşmamış durumdadır. Bu anlamda Nevşehir'de, Doxey'in modelde belirttiği kapasite unsurlarının kritik aralığına henüz gelinmemiştir. Bütün bu bulgular değerlendirildiğinde yerel halkın turizmin ekonomik getirilerini ön planda tuttuğu, olumsuz etkileri ya tolere ettiği, ya da henüz farkında olmadıkları düşünülmektedir. Dolayısı ile yerel halk *İlgisizlik* aşamasındadır.

2.3.4. Kümeleme Analizine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Cevaplayıcıların verdikleri cevaplar metrik veri olduğundan ve cevapların benzerliği kümeleneceğinden dolayı benzerliğin uzaklığı dikkate alınmıştır. Uzaklık ölçümü kümeleme içindeki değişkenlere yönelik gözlemlerin birbirlerine olan yakınlığını ölçmektedir (Kalaycı, 2008). Yapılan hiyerarşik kümeleme analizinde uygulanan Ward's tekniği ve karesel öklit uzaklığı sonucunda yığışım katsayıları (Agglomeration Coefficients) ve dendrogram incelenerek gözlemler ve küme sayıları belirlenmiştir. Daha sonra K-Ortalamlar tekniği kullanılarak aynı sayıda kümeler oluşturulmuş, gözlemlerin kümelere olan uzaklıkları ve kümelerin birbirlerine olan uzaklıkları incelenmiştir.

Elde edilen Şekil 11'deki dendograma göre yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algıları başlıca 2 kümeye ayrılmıştır. Bu ana iki ana kümenin birinde iki, diğerinde üç alt küme olduğu ortaya çıkmıştır. Şekilde cevaplayıcıların kümelere ayrılmasını sağlayan değişkenler görülmektedir.

Şekil 11: Yerel Halkın Turizm Algılarına Ait Dendogram Grafiği (Ward's Yöntemi)

A kümesinin alt kümesi olan A1 kümesini oluşturan değişkenler; EE11, EE13, EE12, EE14, EE5, EE10, ÇE11, ÇE13, EE4 ifadeleridir. A2 kümesinin oluşmasını sağlayan değişkenler; ÇE7, ÇE8, SKE19, SKE22, SKE16, SKE12, SKE13, SKE2 ifadeleridir. B1 kümesini oluşturan değişkenler; ÇE9, EE8, EE2, EE3, EE7 ifadeleridir. B2 kümesini oluşturan değişkenler; SKE6, SKE10, SKE7, SKE14, SKE20, SKE17, SKE21, SKE15, SKE4 ifadeleridir. Son küme olan B3 kümesini oluşturan değişkenler ise ÇE4, ÇE6, ÇE2, ÇE12, SKE8, SKE9, SKE3 ve SKE18 ifadeleridir.

Yapılan tüm analizler sonucunda en uygun küme sayısı 5 olarak belirlenmiştir. Her kümenin her ifadeye katılım derecesini belirlemek amacıyla OneWay ANOVA testi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 15'te görülmektedir. Tabloda görüldüğü üzere tüm ortalama farkları %95 güven düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$). İfadelere göre kümelerin uygun biçimde ayrıldığı sonucu çıkmaktadır. Turizmin olumlu ve olumsuz

etkilerine yönelik ilk küme ortalamaları birbirine yakın değerler taşımaktadır. Olumlu ifadeler verilen yanıtlar olumsuz ifadeler göre biraz daha fazla destekleyicidir. 2. küme ise turizm gelişiminin olumlu ve olumsuz etkilerine yönelik çelişen ve tamamı 3'ün altındaki ortalamalara sahip durumdadır. 3. kümeye bakıldığında 4. küme ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Fakat aralarındaki fark 3. kümeye dâhil olanların 4. kümedekilerden çevresel ve bazı sosyal etkilere karşı daha duyarlı olmalarıdır. 4. küme ve 5. küme turizmin olumlu ve olumsuz etkilerine yönelik tüm ifadelerde hemfikir olan yöre halkından oluşmaktadır. Bu kümeler arasındaki fark; 4. kümenin turizmin olumlu etkilerine karşı 5. kümeye göre nispeten daha düşük, olumsuz etkilere karşı nispeten daha yüksek ortalamalara sahip olmasıdır. Sonuç olarak her iki küme de olumlu etkilere katılmakta, olumsuz etkilere katılmamaktadır.

Tablo 14: Kümeler Arası Uzaklıklar

Kümeler	1	2	3	4	5
1		3,796	3,200	4,926	6,282
2	3,796		3,053	3,117	5,662
3	3,200	3,053		3,200	3,438
4	4,926	3,117	3,200		2,390
5	6,282	5,662	3,438	2,390	

Kümeler arası farklılıklar karşılaştırıldığında (Tablo 14) en yüksek farklılığın 1. ve 5. kümeler arasında, en az farklılığın 4. ve 5. kümeler arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Kümelerin İfadelere Verdiği Yanıt Ortalamaları

İfadeler	Kümeler					F	p
	1	2	3	4	5		
SKE2 Turizm yerel halkın yabancı dil becerisini geliştirmektedir.	3,16	2,30	3,16	3,08	3,48	22,873	0,00
SKE3 Turizm konuşma dilini olumsuz yönde etkilemektedir.	2,58	2,11	2,04	1,68	1,44	32,611	0,00
SKE4 Turizm kötü alışkanlıkların (alkol, uyuşturucu vb.) artmasına neden olmaktadır.	3,12	2,26	2,19	2,05	1,80	44,015	0,00
SKE6 Aile yaşantısı turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir.	2,97	2,37	2,22	1,84	1,51	53,915	0,00
SKE7 Turizmin gelişmesi dini duyguların zayıflamasına neden olmaktadır.	2,83	2,26	2,05	1,92	1,54	37,951	0,00
SKE8 Turizm, bölgedeki suç oranını artırmaktadır.	2,61	2,24	1,88	1,32	1,30	64,141	0,00
SKE9 Turizm, yörede fuhuşun artmasına sebep olmaktadır.	2,88	2,15	2,13	1,53	1,32	74,380	0,00
SKE10 Turizm yöre insanının yaşam tarzının olumsuz yönde değişmesine sebep olmaktadır.	2,90	2,31	2,11	1,79	1,46	59,733	0,00
SKE12 Turizm sayesinde yeni dostluklar kurulmaktadır.	3,07	2,52	3,21	2,74	3,53	22,055	0,00
SKE13 Turizm, yerel halkın daha hoşgörülü olmasını sağlamaktadır.	2,97	2,20	3,03	2,95	3,68	34,446	0,00
SKE14 Turizm faaliyetleri gençlerin tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.	2,97	2,35	2,04	1,84	1,37	74,686	0,00
SKE15 Turizm, yöre insanının kılık kıyafetinde olumsuz yönde değişim yaratmaktadır.	3,03	2,41	2,05	1,71	1,52	66,593	0,00
SKE16 Sanat, el sanatları, folklor ve yerel kültürün diğer unsurları turizm sayesinde canlanmakta ve değer kazanmaktadır.	3,17	2,26	3,31	3,16	3,75	43,885	0,00

SKE17 Turizm yöre halkının eğlence anlayışını olumsuz yönde değiştirmektedir.	2,86	2,30	2,12	1,95	1,40	65,217	0,00
SKE18 Bazı turistler otelerde, restoranlarda ve buldukları başka yerlerde saygısız ve kaba davranışlar sergilemektedirler.	2,72	2,26	2,11	1,82	1,74	22,471	0,00
SKE19 Turizm, kadınların iş hayatına katılımının artmasında etkili olmaktadır.	3,08	2,51	3,17	2,79	3,52	23,882	0,00
SKE20 Turizm gelenek ve göreneklere zarar vermektedir.	2,86	2,43	1,81	1,68	1,31	85,780	0,00
SKE21 Turizmin gelişimi ahlaki değerleri olumsuz etkilemektedir.	2,84	2,44	2,04	1,82	1,32	68,576	0,00
SKE22 Yerel halkın diğer kültürler/ ülkelerle ilgili bilgisi artmaktadır.	3,06	2,20	3,13	2,95	3,60	39,679	0,00
ÇE2 Turizm gelişimi, doğal çevreye zarar vermektedir.	2,82	2,22	2,34	1,61	1,58	36,167	0,00
ÇE4 Turizm gereğinden fazla kalabalık yaratmaktadır.	2,55	2,00	2,13	1,55	1,49	29,662	0,00
ÇE6 Turizm gürültü kirliliği yaratmaktadır.	2,61	2,09	2,12	1,53	1,33	47,320	0,00
ÇE7 Turizm gelişimi, tarihi binaların restorasyonu için olumludur.	3,00	2,56	3,16	3,11	3,53	17,181	0,00
ÇE8 Turizmin gelişmesi ile birlikte yöre insanında tarihi ve turistik değerleri koruma bilinci gelişmektedir.	2,98	2,44	3,06	3,03	3,74	32,902	0,00
ÇE9 Turizmin gelişimi tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır.	2,83	2,17	2,68	1,89	2,02	23,437	0,00
ÇE11 Turizm, altyapının gelişmesini sağlamaktadır.	2,80	2,54	2,96	2,82	3,23	8,802	0,00
ÇE12 Turizm, ekosistemin (bitkiler, yaban hayatı vb.) bozulmasına neden olmaktadır.	2,63	2,31	2,26	1,74	1,56	32,320	0,00
ÇE13 Turizm doğal kaynakların korunmasını teşvik etmektedir.	2,83	2,42	2,80	2,89	3,39	15,408	0,00
EE2 Turizm, yerel halkı daha fazla harcama yapmaya teşvik etmektedir.	2,92	2,18	2,43	2,42	2,28	15,905	0,00
EE3 Turizm yerel halkın gelir dağılımında eşitsizlik yaratmaktadır.	2,92	2,47	2,59	2,44	2,03	13,753	0,00
EE4 İnşaat sektörünün gelişmesinde turizmin çok önemli yeri vardır.	2,98	2,28	2,99	2,79	3,15	13,874	0,00
EE5 Turizm, hediyelik eşya sektörünün gelişimine katkıda bulunmaktadır.	3,21	2,70	3,31	3,08	3,69	22,764	0,00
EE7 Turizm, giyim sektörünün gelişmesinde çok önemli bir etkidir.	2,94	2,48	2,58	2,84	2,63	6,635	0,00
EE8 Turizmin gelişimi, tarım ürünlerinin azalmasına neden olmaktadır.	2,96	2,04	2,50	2,15	1,74	37,523	0,00
EE10 Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir.	3,08	2,63	3,13	2,79	3,58	25,464	0,00
EE11 Turizm, yerel ekonomiye en büyük katkıyı sağlayan sektörlerden biridir.	3,13	2,74	3,35	3,00	3,73	26,889	0,00
EE12 Turizm bölgede daha çok istihdam alanı yaratmaktadır.	3,16	2,59	3,29	3,03	3,53	15,824	0,00
EE13 Turizm, alışveriş imkânlarının çeşitlenmesini sağlamaktadır.	3,17	2,74	3,18	2,76	3,78	37,577	0,00
EE14 Turizm, yerel halkın kişisel gelirlerinin artmasını sağlamaktadır.	3,13	2,57	3,13	2,47	3,79	42,453	0,00

Küme 1: Gerçekçiler. Bu küme, sezgisel olarak daha gerçekçi bir şekilde turizmin olumlu etkileri kadar olumsuz etkilerinin de olduğunu düşünmektedir. Gerçekçiler, örneklemin %27,6'sını oluşturan 109 kişiden meydana gelmektedir. Genel olarak turizmin olumlu ve olumsuz etkilerine katıldıklarını belirtmektedirler. Turizmin sosyo-kültürel olarak yerel kültürü ve yaşam tarzını olumsuz etkilediğini düşünmekte ve 'turizm gereğinden fazla kalabalık yaratmaktadır', 'turizm gürültü kirliliği yaratmaktadır' ve 'turizm ekosistemin bozulmasına neden olmaktadır' gibi çevresel olumsuz etkilerine de katılım eğilimi göstermektedir. Ayrıca diğer kümelerle karşılaştırıldığında turizmin olumsuz sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerinin bulunduğunu en fazla belirten grup *Gerçekçiler* grubudur. Kümenin demografik özellikleri incelendiğinde çoğunluğunun (%44) 26-35 yaş aralığında olduğu ve en fazla (%34,8) lise mezunundan oluştuğu ortaya çıkmıştır. Kümeyi oluşturanların yarısı turizmle ilgili bir işte çalışmaktadır.

Küme 2: Çelişki Yaşayanlar. Bu küme örneklemin % 13,7'sini oluşturan 54 kişiden oluşmaktadır. Cevaplayıcılar turizmin olumlu ve olumsuz etkilerine karşı değişen düşüncelere sahiptir. Turizmin olumlu ekonomik etkilerine karşı ılımlı ve orta seviyelerde yanıt verirken, 'turizm sayesinde yeni dostluklar kurulmaktadır', 'turizm kadınların iş hayatına katılımının artmasında etkili olmaktadır' gibi olumlu sosyo-kültürel etkileri kabul etmekte, diğer olumlu sosyo-kültürel etkileri kabul etmemektedirler. Yine aynı şekilde turizmin çevresel ve ekonomik olumlu etkilerine karşı bazı ifadelerle katılıp bazılarında katılmama eğilimi göstermekte, 'turizm yöre insanının kılık kıyafetinde olumsuz yönde değişim yaratmaktadır' ve 'turizmin gelişimi ahlaki değerleri olumsuz etkilemektedir' ifadeleri dışında tüm olumsuz etkilere katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu kümeye dâhil olan kişilerin turizmin olumlu etkilerine karşı karmaşık düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Cevaplayıcıların yüksek derecede karışıklık belirttiği herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Kümeyi oluşturan kişilerin yarıya yakını (%40) 26-35 yaş aralığındadır. Yine %40 lise mezunu olup, yarısından fazlası (%61) turizmle ilgili bir işte çalışmaktadır.

Küme 3: İlimli Destekleyenler. Kümeler arasında cevaplayıcıların çoğunluğunu oluşturan (%28,4) *İlimli Destekleyenler* kümesi turizmi destekleyen 4. ve 5. kümeler ile benzerlik göstermektedir. Fakat çevresel olumsuz etkilere karşı daha duyarlıdır. 4 ve 5. kümeler turizmin olumsuz çevresel etkilerinin bulunmadığını belirtirken, 3. küme çevresel konuda onlara göre daha temkinli görünmektedir. Aynı şekilde olumsuz sosyo-kültürel ve olumsuz ekonomik etkilere karşı da 4 ve 5. kümelere nazaran, nispeten yüksek ortalamalara sahiptirler. Sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel olumlu etkilere verilen yanıtlara bakarak bu kümenin turizmi desteklediği ortaya çıkmakta ve bu üç kümede benzerlik göstermektedir. Kümenin demografik yapısı incelendiğinde eğitim değişkeni dikkat çekmektedir. Araştırmaya dâhil olan toplam lisans mezunlarının % 30,7'si ve toplam lisansüstü mezunlarının % 44,2'si bu kümede yer almaktadır. Kümede en fazla 26-35 yaş aralığında (%41) cevaplayıcılar bulunmaktadır. Ayrıca bu kümeyi oluşturan kişilerin %58,9'u turizmle ilgili bir işte çalışmaktadır.

Küme 4: Ekonomik İlgililer. 38 kişiden oluşan *Ekonomik İlgililer* kümesi en küçük grubu oluşturmaktadır. Genel anlamda turizmi destekleme yönünden 5. kümeye

benzemektedir fakat aralarında özellikle birkaç ekonomik ifadeye dayanan farklılık bulunmaktadır. Bu kümede turizmin olumsuz sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine yönelik ifadelere verilen yanıt ortalamaları 2'nin altındadır. Turizmin sosyo-kültürel ve çevresel olumlu etkilerine yanıtlarının ise yüksek ortalamaya sahip olduğu dikkat çekmektedir. Ancak turizmin 'turizm hediyelik eşya sektörünün gelişimine katkıda bulunmaktadır', 'turizm yerel ekonomiye en büyük katkıyı sağlayan sektörlerden biridir' ve 'turizm bölgede daha çok istihdam alanı yaratmaktadır' ifadelerini desteklerken diğer ekonomik etkilerine verdikleri yanıtlar ekonomik anlamda endişelerini yansıtmaktadır. Özellikle turizmin bölgeye olan etkisi, kişisel gelire etkisi arasında ortaya çıkan fark bu kümenin özelliğini ortaya koymaktadır. Bölge ekonomisinin turizmden yararlandığını düşünmektedirler ancak kişisel gelirlerin turizmden elde edildiği konusunda çekimser davranmaktadırlar. Kümenin çoğunluğunu lisans mezunu (%34,2) ve lise mezunu (%34,2) oluşturmaktadır. Turizmle ilgili bir işte çalışma durumuna bakıldığında, kümeyi oluşturanların hemen hemen yarısı turizm sektöründe çalışmaktadır.

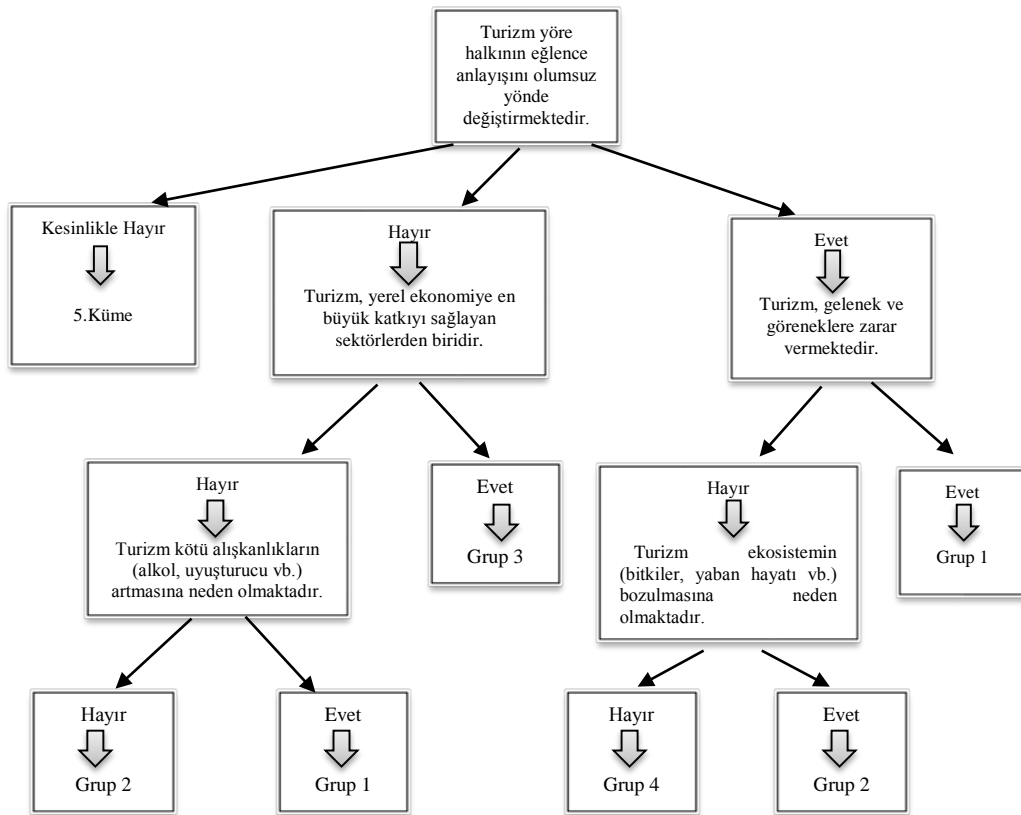
Küme 5: Tam Destekleyenler. Toplam örneklemin %20,5'ini oluşturan küme turizmi tam anlamı ile destekleyen gruptur. Diğer kümelerle kıyaslama yapıldığında, 3 ifade dışında turizmin olumlu etkilerine en yüksek katılımı gösteren, olumsuz etkilerine ise diğer kümelere göre en düşük katılımı gösteren küme 5. küme olarak ortaya çıkmaktadır. Sözü edilen 3 ifade özellikle ekonomik etkilere yöneliktir ancak turizme destekleri ile çelişen cevapları içermemektedir. 'Turizmin gelişimi tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır', 'turizm yerel halkı daha fazla harcama yapmaya teşvik etmektedir' ve 'turizm giyim sektörünün gelişmesinde çok önemli bir etkidir' ifadelerine yanıtları diğer yanıtlarla doğru orantılıdır fakat ifade ortalamaları çok az farkla diğer kümelerden ayrılmaktadır. Kümenin demografik özelliklerine göre, kümeyi oluşturanların birçoğu (%38,2) 26-35 yaş aralığında bulunmakta olup; yine çoğunluğunu (%33,3) lise mezunları oluşturmaktadır. Kümenin demografik yapısında en belirgin özellik diğer tüm kümelerle karşılaştırıldığında meslek grubundan esnaf olanların oranının (%26) en fazla olduğu küme olmasıdır. Küme içerisinde bakıldığında ise % 28'ini esnaf, yaklaşık %36'sını özel sektör çalışanları oluşturmaktadır. Kümeyi diğer kümelerden ayıran bir diğer özellik de turizm sektöründe çalışma durumudur. Diğer kümelerde turizmde çalışma durumuna *Evet* ve

Hayır diyenlerin oranı birbirine yakınken, bu kümede kümeyi oluşturanların yaklaşık % 65'i turizm sektöründe, %35'i turizm dışında çalışmaktadır.

Tablo 16: Kümelere İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Frekans	%
Gerçekçiler	109	27,66
Çelişki Yaşayanlar	54	13,70
Kümelere		
İlımlı Destekleyenler	112	28,42
Ekonomik İlgililer	38	9,64
Tam Destekleyenler	81	20,55
Toplam	394	100

Araştırmada elde edilen veriler karar ağacı üreten algoritmalarından Karar Ağacı (Decision Tree) yöntemi ile de incelenmiştir. Yöntemde her düğümdeki tüm değişkenler birer birer araştırılmakta ve her bir küme için en çok katkıyı sağlayan en iyi ayrıştırma bulunmaktadır. Şekil 12'de bu algoritmanın 5 kümede 39 adet değişken içerisinde en iyi ayrıştırması görülmektedir.

Şekil 12: Kümeleme Analizine Yönelik Karar Ağacı

Karar ağacı kümeleri birbirinden ayıran en belirgin değişkenleri ortaya çıkarmaktadır. En belirgin değişkenden başlayarak, her düğümde farklı bir kümeyi ortaya çıkarmaktadır. Kümeler tamamen ortaya çıkıncaya kadar ağacın dalları artarak devam etmektedir. Bu karar ağacı ‘Turizm yöre halkının eğlence anlayışını olumsuz yönde değiştirmektedir’ ifadesi ile kümeleri ortaya çıkarmaya başlamıştır. Böylece kümeleri en ayırıcı ifadelerle ortaya çıkarmıştır.

2.3.5. Diğer Paydaşların Turizmin Etkilerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Nevşehir’de yerel halkın turizme yönelik algılarının ve bunun sonucunda turizmin gelişme düzeyinin belirlenmesinden sonra aynı durumun turizmdeki diğer paydaş temsilcileri tarafından da değerlendirilmesi istenmiştir. Araştırmanın bu aşamasında nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın deseni durum çalışmasıdır. Araştırmada öncelikle analiz birimi saptanmış, çalışılacak durum tanımlanmış ve araştırmaya katılacak bireyler seçilmiştir. Ardından veriler toplanmış, toplanan veriler araştırma problemleri ile ilişkilendirilmiş, veri analizleri gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanarak rapor haline getirilmiştir.

Araştırmaya katılan yetkililerin görüşlerinin saklı kalabilmesi için kurum ve yetkili isimleri aşağıda görüldüğü şekilde kodlanmıştır.

Tablo 17: Kurum ve Yetkili Kodları

Kurumlar	Yetkililer
A Kurumu	Katılımcı 1 (K1)
B Kurumu	Katılımcı 2 (K2)
C Kurumu	Katılımcı 3 (K3)
D Kurumu	Katılımcı 4 (K4)
E Kurumu	Katılımcı 5 (K5)
F Kurumu	Katılımcı 6 (K6)
G Kurumu	Katılımcı 7 (K7)
H Kurumu	Katılımcı 8 (K8)
I Kurumu	Katılımcı 9 (K9)
J Kurumu	Katılımcı 10 (K10)
K Kurumu	Katılımcı 11 (K11)
L Kurumu	Katılımcı 12 (K12)
M Kurumu	Katılımcı 13 (K13)
N Kurumu	Katılımcı 14 (K14)

Tablo 18’de yapılan görüşmeler sonucunda verilerden elde edilen görüşme kodları gösterilmektedir.

Tablo 18: Görüşme Kodları ve Frekanslar

Görüşme Kodları	Frekans (587)	Frekans %	Toplam Yüzdesi
<i>Sosyo-Kültürel Etki</i>	178	100	30,32
Kültür değişimi	62	34,83	10,56
Etkileşim	19	10,67	3,23
Gelenek-görenek	14	7,86	2,38
Teknolojik etki	12	6,74	2,04
Yabancı dil	12	6,74	2,04
Aile hayatı	10	5,61	1,70
Ahlaki değer	8	4,49	1,36
Tarih	5	2,80	0,85
Uyuşturucu	5	2,80	0,85
Giyim tarzı	5	2,80	0,85
Yaşam tarzı	4	2,24	0,68
Saygı	4	2,24	0,68
Alkol tüketimi	4	2,24	0,68
Hoşgörü	3	1,68	0,51
Yabancılarla evlilik	3	1,68	0,51
Eğlence anlayışı	3	1,68	0,51
Yerel tören	3	1,68	0,51
Özenme/özenti	2	1,12	0,34
<i>Ekonomik Etki</i>	156	100	26,57
Gelir kaynağı	32	20,51	5,45
Özel sektör	23	14,74	3,91
İstihdam	15	9,61	2,55
Diğer sektörler	13	8,33	2,21
Yatırım(cı)	13	8,33	2,21
Bağcılık	12	7,69	2,04
Tarım	10	6,41	1,70
Ürün fiyatı	9	5,76	1,53
Ticaret	7	4,48	1,19
Harcama	6	3,84	1,02
Gelir dağılımı	6	3,84	1,02
Hayvancılık	4	2,56	0,68
Göç	4	2,56	0,68
Rekabet	3	1,92	0,51
Çanakçılık	3	1,92	0,51
Halıcılık	2	1,28	0,34
<i>Çevresel Etki</i>	114	100	19,42
Doğal oluşumlar	25	21,92	4,25
Tahribat	16	14,03	2,72
Kirlilik	15	13,15	2,55
Koruma	14	12,28	2,38
Balon turizmi	10	8,77	1,70
Fiziksel altyapı	9	7,89	1,53
Restorasyon	9	7,89	1,53
Alternatif turizm	8	7,01	1,36
ATV turu	8	7,01	1,36
<i>Yönetim</i>	100	100	17,03

Örgütlenme	17	17,00	2,89
Yerel yönetim	16	16,00	2,72
Tanıtım	11	11,00	1,87
Kanunlar	10	10,00	1,70
Stk	9	9,00	1,53
İletişim	8	8,00	1,36
Üniversite ile işbirliği	8	8,00	1,36
Alan yönetimi	6	6,00	1,02
Planlama	6	6,00	1,02
Sorumluluk	5	5,00	0,85
Proje	4	4,00	0,68
Yerel Halk	39	100	6,64
Eğitim	21	53,87	3,57
Turizm bilinci	12	30,76	2,04
Denetim	6	15,38	1,02

Tablo 19’da kodların benzerliklerine ve aralarındaki ilişkilere göre birleştirilerek oluşturulan temalar yer almaktadır. Buna göre elde edilen temalar sosyo-kültür, ekonomi, çevre, yönetim ve yerel halk olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 19: Temaların Sorular Bazında Frekansı

<i>TEMALAR</i> <i>SORULAR</i>	<i>Sosyo- Kültürel Etki</i>	<i>Ekonomik Etki</i>	<i>Çevresel Etki</i>	<i>Yönetim</i>	<i>Yerel Halk</i>
<i>Yerel halkın turizme bakışı nasıldır?</i>	4	12			
<i>Yerel halkın memnuniyet ve şikâyetleri hakkında bilginiz var mı?</i>		6			
<i>Turizmin bölgenin ekonomik yapısına olumlu ve olumsuz etkileri sizce nelerdir?</i>		14		5	
<i>Turizm yerel halkın harcama ve tüketim alışkanlıklarını nasıl etkilemektedir?</i>	10	8	2		
<i>Turizmin, toplumun sosyal ve kültürel yapısına olumlu ve olumsuz etkileri sizce nelerdir?</i>	14	10		8	
<i>Sizce turizm bölgede yaşayan halkın davranışlarını olumlu ve olumsuz yönde nasıl etkilemektedir?</i>	11	2			5
<i>Turizmin çevresel etkilerini nasıl değerlendirirsiniz?</i>		10	14	6	11
<i>Sizce Nevşehir’de turizm örgütlenme yapısı yeterli midir?</i>			2	14	
<i>Yerel halkın turizm konusunda bilinçlenmesi için neler yapılabilir?</i>			10	6	14

Tabloda her bir soruda hangi temaya ne kadar değinildiği görülmektedir. En çok dikkat çeken durum, ekonomi temasının 9 sorudan 7’sinde değerlendirilmesidir.

2.3.5.1. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Görüşme kodları ve frekansları doğrultusunda en fazla değinilen konunun turizmin sosyo-kültürel etkileri olduğu söylenebilir. Bu tema altında en fazla kültür değişimi, etkileşim, gelenek-görenek, teknoloji, yabancı dil, aile hayatı, ahlaki değer unsurları ön plana çıkmıştır. Yapılan görüşmelerde paydaşların çoğu, turizmin sosyo-kültürel açıdan olumlu değişimler sağladığı gibi, olumsuz etkilerinin de olduğunu ifade etmiştir.

Görüşmelerde, turizmin insanların birbirlerine olan saygı ve sevgi, ahlak ve ticari ahlak değerlerinde azalma yarattığı ortaya çıkmıştır. Bunların dışında bölgede uyuşturucu, alkol tüketimi de yaygınlaşmıştır. Fakat turizm gelişiminin kısmen sonuçları arasında gösterilen bu tür olumsuz unsurların sadece turizmden kaynaklı olmadığı da yaygın bir görüş olarak tespit edilmiştir. Katılımcılar bölgede yaşanan olumsuz davranışlar, değerlerin azalması, gelenek-göreneklerin yok olması ya da değişmesi gibi etkilerin daha çok teknoloji, ülkenin ekonomik kalkınması, bölgenin gelişmişliği, ülkede yaşam standartlarının gelişmesi gibi faktörlere bağlı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, turizmin bölgede adım adım değil, birden gelişmesi ile insanlar alışmadan kendilerini turizmin içinde bulmuşlardır. Dolayısıyla halkın bir kısmı özentiden dolayı, bir kısmı eğitim ve bilgi eksikliğinden dolayı bu tür etkilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. K3 kişisi turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerinin kaynağını şöyle açıklamaktadır:

“Ortaya çıkan olumsuz sosyo-kültürel değişimi sadece turizmle bağdaştırmak doğru olmaz. Bu, turistlerle yerli halkın ne kadar çok etkileşime girdiği, turist-nüfus yoğunluğu, gerçekleşen turizm türü, kentleşme ve medya etkisine bağlı olarak değişmektedir”.

Bölgede turizmin başladığı yıllarda hem yerel halkın birbirleri ile hem de turistlerle ilişkilerinin daha samimi olduğu yönünde görüş hâkimdir. Turizmin gelişmesi ile birlikte bu olguda da değişimler olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle ekonomik koşullar insan ilişkilerini zedelemektedir. Rekabeti de artıran turizmin insanların birbirlerini aldatmasına, dedikoduya neden olduğu ifade edilmiştir. K4 kişisi bu konuda şunları ifade etmektedir:

“Eskiden daha samimi ilişkiler vardı. Özellikle turizmde çalışanlar, garson ya da işletmeci, turistin kim olduğu, nereden geldiği ile ilgili bilgi edinip, ondan birebir yabancı dil öğrenmeye çalışılırdı. Turist de bu ilgiden hoşlanırdı. Ama artık misafire, halıdan ne kadar, çanaktan ne kadar kazanırım, balon satabilir miyim diye düşünerek bakılıyor. Diğer yandan turizm sektöründe bulunan iki yakın arkadaş rakip oluyor ve 20 yıllık arkadaşlıklar bozulabiliyor”.

Turistler ile yerel halk arasında kültürel etkileşim yaşanmaktadır. Teknolojinin etkisi ile halk da turistlerin ülkesine kolaylıkla gidebilmekte, onların kültürü ile ilgili bilgi sahibi olabilmektedir. Bu etkileşimin bir göstergesi olarak yabancı dil öğreniminde artış yaşanmaktadır. Hatta bölge halkı artık bir yabancı dil dışında birkaç yabancı dil öğrenmektedir. K2 kişisi kültürel etkileşimin yaşandığını şu şekilde açıklamaktadır:

“Turizm, toplumu kendi coğrafyasından alarak, uluslararası bir zincirin halkası haline getiriyor. Halkı gelenekçi yapıdan uzaklaştırarak dünyadaki entegrasyonun parçası haline getiriyor. Dolayısı ile artık bölgede daha çok insanımız yabancı ülke insanları ile ortak bir yaşam, ortak bir kültür, ortak dünya görüşü edinmek, sosyal ve kültürel açıdan geri kalmamak adına bazen biz onların kültürünü bazen de onlar bizim kültürümüzü öğrenme yoluna gidiliyor ve ona uygun bir hayat tarzı yönelmeye başlanıyor.”

Turizmin gelişimi, turizmin ilk yılları ile kıyaslandığında yerel halkın hoşgörü seviyesinin arttığı söylenebilir. Önceden onların giyim tarzını, dini inancını ve yaşantısını, hayata bakış açısını yadırgayan halk artık hoşgörü ile yaklaşmaktadır. Farklı ülkelerden, farklı insanları, farklı giyim tarzlarını, yemek tarzlarını gördükçe halkın hoşgörü seviyesinin arttığı görüşü hâkimdir. Kısaca, yerel halkın turizmi benimsediği ve kendi kültürüne karşı artık daha az korumacı oldukları ifade edilmektedir. K6 kişisi konu ile ilgili şunları ifade etmektedir:

“Bir turizm bölgesi olarak, buradaki yerel halk artık turistin yaşantısına ve kültürüne alışmış durumda. Yani halkımızda turizm bilinci oluşmuş. Önceden bağdan turist geçtiği zaman, buradan gâvur geçti artık bu üzüm yenmez diyen halk, şimdi o üzümü

turiste sunuyor. Önceden açık giyimli turistler yadırganıyorken, şimdi hiç kimse dönüp bakmıyor”.

Nevşehir’de özellikle turizmin yoğun olduğu bölgelerde mahalle kültürünün değiştiği, yok olduğu ile ilgili görüşler yer almaktadır. Hatta bazı bölgelerde mahalledeki birçok evin birer mağara otel ya da restorana dönüştüğü düşüncesi hâkimdir. Dolayısı ile turistlerin insanların yaşam tarzını, sosyal hayatını, mutfak kültürünü görme imkânının bulunmadığını belirtmişlerdir. Buna karşıt görüş olarak ise bazı katılımcılar, turistlerin kültürümüzü öğrenme gibi kaygısının bulunmadığını, belirli yerleri ziyaret ederek ve balon turizmi faaliyetlerine katılarak ayrıldığını, dolayısıyla çoğunlukla paket turu tercih ettiğini, zaten münferit gezme imkânının bulunmadığını ifade etmişlerdir. K9 kişisi konu ile ilgili şunları belirtmektedir:

“Turistler araştıran insanlardır ve belirli bir kültür bilgisine sahiptir. Buraya geldiklerinde Anadolu’yu görmek istiyorlar, sadece doğal oluşumları görmek istemiyorlar. Onlar geçmişle geleceği bağdaştırmak istiyorlar. Günümüz turistleri artık kitle turizminden uzaklaşıyor, gittikleri kültürlerle özdeşleşmeye çalışıyorlar. Yeraltı şehirlerini gezdiklerinde, bu insanların şimdi nasıl yaşadıklarını, nasıl konuştuklarını, gördükleri tandırları hala kullanıp kullanmadıklarını, evde nasıl yemekler yaptıklarını, eskiye dönük hala neleri kullandıklarını merak ediyorlar. Buraya geldiklerinde bunları gösteremezsek kendilerini ne ile özdeşleştirecekler? Buna yönelik değerlerin geliştirilmesi gerekiyor”.

2.3.5.2. Turizmin Ekonomik Etkileri

Bölgede yerel halkın tamamına yakını ekonomik olarak dolaylı ya da doğrudan turizmden etkilenmektedir. Bunun nedeni ise bölgede sanayi ve diğer iş kollarının zayıf olmasıdır. Dolayısıyla yerel halk, turizmde yoğun olarak istihdam edilmektedir. Turizmin bölgede yeni iş fırsatları yaratmasının dışında, ev hanımları da turizmden gelir açısından faydalanmaktadır. Yöresel yiyecek, el emeği ürünlerini turistlere pazarlayarak gelir elde etmektedir. Diğer yandan, bölgede turizmden elde edilen gelirin adil dağılmadığını ifade eden görüşler bulunmaktadır. K3 kişisi bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Burada temel sektör turizmdir. İstihdam ve gelir kaynağı durumundadır. Bu sektörde birçok kişi, ev kadınları olsun, küçük girişimciler olsun sektörden pay alma çabası içinde ve girişimciliklerini ortaya koyabilmektedirler. Ev kadınları elde bir şeyler örererek, ev yapımı, el yapımı birtakım işlerini turistlere satabiliyorlar ve ek gelir kazanma imkânı olabiliyor ama bu gelir tabii ki büyük işletmelerin kazandıkları kadar olmuyor. Bölgedeki büyük mağazalar turiste sattıkları ürünlerden gelir elde ediyorlar. Dolayısıyla bu gelirin tabana çok fazla yayılmadığını düşünüyorum”.

Turizm bölgede inşaat, tarım, ulaşım, mobilya gibi birçok sektörü ve esnafı etkilemektedir. Bu sektörler ürettiği ürünleri tedarikçi olarak turistik işletmelere sunmaktadır. Ayrıca, bölgede ekonomik sirkülasyonun etkili olduğu görüşü hâkimdir. Turizmden yüksek gelir elde kişilerin ikinci bir turistik tesis açması, var olan tesisi yenilemesi ya da genişletmesi gibi tekrar bölgeye kazanç sağlayan yeni bir yatırımda bulunduğu belirtilmektedir. Doğal olarak bu yatırımlardan en fazla faydalanan sektörün inşaat sektörü olduğu düşünülmektedir. K8 kişisi turizmin diğer sektörlerle olan etkisi ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Eski, harabe dediğimiz evler turizmin yaygınlaşması ile restore ediliyor. Bunların tamamı inşaat sektörüne giriyor. Böylece emlak sektörü de etkilenmektedir. 50 tl’ye kiraya veremediğimiz dükkânları en az 3.500 tl’ye kiraya vermeye başladık. Burada arsanın metrekaresi bir zamanlar 3 tl idi. Turizm canlanınca 300 tl’ye çıktı. Arsalarda ise köylünün ve herkes yüksek kazançlar elde etti bu durumdan. Turizmci bu arsalarda yatırım yaptıkça, istihdam alanı artıyor, köydeki bayanlar bile bu turistik tesislerde çalışıyor”.

Diğer bir sektör olan gıda sektörünün de turizmden en fazla pay aldığı düşünülen ikinci sektör olduğu ortaya çıkmaktadır. Bölgede en çok üretilen üzüm, patates ve kabak çekirdeği satışlarının turizmden dolayı yüksek olduğu görüşü hâkimdir. Buna zıt görüş olarak ise, tarımın turizmden dolayı eskisi kadar yaygın yapılmadığı belirtilmektedir. Bazı diğer görüşler ise, tarımın eskisi kadar yapılmadığı fakat bunun turizmden kaynaklı olmadığı yönündedir. Bunun nedeni, gençlerin artık çiftçilik, hayvancılık yapmak istememesi, teknolojinin gelişmesiyle yeni neslin daha modern işlerde çalışmak istemesidir. Bağcılık ile ilgili olarak K2 kişisi şu ifadelerle yer vermektedir:

“Bağcılık yıllar öncesi her evin önünde, bahçesinde yapılan bir geçim kaynağıydı. Ama şimdilerde, her evin sahip olduğu bağ, bahçe pek kalmadı. Mevcut olanlar da evde şarap yapımını teşvik eden bir bağcılık sektörü düzeyindedir. Bu da giderek yaygınlaşıyor. Büyük bir pazar payı olmasa da ticari bir refleks gösterebilecek hacme sahiptir”.

Bölgede mal ve hizmet fiyatları, özellikle turistik tesislerin yoğun olduğu bölgelerde yüksektir. Katılımcılar belirli ürünlerin fiyatının turizmden dolayı arttığını, fakat bunun yerel halkı çok fazla etkilemediğini belirtmiştir. Çünkü bu ürünlerin fiyatlarının turistlerin geldikleri ülke fiyatlarına ve gelir durumlarına göre ayarlandığını, yerel halkın bu ürünleri zaten turistik tesislerden satın almadığını ifade etmiştir.

2.3.5.3. Turizmin Fiziksel Çevreye Etkileri

Nevşehir’de turistik bölgelerde turizm işletmecilerinin ve yerel halkın çevre konusunda bilinçsiz olması, görüşmeler sonucu ortaya çıkan bulgulardan biridir. Turizmde iyi hizmet vermek adına doğayı bozan faaliyetlerin yapıldığı, rant odaklı olmasından dolayı da bu faaliyetlerin görmezden gelindiği belirtilmektedir. Turizmin ekonomik yönünün öncelikli olması, paranın daha egemen ve yönlendiren bir araç olması gibi etkenlerin, özellikle turizm sektörüne yakın olan insanların çevresel birçok şeyi feda etmelerine neden olduğu görülmektedir.

Balon turizminin çevreye özellikle tarım arazilerine olumsuz etkisi bulunmaktadır. Balonlar, onları takip eden cipler ve ATV araçları, bu alanlarda ve bölgedeki doğal oluşumlarda tahribata neden olmaktadır. Ayrıca kilise ve yeraltı şehirlerinin yeterince korunmadığı, vandalizme maruz kaldığı ve yerel yönetimlerin herhangi bir önlem almadığı konusunda görüşler yer almaktadır. K3 kişisi çevresel tahribata yönelik çözüm önerisi sunmaktadır:

Doğal kaynakların korunabilmesi için öncelikle ziyaretçi sayısının bazı alanlarda kısıtlanması gerekiyor. Çünkü buralarda fazla ziyaretçi sayısından dolayı aşırı yıpranma yaşanıyor. Az sayıdaki ziyaretçiden de daha fazla gelir elde edilmeli diye düşünüyorum. Müze fiyatları artırılmalı, Paşabağı gibi herkese açık olan yerler ücretli olmalı ki herkes giremesin. Aynı zamanda belirli bir bölgeden itibaren araç trafiği

kapatılmalıdır. En azından Zelve, Paşabağı ve Göreme Açık Hava Müzesini içerisine alacak şekilde, o bölgenin araç trafiğine kapanması gerekli diye düşünüyorum. Bu sayede buralar yaya olarak gezilecek ve bölgede kalış süresi artırılabilecektir. ATV turları için de bir güzergâh belirlenmelidir”.

Vadilerde ve diğer turistik alanlarda turizmden dolayı çöp sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sorun hem halk hem de turistlerden kaynaklanmaktadır. Turistlerin çöp kutusu kullanma alışkanlıklarının olduğu görüşler de ifade edilmiştir. K12 kişisi çevrede oluşan çöple ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Vadilerde sürekli çöp birikiyor. Bunu turist de atıyor halkımız da atıyor. Biz İŞKUR’dan 10 tane eleman getirip çöpleri toplatıyoruz. Bazı kuruluşlarda topluyorlar ama bu günübirlik olacak iş değil. Devamlılığın olması gerekiyor. Bugün biz topluyoruz ama yarın yine aynı”.

Göreme Beldesi’nde turizmden kaynaklı altyapı sorunu olduğu gündeme gelmiştir. Elektrik ve su tesisatının sürekli yapılan üstyapı hizmetlerine yeterli olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca burada özellikle geceleri de devam eden turistik hizmetlerden dolayı çöpün görüntü kirliliği oluşturduğu ifade edilmiştir. Göreme’ye doğalgaz henüz getirilmediğinden ve kömür kullanımının devam etmesinden dolayı da hava kirliliğinin yaşanması olumsuz çevresel etki olarak değerlendirilmektedir.

Vadilerde ve diğer alanlarda kaçak yapıların yapıldığı belirtilmektedir. Bunun nedeni ise bölgede bazı alanlarda imar planlarının olmadığı şeklinde öne sürülmektedir. Örneğin, Üçgüzeller, Derbent, Paşabağı bölgelerinde barakaların olması ve yanlış olduğunun bilinmesi, buna rağmen çözülememesi çevresel bir sorun olarak görülmektedir. K8 kişisi konu ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Sit alanları, korunacak alanlar, konut alanları belirlenmiş. Fakat neyin nerde yapılması gerekiyor, bunları planlamak lazım. Herkes bölgedeki plansız yapılan barakaların üzerine gidiyor ama plansız alan olduğu için çözülemiyor. İmar planlarının yapılması işi Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na düşüyor. Birçok tescilli olmayan alanlar var. Envanteri bile olmayan kilise ve mağaralar var. Bunların kayıt altına alınması lazım”.

Son dönemde, vatandaşların devletle ihtilafı durumunu ortadan kaldırmak, imara aykırı, ruhsatsız veya ruhsat eklerine aykırı olan yapıların kayıt altına alınması yoluyla bu yapılara yasal boyut kazandırmak amacı ile çıkarılan İmar Barışı uygulaması da yapılan görüşmelerde eleştirilen bir konudur. 31.12.2017 tarihine kadar yapılmış olan ruhsatsız yapıların kayıt altına alınacağı, bu tarihten sonra yapılanların ise yıkılacağı uygulama olan İmar Barışı'nın, Kapadokya Bölgesi için uygulanamayacağı belirtilmektedir. Örneğin, 3 katlı olması gereken yapının 5 katlı yapılması sonucu yıkılabileceği, fakat bölgede kayaların oyulduğunu ve bunun dışarıdan, yukarıdan görülmesinin mümkün olmadığı öne sürülmektedir. Üstelik oymanın yeni mi eski mi olduğunun belirlenemeyeceği iddia edilmektedir.

Turizmin olumlu çevresel etkileri arasında, çevre ile ilgili yasal düzenlemelerin getirilmesi, fazla gelir elde edebilmek için kaynakları koruma bilincinin gelişmesi, ahır, köhne evler gibi atıl durumdaki yerlerin restore edilerek turizme kazandırılması gösterilmektedir.

2.3.5.4. Destinasyon Yönetim Örgütlenmesi

Nevşehir'de yeterli sayıda ve turizm sektöründe hemen her birimi temsil eden bir kuruluşun olduğu belirtilmiştir. Bölgede bir destinasyon yönetim örgütünün olduğu kabul edilmekte birlikte, aralarındaki işbirliğinin yetersiz olduğu görüşü yer almaktadır. Bölgede sivil örgütlenmeler diğer turizm destinasyonlarına göre daha fazla gelişmiş ama hala eksiklikleri bulunmaktadır. Bu örgütlenmelerin bazı durumlarda birbirleri ile ilişkilerinin iyi olduğu, fakat kendi içlerinde rekabetten dolayı ilişkilerin zayıf olduğu ifade edilmiştir. Bazı durumlarda ise örgütlerin kendi içlerinde iyi ilişkiler kurduğu ama diğer örgütlerle işbirliğinin zayıf kaldığı yönünde görüşler vardır. Bu noktada örgütlerin yatay-dikey ilişkileri önem kazanmaktadır. Çünkü, tüm örgütlerin bir araya gelerek, birlikte tanıtımlar yapması, fuar ve festivaller düzenlemesi, ortak bütçe yapabilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na baskı mekanizmaları kurabilmesi, lobi faaliyetlerinde bulunması, birlikte projeler yazması gerekmektedir. Fakat bunların bölgede fazla gelişmediği görülmektedir. K9 kişisi örgütlenmesinin nasıl yapılabileceği konusunda şunları ifade etmektedir:

“Bu durum kalkınma ajanslarının rolü sayesinde ilerliyor. Çünkü kalkınma ajanslarının en büyük rollerinden biri de özel sektör, STK ve kurumlararası koordinasyonu sağlamaktır. Bunun için sürekli çalıştaylar yaparak onları biraraya getiriyoruz. Yapmaya çalıştığımız şey, doğru rekabet ortamı oluşturmak, örgütlerin eğitilmesini sağlamak, doğru örgütlenme nasıl oluşturulur, sivil örgütler nasıl idare edilir, döner sermaye nasıl oluşturulur ve işletilir, nasıl para kazandırılır, nasıl kararlar alınır gibi konularda eğitmektir”.

Bölgede destinasyon yönetiminde üniversitenin aktif olmadığı yönünde görüş belirtilmiştir. Özellikle turizm fakültesinin bölgede danışmanlık mekanizmasını kuramamış olması zayıf kaldığı faaliyetlerden biri olarak görülmektedir. Fakat aynı zamanda bölgede profesyonel ilişkiler kurulamadığı gerekçesi ile de akademisyenlerin desteklenmediği bilinmektedir. Üniversitenin bu konuda karşılaştığı zorluklardan biri de döner sermaye olarak görülmektedir. Döner sermaye olduğu için ihaleye giremedikleri, bu yüzden de bölgede danışmanlık firmalarının çoğalmas gerektiği görüşü savunulmaktadır. Profesyonel yardımlaşma ve işbirliği noktasında üniversitenin etkili olabileceği düşünülmektedir.

STK’lar, özellikle olumsuz çevresel etkiler konusunda yerel yönetimlerin gerekli denetim ve yaptırımları uygulamadığı görüşündedir. Bu yüzden rekabet ortamında, halkın birbirini şikâyet etmesi ya da bu durumun şikâyet yerine onları da kuralsızlığa itmesi gündeme gelmektedir. Olumsuz çevresel etkilerin azaltılması için sürdürülebilir turizm anlayışının bölgede yaygınlaştırılması gerektiği ve bu noktada destinasyon yönetim örgütüne iş düştüğü belirtilmiştir. Konuyla ilgili olarak K9 kişisi şunları söylemektedir:

“Sürdürülebilir turizm mantığının sadece üniversitelere, okullara, kalkınma ajansı kurumlarına değil, işletmelere de anlatılması, benimsetilmesi gerekiyor. Bu yüzden destinasyon yönetim örgütü gibi bir yapının önemli olduğunu düşünüyorum. İşletmecilere eğitimler verilebilir. Örneğin, bu şekilde devam ederse, 50-100 yıl sonra bölgede nasıl bir bozulma meydana geleceği simülasyonlarla gösterilebilir”.

Destinasyon yönetimi olarak bölgenin yeterli tanıtımının yapılmadığı düşünülmektedir. Bunun bir devlet politikası olarak da ele alınabileceği, bu konuda

büyük eksiklikler olduğu da ifade edilmektedir. K2 kişisi tanıtım ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Mısır’da turiste yönelik 2 ölümlü saldırı olmuştu. 60 turist ölmüştü. Sonrasında oraya turistik vizeler ücretsiz hale gelmişti. Gittiğimde Mısır bomboştı. Ülke imaj tazelemeye çalışıyordu. Ama birkaç yıl sonra yine Türkiye performansı ile yarışır hale geldi. Halbuki bizde tamamen dibe vuran bir turizm hiç olmadı. Amerika’da bir filmin fragmanında, insanlar Mısır’a davet ediliyordu. Film tanıtımında çok önemli bir unsur. Mısır’ın ve diğer başka ülkelerin neyi nasıl uyguladığı, turizm hareketliliğinde önemli olan unsurları devlet olarak iyi araştırılması gerekiyor”.

Bölgedeki örgütler arasında bir yetki karmaşası olduğu ve yapılması gerekenler konusunda örgütlerin sorumluluğu birbirlerine bıraktığı ortaya çıkmıştır. Kurallara uyulmadığında, konunun farklı birimler yetkisinde ya da birkaç birimin ilgi alanında olduğu ifade edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu bunu dile getirerek, bu sorunu ortadan kaldıracak, aynı zamanda örgütleri bir çatı altında toplayacak yeni bir yönetim sistemi olan *Alan Başkanlığı* üzerinde çalıştıklarını belirtmiştir.

2.3.5.5. Turizmin Etkilerinde Yerel Halkın Yeri

Nevşehir (Kapadokya) Bölgesi’nde 1970-1980 yılları arasında turizme karşı çok ilgili olan yerel halk yerine, şimdi turizmin hayatının bir yerinde olağan şekilde bulunan, turizmle iç içe olan bir halk olduğu görüşü benimsenmiştir. İnsanların yaşamında, tahsilinde, yatırımlarında, günlük hayatında turizm yer almaktadır. Yerel halkın çoğunluğunun, gelir getirici etkisi, bölgede ticari sirkülasyonu sağlaması, diğer sektörleri geliştirmesi gibi nedenlerden dolayı turizmin gelişiminden oldukça memnun olduğu şeklinde yaygın bir görüş bulunmaktadır. Çoğunluğun dışında kalanların ise ahlaki değerlerin bozulduğunu, örf ve adetlerin kaybolduğunu öne süren muhafazakâr bir kesim olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu kesimin turizmden bağımsız olan, turizme uzak kalan çok sınırlı bir kesim olduğu ifade edilmektedir. Konuyla ilgili olarak K13 kişisi:

“Turizmin zarar getirdiğini düşünen, bu konuda hassas olan kesimin, turizmle doğrudan ilişkisi bulunmayan kesim olduğunu düşünüyorum. Çünkü bir kişi bir şeyden fayda görmüyorsa, onu kolaylıkla eleştirebilir. Ama sektörün içinde olan kişi,

ekmeğini ondan kazandığı için turizmi kötüleme gibi bir lüksü yoktur. Çünkü biz zengin değiliz. Diğer şeyleri önemseme noktasında değiliz henüz. Bu nedenle insanlar, görüntüden rahatsız oluyorum, daha güzel görünen bir şehirde yaşayayım, yabancılar buraya gelmesin özümüzü bozuyor, gibi şeylerle ilgilenmiyor”.

Turizmin, doğal çevre tahribatı gibi ekonomik etkileri dışındaki etkiler konusunda yerel halkın bilinçsiz olduğu ifade edilmiştir. İnsanların daha fazla gelir kazanma, zenginleşme kaygısıyla diğer etkileri göz ardı ettikleri düşünülmektedir. Buna çözüm olarak, halkta turizm bilincinin sağlanması, bunun için de önce ailede başlamak koşuluyla, okullarda ve yerel yönetimlerin desteğiyle eğitimler verilmesi, medyada konunun daha fazla gündemde tutulması önerilmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin denetimleri daha caydırıcı ve etkili şekilde yapması gerektiği belirtilmiştir.

Yerel halkın sadece günümüz koşulları ile hareket ettikleri, turizm sektörünün ve Kapadokya'nın gelecek nesillere taşınması gibi uzun vadeli bir düşüncede olmadıkları, yasalar çerçevesinde kurallara uymadıkları belirtilmiştir. Turizmle ilgilenen daha önceki neslin, bölgede turizmi başlatarak turizmi geliştirmek adına özveri ile çalıştıkları, bölgeyi daha çok korumaya eğilimli oldukları ifade edilmiştir. Bugün gelinen noktada turizmin gelişimini devam ettiren neslin, bir önceki neslin uğraşını devam ettirme şeklinde turizmde var olduğu, turizmi hazır bir şekilde bulduğu, turizmin bölgede var olması için sarf edilen çabalardan habersiz olduğu şeklinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. K3 kişisi şunları ifade etmektedir:

“Kapadokya dünyada başka benzeri olmayan bir bölge. Halkın bunun bilincinde olması gerekiyor. Sahip olduğu bu gelir kaynağını iyi koruması gerekir ki, uzun yıllar boyunca bu geliri elde edebilsin. Yoksa bir süre sonra bu geliri kaybedecektir. Gelecek kuşakların da faydalanabilmesi için bu kaynakların korunması gerekiyor. Bunun için eğitim verilebilir ama herhalde önce içten bir bilinç olması gerekiyor. Eğitimle bilinç biraz daha artırılabilir sadece diye düşünüyorum”.

Paydaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda, yerel halkın turizmin ekonomik katkısının ya da ekonomik katkı sağlamamasının dışında, diğer etkilere yönelik herhangi bir açık tepkisinin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda yerel halkın henüz ekonomik

olarak doygunluğa ulaşmadığı, bu nedenle de ekonomik etkiler dışındaki diğer olumsuz etkilerle çok ilgilenmediği söylenebilir. Paydaş görüşlerinden yola çıkılarak, araştırmanın alt amaçlarından biri olan, yerel halkın turizme karşı tepki düzeyini belirleme noktasında, yerel halkın turizme karşı sadece ekonomik ilgili olduğu söylenebilir. Dolayısı ile, Doxey'in Tolerans Modeli'ne göre yerel halkın *İlgisizlik* aşamasında olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Turizm ülkesel ve bölgesel ekonomik kalkınma başta olmak üzere sosyal, kültürel ve çevresel faydalarının olduğu bir sektördür. Bu nedenle turizm yerel halk için büyük önem taşımaktadır. Ancak sözü edilen faydaları ile birlikte bir takım maliyetlerinin olduğu da bilinmektedir. Dolayısı ile yerel halkın turizm gelişimine desteği ya da karşı olması gündeme gelmektedir. Nevşehir’de yerel halk yaklaşık 50 yıldır turizm sektöründe yer almaktadır. Bu süreçte toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında ve fiziksel çevrede değişim yaşandığı düşünülmektedir. Yerel halk algısını açıklayan ve alanda en yaygın kullanılan modeller olan Butler’ın (1980) Destinasyon Yaşam Döngüsü Modeli ve Doxey’in (1975) Tolerans Modeli’nde belirtildiği gibi yerel halkın turizmi algılaması, destinasyondaki turizmin farklı zaman dilimlerinde farklı gelişim göstermesine bağlı olarak değişmektedir. Nevşehir’de turizmin etkilerini yerel halk algısı ile ortaya koyan çalışmalar yaklaşık 15 yıldır yapılmaktadır. Ancak yerel halk algısına dayanarak bölgenin turizm gelişim aşamasını ve yerel halkın turizme yönelik tepkisini ortaya koyan detaylı bir çalışma bulunmamaktadır.

Araştırmanın birincil amacı, Nevşehir yerel halkının ve turizmdeki diğer paydaşların, turizmin etkilerine yönelik algılarını belirleyerek, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmaktır. Tespit edilen yerel halk algısı ile aynı zamanda Nevşehir’de turizm gelişim aşaması, yerel halkın turizme karşı hangi duygu düzeyinde olduğu ve yerel halkın algılara göre nasıl gruplandığı belirlenerek turizm literatürüne önemli veriler kazandırılmaya çalışılmıştır. Bir destinasyonda turizmin gelişimi ile ortaya çıkan sonuçların yerel halk tarafından nasıl karşılandığının ve aynı zamanda destinasyonda turizmde etkili olan kuruluşların yerel halk ile paralel görüşlere sahip olup olmadığının bilinmesinin önemi, bu araştırmanın hareket noktasını oluşturmaktadır.

Araştırma Nevşehir ilinde turizm hareketliliğinin en yoğun yaşandığı Ürgüp, Avanos, Göreme ve Uçhisar'da gerçekleştirilmiştir. Ankete katılacak kişiler tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Araştırma amaçlarına ulaşmak üzere anket formu 420 kişiye dağıtılmış, 394 anket kullanılabilir şekilde analize dâhil edilmiştir. Diğer paydaşları oluşturan kurumlarda birer yetkili kişi belirlenmiş ve toplam 14 kişiye 9 temel soru yöneltilerek yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir.

Yöre halkına yönelik araştırmaya katılanların çoğunluğunun erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan yerel halkın çoğunluğunun 26-35 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların meslekleri incelendiğinde ise % 35'i özel sektörde çalışmakta, % 22,3'ü bir işletme sahibi, % 19,8'i kamu kurumunda çalışmaktadır. Turizmde çalışma durumuna bakıldığında ise araştırma kapsamında olan yerel halkın yarısından fazlası turizm sektöründe çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca yine yarısından fazlası turistlerle iletişim kurduğunu ifade etmiştir. Eğitim durumu açısından bakıldığında ise katılımcıların % 35,5 oranla, en fazla lise mezunları, daha sonra lisans mezunlarından oluştuğu ortaya çıkmıştır. İkamet yerlerine bakıldığında katılımcıların birbirine yakın oranlarda Avanos, Ürgüp, Göreme ve Uçhisar'da ikamet ettiği söylenebilir. Araştırma sonuçlarında katılımcıların bir kısmının Nevşehir merkezde ikamet ettiği görülmektedir. Nevşehir merkez araştırma alanı olarak araştırmaya dâhil edilmemiştir ancak seçilen bölgelerde özellikle turizm sektöründe çalışanların bir kısmının Nevşehir merkezde ikamet ettiği ortaya çıkmıştır.

Araştırmada öncelikle yerel halkın turizmin etkilerine ilişkin ifadelerle verdikleri yanıtların, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri, frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Turizmin etkileri ölçeğine yönelik açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi sonucunda 47 maddelik turizmin etkileri ölçeği madde sayısı 39'a düşürülürken, 39 maddenin kapsam geçerliliği sonucunda 6 alt boyuta ayrıldığı görülmektedir. “*Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler*”, “*Olumsuz Çevresel Etkiler*”, “*Olumsuz Ekonomik Etkiler*”, “*Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler*”, “*Olumlu Çevresel Etkiler*” ve “*Olumlu Ekonomik Etkiler*” olarak elde edilen faktörler benzer çalışmalarla da (Fredline ve Faulkner, 2000; Kuvan ve Akan, 2005; Chen ve Chen,

2010) desteklenmektedir. Ölçek güvenilirliği Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanmıştır. Güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin tamamının ve alt boyutlarının güvenilir düzeyde olduğu saptanmıştır.

Turizmin etkileri ölçeğinin genel ortalaması 2, 82' dir. Turizmin etkileri ölçeği, olumlu ve olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda da faktörler, olumlu ve olumsuz sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel etkiler şeklinde 6 faktör olarak elde edilmiştir. Dolayısı ile ortalama ile ilgili yorum yapabilmek için faktör ortalamalarını incelemek gerekmektedir. “*Olumsuz Sosyo-Kültürel Etkiler*” ve “*Olumsuz Çevresel Etkiler*” faktör ortalamasının düşük olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgular doğrultusunda yerel halkın, turizmin olumsuz sosyo-kültürel ve çevresel etkisinin bulunmadığı şeklinde düşündüğü söylenebilir. Bu bulgu, aynı bölgede mülakat yöntemi kullanılarak yapılan benzer bir araştırmayla (Özel ve Kozak, 2017) farklılık göstermektedir. Fakat olumsuz etkiler arasından “*Olumsuz Ekonomik Etkiler*” faktör ortalamasının diğer olumsuz etkilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da yerel halkın turizmin olumsuz ekonomik etkileri konusunda kaygılı oldukları anlamına gelmektedir. Faktör ifadeleri incelendiğinde yerel halkın gelir dağılımında bir eşitsizlik olduğu ve turizm yatırımlarının yetersiz olduğu ifadelerine katılım düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Yerel halkın, turizmin bölgede “*Olumlu Sosyo-Kültürel Etkiler*” inin, “*Olumlu Çevresel Etkileri*” nin ve “*Olumlu Ekonomik Etkileri*”nin olduğunu düşündüğü söylenebilir. Araştırma sonucunda, algı ortalamasının en yüksek olduğu faktör “*Olumlu Ekonomik Etkiler*” faktörüdür. Bu sonucu destekleyen çalışmalar (Haralambopolous ve Pizam 1996; Lawson vd. 1998; Mason ve Cheyne 2000; Chen, 2001; Yoon vd. 2001; Ko ve Stewart, 2002; Dyer vd. 2003; Andriotis ve Vaughan, 2003; Andriotis, 2006; Andereck vd. 2005; Haley vd. 2005; Ritchie ve Inkari 2006; Nepal, 2008; Aref vd. 2009; Brida vd. 2011) bulunmaktadır. Algı ortalamalarından yola çıkılarak, yerel halkın turizmin ekonomik etkilerine karşı daha duyarlı oldukları ortaya çıkmaktadır. Özel ve Kozak (2017) da bulgulara paralel olarak, yerel halkın ekonomik etkilere daha fazla odaklandığını ortaya koymuştur. Genel olarak yerel halkın turizmi, ekonomik faydalarından dolayı olumlu algıladığı ve desteklediği söylenebilir. Jurowski vd. (1997), ekonomik faydaların yerel halkın desteği ve algısı ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmiştir. Gürsoy ve Rutherford (2004), bireylerin turizmin faydalarının

maliyetleri aştığı durumlarda, turizm gelişimine karşı daha destekleyici bir eğilim gösterdiklerini belirtmektedir. Nevşehir’de yerel halk turizmin ekonomik faydalarından dolayı diğer olumsuz etkileri hissetmemiş ya da göz ardı etmiş olabilir.

Sosyal Mübadele Teorisi yerel halkın turizm algısını açıklamak, turizm gelişiminin olumlu ve olumsuz sonuçlarına karşı tepkisini anlamak için kullanılmaktadır. Araştırma sonucunda, yerel halkın turizmin olumlu etkilerine yüksek düzeyde katılım göstermesi, olumsuz etkilerine ise katılım göstermemesi Sosyal Mübadele Teorisi’nin varsayımlarını desteklemektedir. Böyle bir sonuç, Sosyal Mübadele Teorisi’ne göre, yerel halkın turizmin sağladığı katkıdan elde edeceği fayda ile açıklanmaktadır (Ap, 1992). Yerel halkın sadece olumsuz ekonomik etkilere tepki vermesi ise Sosyal Mübadele Teorisi’nin subjektiflik varsayımı ile örtüşmemektedir. Bu varsayım turizmin bölgeye sunduğu katkılardan dolayı yerel halkın, olumsuz etkileri reddedeceğini belirtmektedir.

Araştırmanın amaçlarından biri de Nevşehir’in Destinasyon Yaşam Döngüsü’ndeki yerini belirlemektir. Destinasyonun hangi gelişim aşamasında olduğunun bilinmesi, hem turizmin sürdürülebilirliği açısından hem de stratejik plan oluşturma ve karar verme süreci açısından önemlidir. Bu çalışmada, Nevşehir’in gelecekte turizmdeki yerini yansıtan kavramsal bir çerçeve oluşturmak amacıyla, destinasyon gelişim aşaması belirlenmiştir. Yerel halk algısı belirlenerek turistik alanın, Destinasyon Yaşam Döngüsü’ndeki yeri açıklanabilmektedir. DYD ile yerel halkın olumlu ve olumsuz etkiler algı ortalamaları arasındaki ilişki incelendiğinde, Nevşehir’de turizmin gelişme aşamasının ortalarında olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, olumlu algı ortalamasının maksimum 4 olması pekişme aşamasına gelindiğinin, olumsuz algı ortalamasının 4 olması ise durgunlaşma aşamasının sonuna gelindiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Daha önce ifade edildiği gibi, algı ortalamaları incelendiğinde, yerel halkın olumlu algı seviyesi, olumsuz algı seviyesinden yüksektir.

Turistik bir bölgenin konumunu belirlemeye yönelik işlevsel bir yaklaşım da, yıllara göre turist sayısındaki değişimlerdir (Haywood, 1986). Nevşehir’de turist sayısındaki değişimler yıllara göre incelenmiş ve ortalama değişim oranı % 4,5 olarak hesaplanmıştır. Haywood’un (1986) DYD’nin uygulanabilirliğine yönelik yaptığı

kavramsal modele göre, Nevşehir'in *Gelişme* aşamasında olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, hem yerel halkın algısı hem de modeldeki turist sayısı ve artış oranı gelişim aşaması ile örtüşmektedir. Bir destinasyonun gelişim aşamalarının diğer belirleyicileri Buhalis (2000) tarafından açıklanmıştır. Turizme giriş, büyüme, olgunluk, doygunluk ve çöküş olarak adlandırdığı aşamalar Butler'ın (1980) DYD gelişim aşamaları ile kapsadığı özellikler bakımından benzetilmektedir. Buhalis'in ortaya koyduğu göstergelere göre, son 30 yıllık süreçte ziyaret sayısının ve tesis sayısının bölgede artması, turistlerin artık müşteri olarak görülmesi, konaklama kapasitesinin artması, doluluk oranının yüksek olması ve bölgenin ekonomik yapısında turizmin baskın olması Nevşehir'de turizmin *Olgunluk* döneminde olduğunu ortaya koymaktadır. Buhalis'in (2000) çalışması ile kıyaslandığında göstergelerin birçoğu, Nevşehir'in *Olgunluk* döneminde olduğunu işaret etmektedir. Çalışmayla örtüşmeyen belirleyici ise, yerel halkın *Olgunluk* döneminde turizmden *Rahatsızlık* duyacağına yönelik öngörüdür. Araştırma sonucunda Nevşehir'de yerel halkın, turizme ekonomik avantajlarından dolayı destek verdiği, turistleri ticari araç olarak görmeye başladığı söylenebilir. Araştırma alanında turizmin olumsuz etkilerinin, olumlu etkileri aşmadığı sonucuna ulaşılmış, dolayısı ile Nevşehir'de turizm taşıma kapasitesi aşılmamış, kapasite sınırına henüz gelinmemiştir. Bütün bu bulgular değerlendirildiğinde, yerel halkın turizmin ekonomik faydalarını ön planda tuttuğu, olumsuz etkileri ya tolere ettiği, ya da henüz farkında olmadıkları düşünülmektedir. Bu bulgular, yerel halkın Doxey'in Tolerans Modeline göre *İlgisizlik* düzeyinde olduğunu göstermektedir.

Yerel halkı ortak algılara göre gruplandırmak amacıyla yapılan kümeleme analizi sonucunda, turizmin etkileri ifadelerine verdikleri yanıt ortalamalarına göre *Gerçekçiler*, *Çelişki Yaşayanlar*, *İlimli Destekleyenler*, *Ekonomik İlgililer* ve *Tam Destekleyenler* olarak adlandırılan 5 küme ortaya çıkmıştır. Gerçekçiler kümesini oluşturanların yarıya yakını 26-35 yaş aralığında ve çoğunluğu lise mezunudur. Kümeyi oluşturanların yarısı turizm sektöründe çalışmaktadır. Bu grup, turizmin olumlu etkileri kadar olumsuz etkilerinin de olduğunu farkındadır. Diğer kümelerle karşılaştırıldığında, turizmin olumsuz sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerinin bulunduğu en fazla katılan gruptur. 2. kümeyi belirleyen *Çelişki Yaşayanlar*'ın çoğunluğu 26-35 yaş aralığındadır. Yarıya yakını lise mezunu olup, yarıdan fazlası

turizmle ilgili bir işte çalışmaktadır. Bu grup, turizmin olumlu ve olumsuz etkilerine karşı değişen düşüncelere sahiptir. Bu kümeye dâhil olan kişilerin, turizmin olumlu etkilerine karşı karmaşık düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Turizmin olumlu etkilerinden bazılarında katılıp bazılarında katılmama eğilimi gösterirken, birkaç olumsuz ifade dışında, turizmin diğer tüm olumsuz etkilerine katılmadıklarını belirtmişlerdir. 3.küme oluşturulan İlimli Destekleyenler grubu tüm kümeler arasında, örneklem grubunun çoğunluğunu oluşturan küme özelliğine sahiptir. Araştırmaya dâhil olan toplam lisans ve lisansüstü mezunlarının büyük bölümü bu kümede yer almaktadır. Kümeyi oluşturanların çoğunluğu 26-35 yaş aralığında olup, yarıdan fazlası turizm sektöründe çalışmaktadır. Bu küme turizmi destekleyen 4. ve 5. kümeler ile benzerlik göstermektedir. Aralarındaki fark, İlimli Destekleyenler grubunun 4.ve 5.kümelere göre çevresel etkilere karşı daha duyarlı ve temkinli olmasıdır. Aynı şekilde küme, olumsuz sosyo-kültürel ve olumsuz ekonomik etkilere karşı da 4 ve 5. kümelere nazaran, nispeten yüksek ortalamalara sahiptir. Ekonomik İlgililer kümesi en küçük kümedir. Kümenin çoğunluğunu lisans mezunu ve lise mezunu oluşturmakta olup, yarıya yakını turizmle ilgili bir işte çalışmaktadır. Turizmin olumsuz sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine yönelik ifadeler verilen yanıt ortalamaları oldukça düşüktür. Turizmin sosyo-kültürel ve çevresel olumlu etkilerine yanıtlarının ise yüksek ortalamaya sahip olduğu dikkat çekmektedir. Turizmin bölgeye ve kişisel gelire etkisi arasında ortaya çıkan fark bu kümenin özelliğini ortaya koymaktadır. Kümeyi oluşturanlar, bölge ekonomisinin turizmden yararlandığını düşünmektedir ancak kişisel gelirlerin turizmden elde edilmesi konusunda endişeli oldukları söylenebilir. Genel olarak Ekonomik İlgililer kümesi turizmi desteklemektedir. 5. küme olan Tam Destekleyenler grubu, örneklemin küçük bir bölümünü oluşturmakta ve turizmi bölgede tam anlamıyla desteklemektedir. Kümenin demografik yapısında en belirgin özellik, örneklem içerisinde meslek grubundan esnaf olanların oranının en fazla olduğu küme olmasıdır. Küme içerisinde bakıldığında ise çoğunluğu esnaflardan ve sektörde çalışanlardan oluşmaktadır. Diğer kümelerle kıyaslama yapıldığında, 3 ifade dışında turizmin olumlu etkilerine en yüksek katılımı gösteren, olumsuz etkilerine ise diğer kümelerle göre en düşük katılımı gösteren küme 5. kümedir. Sözü edilen 3 ifade özellikle ekonomik etkilere yöneliktir ancak turizme destekleri ile çelişen cevapları içermemektedir.

Kümeleme analizinin sonuçları literatürde turizmin etkileri algısına yönelik yapılmış olan diğer kümeleme araştırması sonuçları ile benzerlik göstermektedir. 1. kümeyi oluşturan *Gerçekçiler* Fredline ve Faulkner'ın (2000) Gerçekçiler kümesi ile; 2. kümeyi oluşturan *Çelişki Yaşayanlar* Davis vd.'nin (1988) Kararsızlar ve Brida vd.'nin (2011) Kararsızlar (Nötr) kümeleri ile; 3. kümedeki *İlimli Destekleyenler* Ryan vd.'nin (1998) Ölçülü İstekliler kümesi ile; 4. kümeyi oluşturan *Ekonomik İlgililer* Andriotis ve Vaughan'ın (2003) Ekonomik Şüpheciler kümesi ile; son kümeyi oluşturan *Tam Destekleyenler* grubu ise Weaver ve Lawton 'ın (2013) Destekleyenler, Ryan vd.'nin (1998) Aşırı Destekleyenler, Perez ve Nadal'ın (2005) Gelişimi Destekleyiciler kümeleri ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın amaçlarından biri de Nevşehir'de diğer paydaşları oluşturan kurum ve kuruluşların turizmin etkilerine yönelik algısını tespit etmektir. Amaca ulaşmak için Nevşehir'de turizmde aktif rol oynayan 14 paydaş gruptaki kurum yetkilileri ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşme sonucu elde edilen 29 sayfalık ham veri, içerik analizi ile çözümlenerek yorumlanmıştır. Öncelikle görüşme sonucu kodlar elde edilmiş ve kodlar, aralarındaki benzerlik ve farklılıklara göre temalar altında birleştirilmiştir. Temalar; *Sosyo-Kültürel Etkiler*, *Ekonomik Etkiler*, *Çevresel Etkiler*, *Yönetim* ve *Yerel Halk* olarak adlandırılmıştır.

Nitel yöntemle elde edilen verilere dayanarak, ekonomik kaygıların, sosyal ve çevresel kaygılardan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Genel itibariyle görüşmeler, turizmin gelişmesi ile sosyo-kültürel unsurlarda değişim meydana geldiğini, fakat turizmin bu değişimlerde çok daha az payı olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcıların çoğunluğu, aile yapısı, gelenek-görenek, ahlaki değerler, yaşam tarzı, alışkanlıklar gibi toplumsal değerlerin turizmden ziyade, dünyada ve ülkede yaşanan gelişmeler, ulusal ekonomik kalkınma, teknoloji, ulaşım imkânları vb. faktörlere bağlı olarak değişim gösterdiğini belirtmiştir. Yine katılımcıların çoğu, turizm gelişimi sonucu çevresel olumsuz etkilerin daha fazla ortaya çıktığı görüşündedir. Bu etkilerde ise turizmi değil, yerel halkı sorumlu tutmaktadır. Katılımcıların hepsi turizmin, ekonomik açıdan bölgeyi kalkındırdığını belirtmiştir. Turizm bölgede iş fırsatları yaratmakta, en fazla gelir getiren sektör konumunda, diğer sektörlerin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ekonomik etkisinin diğer etkilerden daha çok hissedilmesinin nedeni, Türkiye'nin

gelişmekte olan bir ülke olduğu, insanların yaşamının standartların altında olduğu, ekonomik açıdan doyuma ulaşmış bir toplum olmadığı şeklinde açıklanmaktadır. Bu yüzden yerel halk, daha çok kazanma ve zenginleşme isteğine sahiptir. İşletmecilerin bölgeye yüksek miktarlarda yatırım yapmaları ve bunun karşılığını almak istemeleri haklı bir gerekçe olarak görülmektedir. Bu istekleri karşısında ise çevresel ya da sosyal ve kültürel etkileri, özellikle olumsuz etkileri, göz ardı ettikleri, tolere ettikleri ya da bu etkileri fazla hissetmedikleri görüşü hâkimdir.

Yerel halkın turizmin etkilerine yönelik algısı ile diğer paydaşların algısı arasında benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Turizmin etkilerine yönelik yerel halk algısı belirlenmeye çalışılmış ve yerel halkın ekonomik faydaları ön planda tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır. Yerel halk turizmin ekonomik olarak katkı sağladığını fakat aynı zamanda ekonomik açıdan olumsuz olarak da etkisi olduğunu belirtmiştir. Diğer paydaşların da ekonomik etkiler yönünden yerel halkla benzer görüşte olduğu saptanmıştır. Yerel halkın turizmin olumlu sosyo-kültürel etkilerini desteklediği, olumsuz sosyo-kültürel etkisinin olmadığı yönündeki algısı da diğer paydaşlar tarafından desteklenmektedir. Fakat yerel halkın turizmin çevreyi olumsuz olarak etkilemediği yönündeki algısı, diğer paydaşların çevresel etkilere yönelik algısı ile farklılaşmaktadır. Kurum yetkilileri bölgede turizmin geliştiğini ancak yerel halkın ekonomik çıkarları doğrultusunda çevresel tahribata neden olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu bulgular ışığında, bu araştırmanın, yerel halkın turizm konusundaki farkındalığını arttırma ve toplumun katılımını en üst seviyeye çıkarma açısından turizme yön veren turizm planlayıcılarına yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir. Araştırma bulgularına istinaden aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Yerel halka yönelik turizm eğitimi programları, seminerler, konferanslar vb. bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenmelidir.
- Okullarda, milli eğitim müfredatlarında turizm konusuna yer verilmelidir.
- Yerel halkın ve turizm işletmecilerinin, turistleri ekonomik kalkınmada bir araç olarak görmesinden ziyade misafir olarak görmelerini sağlayacak çalışmalar yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenmelidir.

- Turizm politika ve planlamasında yerel halkın da görüşleri de derinlemesine incelenerek, turizmin olumlu katkıları daha fazla geliştirilmeli, olası olumsuz yönlerine karşı düzenleyici politikalar getirilmelidir.
- Turizmin gelişiminde yerel yönetimlerin ve diğer kamu kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının, üniversite ve özel sektör temsilcilerinin koordinasyon ve işbirliği içerisinde olmaları ve yerel halkın turizme desteğinin devamlılığını sağlamaları önerilmektedir.
- Yerel yönetimlerin özellikle çevreyi korumaya yönelik denetimleri ve yaptırımları yasalar çerçevesinde caydırıcı nitelikte olmalıdır.
- Bölgede yapılan planlama ve yatırımlarda, bölgeye özgü doğal çevrenin ve kültürel değerlerin korunmasına dikkat edilmelidir.
- Doğal çevreyi korumaya yönelik yerel halk, işletmeciler ve turistler için, bölgenin korunmadığı takdirde ileride oluşacak bozulmaları gösteren modelleme ve senaryolar oluşturulabilir.
- Hızla gelişen turizm bölgelerinde altyapı eksikliğinden dolayı ortaya çıkan sorunlar öncelikli olarak çözümlenmelidir.
- Turistlerin bozulmaya elverişli sit alanlarına erişimi konusunda düzenlemeler getirilmelidir.
- Turizmle doğrudan bağlantılı olarak ortaya çıkmaya da, kültürel değerlerin, gelenek ve göreneklerin zarar gördüğü veya yok olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu değerlerin yeniden canlandırılması adına bazı girişimlerde bulunulabilir. Bu değerlerin turistik ürün olarak sunulması yıllar boyu kültürel unsurların canlı kalmasını sağlayarak, diğer yandan turist-yerel halk etkileşimine yeni bir boyut kazandırabilir.
- Yerel halkın tarım ürünlerinin ve tarım arazilerinin azaldığı yönünde algıya sahip oldukları söylenebilir. Bölgenin koşullarına uygun olan bağcılık ve şarap üretiminin daha fazla desteklenerek teşvik edilmesi yerel halkın turizmde aktif rol almasını kolaylaştırabilir. Aynı zamanda şarap tadımlarının da yer aldığı tur programları düzenlenerek tarım turizmi de desteklenmiş olacaktır.
- Belirli periyotlarla hem yerel halk, hem de paydaş analizi yapılarak turizmin bölgede geleceği ile ilgili planlamalar ve uygulamalar yapılabilir.
- Bu çalışmada yerel halkın ve diğer paydaşların turizmin etkilerine yönelik algısı belirlenmiştir. Gelecekte yapılacak olan araştırmalarda yerel halkın uzun

süre/kısa süre ikamet durumları, turizm sektöründe çalışma durumları, gelir durumları gibi algıyı etkileyen faktörler karşılaştırılarak algı düzeyleri belirlenebilir.

- Nevşehir'in turistik olan ve olmayan bölgelerine yönelik karşılaştırmalı bir araştırma yapılabilir.
- Bu araştırmada turizmin etkilerine yönelik yerel halk algısı nicel yöntem kullanılarak standart veriler elde edilip yorumlanmıştır. Diğer paydaşlar algısı ise mülakat yoluyla elde edilerek daha derin bilgiye ulaşılmış ve yorumlanarak karşılaştırma yapılmıştır. Buradan yola çıkarak yerel halka yönelik de mülakat gerçekleştirilebilir.
- Son olarak Türkiye'nin farklı turizm destinasyonları ile karşılaştırmalı bir araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed ZU, Krohn FB (1992) International tourism, marketing and quality of life in the third world: India, a case in point, J Sirgy, MH Meadow, D Rahtz D ve AC Samli (Ed.), *Development in Quality of Life Studies in Marketing* (150-156) (Academy of marketing Science, Blacksburg, Virginia).
- Ajzen I ve Fisherbein M (1980) *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. (Prentice Hall, Englewood Cliffs New Jersey).
- Ajzen I (1991) The theory of planned behavior. *Organisational Behavior and Human Decision Process* 50:179-211.
- Akis S (1996) Turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi* 7(3-4): 10-15.
- Akis S, Peristianis N ve Warner J (1996) Residents' attitudes to tourism development: the case of Cyprus. *Tourism Management* 17(7): 481-494.
- Akova O (2006) Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi* 1(2):19-34.
- Alaeddinoğlu F (2007) Van halkının turisti ve turizmi algılama şekli. *Coğrafi Bilimler Dergisi* 5(1):1-16.
- Alaeddinoğlu F (2008) Sivas kentinde halkın turiste ve turizme bakışı. *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi* 5(2):1-23.
- Allen L, Long R, Perdue RR ve Kieselbach S (1988) The impact of tourism development on residents' perceptions of community life. *Journal of Travel Research* 27:16-21.
- Allen L, Hafer HR, Long PT, ve Perdue RR (1993) Rural residents' attitude toward recreation and tourism development. *Journal of Travel Research* 31(4):27-33.

- Allport GW (1954) *The Nature of Prejudice* (Addison-Wesley,Massachuttes).
- Alpar R (2013) *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler* (Detay Yayıncılık Ankara).
- Anand S ve Sen A (1994) Sustainable human development. *Human Development Reports*. (Harvard University Cambridge, Harvard).
- Andereck KL (1995) Environmental consequences of tourism: a review of recent research. In *Linking Tourism, the Environment, and Sustainability. Annual Meeting of the National Recreation and Park Association* (77–81) General Technical Report No. INT-GTR-323.
- Anderecek KL, Valentine KM, Knopf RC ve Vogt CA (2005) Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research* 32(4):1056-1076.
- Andriotis K ve Vaughan RD (2003) Urban residents' attitudes toward tourism development: the case of Crete. *Journal of Travel Research* 42(2):172-185.
- Anderecek KL ve Vogt CA (2000) The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research* 39(1):27–36.
- Andriotis K (2006) Hosts, guests and politics: coastal resorts and morphological change. *Annals of Tourism Research* 33:1079-1098.
- Ap J (1990) Residents' perceptions research on the social impacts of tourism. *Annals of Tourism Research* 17(4):610-16.
- Ap J (1992) Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research* 19(4):665-90.
- Ap J ve Crompton JL (1993) Residents' strategies for responding to tourism impacts. *Journal of Travel Research* 32(1):47-50.
- Ap J ve Crompton JL (1998) Developing and testing a tourism impact scale. *Journal of Travel Research* 37(2):120-130.

- Archer BH (1978) Domestic tourism as a development factor. *Annals of Tourism Research* 5(1):126-41.
- Aref F, Redzuan M ve Gill SS (2009) Community perceptions toward economic and environmental impacts of tourism and local communities. *Asian Social Science* 5(7):130-137.
- Aslan M ve Kaya G (2004) 1980 sonrası Türkiye'de siyasal katılımıda sivil toplum kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 5(1):213-223.
- Atik H (1999) Üniversitelerin yerel ekonomiye katkıları: teori ve Erciyes Üniversitesi üzerine bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (15): 99-109.
- Avcıkurt C (2017) *Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım* (5.Baskı,9 Detay Yayıncılık, Ankara).
- Ayaz N, Artuğer S ve Türkmen F (2009) Tarihi Zela (Zile) ilçesindeki yerel halkın turizme bakış açılarını belirlemeye yönelik bir alan araştırması. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 2:103-124.
- Ayazlar RA ve Ayazlar G (2016) Yerel halkın turizmin etkilerine yönelik tutumunda aidiyet duygusu ve yaşam tatmininin rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20(4):1451-1470.
- Aydın Ş ve Şentürk M (2016) Kentsel büyüme makinesi kuramının Türkiye kentleşme deneyiminde yerel aktörlerin konumunun anlaşılmasında uygulanabilirliği. 4. *Uluslararası Kentsel ve Evrensel Sorunlar ve Politikalar Kongresi*. İstanbul, 20-22 Ekim.
- Bahar O ve Kozak M (2008) *Turizm Ekonomisi* (Detay Yayıncılık,Ankara).
- Bal H (1995) *Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi* (Doğa ve İnsan Yayınları, İstanbul).

- Bartlett JE, Körtlik JW ve Higgins CC (2001) Organizational research: determining appropriate sample size in survey research. *Information Technology, Learning, and Performance Journal* 19(1):43-50.
- Bascom WW (1976) Changing African art, İçinde: Graburn NH (Ed) *Ethnic and Tourist Arts: Cultural Expressions from the Fourth World* (303–19) (University of California Press, Berkeley).
- Bastias-Perez P ve Var T (1995) Perceived impacts of tourism by residents. *Annals of Tourism Research* 22(1):208–10.
- Baş M, Kılıç B ve Güçer E (2007) Türkiye’de yerel yönetimler ve turizm. *Mevzuat Dergisi*, 10(119).
- Baş T (2001) Anket (Seçkin Yayıncılık, Ankara).
- Bayat G (2010) Turizmin yerel halk tarafından algılanması: Iğdır halkı üzerine bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Baykan E (2007) Turizmin yerel kültür üzerindeki etkilerinin yöre halkı tarafından algılanması (Ürgüp yöresine yönelik bir uygulama), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Becheri E (1991) Rimini and co – the end of a legend?: dealing with the algae effect. *Tourism Management* 12(3):229–35.
- Beeton S (2006) *Community Development Through Tourism* (Landlinks Press, Victoria, Australia).
- Belisle FJ ve Hoy DR (1980) The perceived impact of tourism by residents: a case study of Santa Marta, Columbia. *Annals of Tourism Research* 7(1):83-101.
- Bertan S (2009) Turizmin çevre üzerinde yarattığı etkiler: Pamukkale örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 20(2):204-214.
- Bertucci G (2002) Strengthening local governance in tourism-driven economies. *International Colloquium on Regional Governance and Sustainable*

Development in Tourism-driven Economies, Cancun, QR, Mexico, 20-22 Şubat.

Besculides A, Lee AM ve McCormick PJ (2002) Residents' perceptions of the cultural benefits of tourism. *Annals of Tourism Research*, 29(2):303-319.

Bestard AB ve Nadal JR (2007) Modelling environmental attitudes toward tourism. *Tourism Management* 28:688-695.

Bilginoğlu MA ve Hayriye A (2002) *Erciyes Üniversitesi'nin Kayseri İlinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapısına Etkileri* (Erciyes Üniversitesi Yayınları No:135 Kayseri).

Bilim Y ve Özer Ö (2013) Yerel halk gözüyle Konya'da turizmin önemi ve ekonomik, sosyal, çevresel etkileri. *Ulusal KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*.

Blau P (1964) *Exchange and Power* (John Wiley, New York)

Bleaney MF, Binks MR, Greenaway D, Reed GV ve Whyne DK (1992) What does a university add to its local economy. *Applied Economics* 24:305-311.

Boyd S (2002) Cultural and heritage tourism in Canada: opportunities, principles and challenges. *Tourism and Hospitality Research* 3(3):211-33.

Bramwell B (2003) Maltese responses to tourism. *Annals of Tourism Research* 30:581-605.

Braun E (2008) *City Marketing- Towards an Integrated Approach* (Erasmus Research Institute of Management (ERIM), Erasmus University Rotterdam).

Brida JG, Osti L ve Barquet A (2010) Segmenting resident perceptions towards tourism — a cluster analysis with a multinomial logit model of a mountain community. *International Journal of Tourism Research* 12(5):591-602.

Brida JG, Riaño E ve Aguirre SZ (2011) Residents' attitudes and perceptions towards cruise tourism development: A case study of Cartagena de Indias (Colombia). *Tourism and Hospitality Research* 11(3):181-196.

- Briguglio L ve Briguglio M (1996) Sustainable Tourism in the Maltese Isles. İçinde: Briguglio L, Butler R, Harrison D ve Filho WL (ed) *Sustainable Tourism in Islands and Small States* 161-179 (Pinter, London).
- Brougham JE ve Butler RW (1981) A segmentation analysis of resident attitudes to social impact of tourism. *Annals of Tourism Research*, 8(4):569-90.
- Brown R ve Hewstone M (2005) An integrative theory of intergroup contact. İçinde M. P. Zanna (Ed), *Advances in Experimental Social Psychology* (37.cilt Academic Press, San Diego, 255–342).
- Brunt P ve Courtney P (1999) Host perception of socialcultural impact. *Annals of Tourism Research* 26(3):493-515.
- Buch T (2007) Resident perceptions of event impacts: Taupo and Ironman New Zealand. Yüksek lisans Tezi, Auckland University of Technology Faculty of Business, Auckland, New Zealand.
- Buhalis D (2000) Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management* 21(1):97-116.
- Burns PM (2004) Tourism planning: A third way. *Annals of Tourism Research* 31(1):24-43.
- Butler RW (1980) The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer* 24(1):5-12.
- Byrd ET (2007) Stakeholders in sustainable tourism development and their roles. *Tourism Review* 62(2):6-13.
- Byrd ET, Bosley HE ve Dronberger MG (2009) Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina. *Tourism Management* 30(5):693-703.
- Caneday L ve Zeiger J (1991) The social, economic, and environmental costs of tourism to a gaming community as perceived by its residents. *Journal of Travel Research* 30(2):45-49.

- Carmichael BA (2000) A matrix model for resident attitudes and behaviors in a rapidly changing tourist area. *Tourism Management* 21:601-611.
- Cater BA (1987) Tourism in the least developed countries. *Annals of Tourism Research* 14(2):202-226.
- Chen C ve Chen P (2010) Resident attitudes toward heritage tourism development. *Tourism Geographies* 12(4):525-545.
- Chen JS (2000) An investigation of urban tourism residents' loyalty of tourism. *Journal of Travel and Tourism Research* 24(1):5-19.
- Chen SC (2011) Residents' perceptions of the impact of major annual tourism events in Macao: cluster analysis. *Journal of Convention & Event Tourism* 12(2):106-128.
- Chesney-Lind M ve Lind IY (1986) Visitors as victims: crimes against tourists in Hawaii. *Annals of Tourism Research* 13(2):167-92.
- Christaller W (1963) Some considerations of tourism location in Europe: the peripheral regions underdeveloped countries--recreation areas. *Regional Science Association Papers, XII Land Congress*.
- Choi HC ve Murray I (2010) Resident attitudes toward sustainable community tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 18(4):575-594.
- Choi HC ve Sirakaya E (2005) Measuring residents' attitude toward sustainable tourism: development of sustainable tourism attitude scale. *Journal of Travel Research* 43:380-394.
- Cirhinlioğlu FG, Aktaş V ve Özkan BÖ (2006) Sosyal temsil kuramına genel bir bakış. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30(2):163-174.
- Coccosis H (2002) Island tourism development and carrying capacity. İçinde Y Apostolopoulos, ve D Gayle (Ed), *Island Tourism And Sustainable Development: Caribbean, Pacific And Mediterranean Experiences* (London: Praeger, London, 131-144).

- Cohen E (1972) Toward a sociology of international tourism. *Social Research* 39: 164-82.
- Cohen E (1988) Tourism and aids in Thailand. *Annals of Tourism Research* 15:467-486.
- Cooke K (1982) Guidelines for socially appropriate tourism development in British Columbia, *Journal of Travel Research* 21(1):22-28.
- Currie R, Seaton R ve Wesley F (2009) Determining stakeholders for feasibility analysis. *Annals of Tourism Research* 36(1):41-63.
- Çakmak Z, Uzgören N ve Keçek G (2005) Kümeleme analizi teknikleri ile illerin kültürel yapılarına göre sınıflandırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12:15-36.
- Çalışkan U ve Tütüncü Ö (2008) Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve Kuşadası ilçesi uygulaması. *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi* 23-27 Nisan.
- Çeken H (2008) Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine teorik bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 10(2):293-306.
- Çavuş S ve A Tanrisevdi (2003) Residents' attitudes toward tourism development: a case study in Kusadasi, Turkey. *Tourism Analysis* 7(3-4):259-269.
- Çokluk Ö, Şekercioğlu G, Büyüköztürk Ş (2012) *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, (Pegem Akademi, Ankara).
- Dağdeviren A (2015) Yerel halkın turizmin sosyo-kültürel etkilerini algılamalarının yaşam tarzı boyutuyla incelenmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dal N. ve Baysan S (2007) Kuşadası'nda kıyı kullanımı ve turizmin mekânsal etkileri konusunda yerel halkın tutumları. *Ege Coğrafya Dergisi* 16:69-85.
- D'angella F ve Go FM (2009) Tale of two cities' collaborative tourism marketing. *Tourism Management* 30(3):429-440.

- Davis D, Allen J ve Cosenza RM (1988) Segmenting local residents by their attitudes, interests, and opinions toward tourism. *Journal of Travel Research* 27(2):1-8.
- Deery M, Fredline L ve Jago L (2005) A framework for the development of social and socio-economic indicators for sustainable tourism in communities. *Tourism Review International* 9(1):69-78.
- Deitch L (1989) The impact of tourism upon the arts and crafts of the Indians of the Southwestern United States, 173–84 İçinde Smith, V. Hosts ve Guests: *An Anthropology of Tourism* (University of Pennsylvania Press, Philadelphia).
- Demircan Ş (2010) Turizmin sosyo kültürel etkileri: Antalya/Muratpaşa İlçesi örneği. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Demireli C ve Taşkın E (2013) Üniversite öğrencilerinin buldukları şehre ekonomik katkıları: Kütahya il merkezi örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 37:321-328.
- Demirkaya H ve Çetin T (2010) Residents' perceptions on the social and cultural impact of tourism in Alanya (Antalya-Turkey). *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı (EKEV) Akademi Dergisi* 14(42):383-392.
- De Vaus D (2002) *Surveys in Social Researches* (5. Baskı, Routledge, London).
- Diedrich A ve Garcia-Buades E (2009) Local perceptions of tourism as indicators of destination decline. *Tourism Management* 30:512-521.
- Dogan HZ (1989) Forms of adjustment: socio-cultural impacts of tourism. *Annals of Tourism Research* 16(2):216-36.
- Doğan HZ (2004) *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Donaldson T ve Preston LE (1995) The stakeholder theory of the corporation: concepts, evidence and implications. *Academy of Management Review* 20(1):65–91.

- Doxey GV (1975) A causation theory of visitor-resident irritants, methodology and research inferences. *In Conference Proceedings: Sixth Annual Conference of Travel Research Association*. San Diego, 195-98.
- Dönmez D (2008) Paydaş teorisi çerçevesinde otel işletmelerinin seyahat acentaları ile ilişkileri ve otel işletmelerinin performansı arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma. *Yönetim* 19(61):91-112.
- Duffield BS ve Long J (1981) Tourism in the highlands and islands of Scotland: rewards and conflicts. *Annals of Tourism Research* 8(3):403-31.
- Duran E ve Özkul E (2012) Yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumları: Akçakoca örneği üzerinden bir yapısal model. *International Journal of Human Sciences* 2(9):500-520.
- Duran E (2013) Yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik tutumları: Bozcaada örneği. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi* 2(3):76-94
- Dyer P, Aberdeen L ve Schuler S (2003) Tourism impacts on an Australian indigenous community: a djabugay case study. *Tourism Management* 24:83-95.
- Durak A (2008) Turizmin çevreye etkileri Nevşehir ili konaklama işletmeleri yöneticilerinin çevreye duyarlılığı ile ilgili bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Eadington WR (1999) The economics of casino gambling. *Journal of Economic Perspectives* 13(3):173-192.
- Easterling D S (2004) The residents' perspective in tourism research. *Journal of Travel & Tourism Marketing* 17(4):45-62.
- Egresi I (2016) Tourism and sustainability in turkey: negative impact of mass tourism development. İçinde: Egresi I (Ed.) *Alternative Tourism in Turkey Role, Potential Development and Sustainability* (Springer International Publishing, 35-53).

- Ekici R ve Çizel B (2014) Yerel halkın turizm gelişimi desteğine ilişkin tutumlarının destinasyonların gelişme düzeylerine göre farklılıkları. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi* 11(3):73-87.
- Emerson RM (1962) Power-dependence relations. *American Sociological Review* 27(1):31-41.
- Eren R ve Aypek N (2012) Kırsal turizm bölgesinde yerel halkın turizmin gelişimine karşı tutumları: Cumalıkızık köyü örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi* 2(2):43-47.
- Ertuğrul F (2008) Paydaş teorisi ve işletmelerin paydaşları ile ilişkilerinin yönetimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 31:199–223.
- Esman M (1984) Tourism as ethnic preservation: the cajuns of Louisiana. *Annals of Tourism Research* 11:451–467
- European Commission (2002) *Defining, Measuring and Evaluating Carrying Capacity in European Tourism Destinations*. University of the Aegean, Department of Environmental Studies, Athens.
- Eurostat (2015) *Tourism Industries- Employment*. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_industries_-_employment
- Faulkner B ve Tideswell C (1997) A framework for monitoring community impacts of tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 5(1):3-28.
- Fishbein M ve Ajzen I (1975) Attitude and the prediction of behavior İçinde: Fishbein M (Ed) *Readings in Attitude Theory and Measurement* (Wiley, New York).
- Fredline E ve Faulkner B (2000) Host community reactions: a cluster analysis. *Annals of Tourism Research* 27(3):763-784.
- Fredline L (2005) Host community perceptions of the impact of events: a comparison of different event themes in urban and regional communities (Gold Coast, Qld. : CRC for Sustainable Tourism).
- Freeman RE, Wicks CA ve Parmar B (2004) Stakeholder theory and ‘the corporate objective revisited. *Organization Science* 15(3):364-369.

- Gelibolu L (2015) Ürün yaşam döngüsü teorisi. İçinde: Yağcı Mİ ve Çabuk S (Ed), *Pazarlama Teorileri* (MediaCat Yayınları, İstanbul).
- Getz D (1994) Residents' attitudes towards tourism: A longitudinal study in Spey Valley, Scotland. *Tourism Management* 15(4):247-258.
- Gilbert D ve Clark M (1997) An exploratory examination of urban tourism impact, with reference to residents attitudes, in the cities of Canterbury and Guildford. *Cities* 14(6):343-52.
- Greenwood DJ (1989) Culture by the pound: an anthropological perspective on tourism as cultural commoditization 129-138. İçinde V Smith (Ed) *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism* University of Pennsylvania Press, Philadelphia).
- Grekin J ve Milne S (1996) Toward sustainable tourism development: the case of Pond Inlet NWT 76–106. İçinde Butler RW ve Hinch T *Tourism and Indigenous Peoples* (International Thomson Business Press, London).
- Goeldner C ve Ritchie B (2006) *Tourism: Principles, Practices, Philosophies* (John Wiley & Sons, USA).
- Goulet D (1989) Participation in development: new avenues. *World Development* 17 (2):165–78.
- Goulet D (1968) On the goals of development. *Cross Currents* 18:387–405.
- Gu H ve Ryan C (2008) Place attachment, identity and community impacts of tourism. *Tourism Management* 29(4):637-647.
- Gu M ve Wong PP (2006) Residents' perception of tourism impacts: a case study of homestay operators in Dachangshan Dao, North-East China. *Tourism Geographies* 8(3):253-273.
- Güler BA (2009) *Türkiye'nin Yönetimi-Yapısı* (İmge Kitabevi, Ankara).
- Gülüm K ve Boz M (2014) Çanakkale'de turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve eğitimsel etkileri üzerine yerel halkın görüşleri. *Route Educational and Social Science Journal* 1(2):1-10.

- Gümüş N ve Özüpekçe S (2009) Foça'da turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yerel halkın görüşleri. *International Journal of Human Sciences* 6(2):398-417.
- Güneş N (2014) Yerel halkın turizm algısı ve turizme katılımı: Antalya Konyaaltı ve Kepez ilçesi örneği. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Antalya.
- Gürbüz S ve Şahin F (2014) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz* (Seçkin Yayıncılık, Ankara).
- Gürkan Mİ (1997) Turizmin sosyal çevre ve yaşam üzerine etkileri. İçinde Toros A (Ed), *Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi (Kemer-Alanya, 1995)* (Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Ankara).
- Gürkaynak MR ve Kasımoğlu M (2004) Türkiye'de üniversite komşu-çevre etkileşimi: işbirliği için bir ön çalışma. *Amme İdaresi Dergisi* 37(3):147-162.
- Güzel FÖ (2013) Sosyo-kültürel açıdan paradoks yaratıcı bir sektör olarak turizm: Dalyan destinasyonunda sosyolojik bir çözümleme. *International Journal of Human Sciences* 10(1):780-794.
- Gürsoy D, Jurowski C ve Uysal M (2002) Resident attitudes: a structural modeling approach. *Annals of Tourism Research* 29(1):79-105.
- Gürsoy D ve Rutherford DG (2004) Host attitude toward tourism an improved structural model. *Annals of Tourism Research* 31(3):495-516.
- Gürsoy D, Chi GC ve Dyer P (2010) Locals' attitudes toward mass and alternative tourism: the case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research* 49(3):381-394.
- Hair J.F, Anderson RE, Tatham RL ve Black WC (1998) *Multivariate Data Analysis* (Prentice Hall, New Jersey).
- Haley A J, Snaith T ve Miller G (2005) The social impacts of tourism: a case study of Bath, UK. *Annals of Tourism Research* 32(3):647-668.

- Halterbeck M ve Conlon G (2015) *The economic and social impact of Cardiff university* London Economics, London).
- Haralambopoulos N ve Pizam A (1996) Perceived impacts of tourism: the case of Samos. *Annals of Tourism Research* 23 (3): 503-26.
- Harman S (2014) Sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevleri üzerine bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 26(11):343-360.
- Harper D (2001) Comparing tourists crime victimization. *Annals of Tourism Research* 28(4):1053-6.
- Harrill R ve Potts TD (2003) Tourism planning in historic districts: attitudes toward tourism development in Charleston. *Journal of the American Planning Association* 69(3):233-44.
- Harrill R (2004) Residents' attitudes toward tourism development: a literature review with implications for tourism planning. *Journal of Planning Literature* 18(1):2-16.
- Harrill R, Uysal M, Cardon PW, Vong F ve Dioko L (2010) Resident attitudes towards gaming and tourism development in Macao: growth machine theory as a context for identifying supporters and opponents. *International Journal of Tourism Research* 13(1):41-53.
- Harrison D (2001) *Tourism and The Less Developed World: Issues And Case Studies* (CABI Publishing, UK).
- Hashimoto A (2002) Tourism and sociocultural development issues 201-230. İçinde Sharpley R ve Telfer DJ (ed) *Tourism and Development: Concepts and Issues* Channel (View Publications, 201-230).
- Hawkins DE ve Mann S (2007) The world bank's role in tourism development. *Annals of Tourism Research* 34(2):348-363.
- Haywood KM (1986) Can tourist-area life cycle be made operational? *Tourism Management* 7:154-167.

Haywood KM (1988) Responsible and responsive tourism planning in the community. *Tourism Management* 9(2):105–118.

Heneghan D (1999) Economic impacts of casino gaming in Atlantic City, 113–135. İçinde Hsu CHC (ed) *Legalized Casino Gambling in the United States* (Haworth Hospitality Press, New York).

Hernandez SA, Cohen J ve Garcia HL (1996) Residents' attitudes towards an instant resort enclave. *Annals of Tourism Research* 23:755-779.

Holden A (2008) *Environment and Tourism* (Routledge, London).

Homans G (1961) *Social Behavior in Elementary Forms* (Brace & World, New York, Harcourt).

Horn C ve Simmons D (2002) Community adaptation to tourism: comparisons between Rotorua and Kaikoura, New Zealand. *Tourism Management* 23(2):133-143.

Hongren C ve Foster G (1999) *Cost Accounting A Managerial Emphasis* (10. Baskı, Prentice Hall New Jersey, International Editions).

Höijer B (2011) Social representations theory. *Nordicom Review* 32(2):3-16.

Hsu CHC (1998) Impacts of riverboat gaming on community quality. *Journal of Hospitality and Tourism Research* 22(4):323-337.

<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do> Erişim Tarihi: 05.07.2018

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Erişim Tarihi: 05.07.2018

<https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/62809?AspxAutoDetectCookieSupport=1>
Erişim Tarihi:04.03.2017

<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2547&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> Erişim Tarihi:17.10.2017

<http://nevsehir.csb.gov.tr/nev-sharp351-ehir---turizm-sharp304-statistikleri-i-1912>
Erişim Tarihi: 05.07.2018

https://www.csgeb.gov.tr/media/3341/2016_uyesayilari.pdf Erişim Tarihi: 22.03.2017

https://www.csgeb.gov.tr/media/3400/2016_temmuz_6356.pdf Erişim Tarihi: 22.03.2017

<https://www.dernekler.gov.tr/tr/DernekIslemleri/istatistikler.aspx> Erişim Tarihi:22.03.2017

<http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2017.pdf> Erişim Tarihi: 05.07.2018

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43336/muze-istatistikleri.html> Erişim Tarihi: 05.07.2018

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44433/goreme-milli-parki-ve-kapadokya-nevsehir.html> Erişim Tarihi: 06.07.2018

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> Erişim Tarihi: 11.03.2017

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf> Erişim Tarihi: 11.03.2017

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5355.pdf> Erişim Tarihi:13.03.2017

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3046.pdf> Erişim Tarihi: 02.03.2017

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5442.pdf> Erişim Tarihi: 03.03.2017

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5442.pdf> Erişim Tarihi: 05.03.2017

<http://www.mfa.gov.tr/hukümetdisi-kuruluslarin-ngo-dunya-ekonomik-ve-sosyal-gelisimindeki-rolleri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 23.03.2017

<http://www.nevsehir.kulturturizm.gov.tr/TR,205324/kultur-ve-turizm-bakanligindan-belgeli-isletmeler.html> Erişim Tarihi: 05.07.2018

<http://www.nevsehir.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/49614,2010-2016-muze-ziyaretci-sayilaripdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 05.07.2018

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/08/20050810-4.htm> Erişim Tarihi: 18.03.2017

<http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html> Erişim Tarihi: 07.05.2018

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 Erişim Tarihi: 10.05.2018

[https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-
yeri/gsmh-icindeki-payi-1963-79.html](https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-
yeri/gsmh-icindeki-payi-1963-79.html) Erişim Tarihi: 07.05.2018

<http://www.uchisar.bel.tr/uchisar/uchisar-kulturu/> Erişim Tarihi: 06.07.2018

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik195.pdf> Erişim Tarihi: 22.03.2017

[http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,72942/turizm-gelir-gider-ve-ortalama-
harcama.html](http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,72942/turizm-gelir-gider-ve-ortalama-
harcama.html) Erişim Tarihi: 07.05.2018

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html> Erişim
Tarihi: 19.01.2019

Huggins R ve Cooke P (1997) The economic impact of Cardiff University: Innovation, learning and job generation. *Geo Journal* 41(4):325-337.

Huh C ve Vogt CA (2008) Changes in residents' attitudes toward tourism over time: a cohort analytical approach. *Journal of Travel Research* 46(4):446-455.

Husbands W (1989) Social status and perceptions of tourism in Zambia. *Annals of Tourism Research* 16(2):237-53.

Huttasin N (2008) Perceived social impacts of tourism by residents in the OTOP tourism village, Thailand. *Asia Pacific Journal of Tourism Research* 13(2):175-191.

Inskeep E (1991) *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach* (Van Nostrand Reinhold, New York).

International Labour Organisation (ILO) (2014) *World of Work Report*.
[http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---
dcomm/documents/publication/wcms_243961.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---
dcomm/documents/publication/wcms_243961.pdf)

Işık O (1994) Kentsel ittifaklar ve kent planlaması. İçinde: İ Tekeli (Yay Hazl) *Kent, Planlama, Politika, Sanat: Tarık Okyay Anısına Yazılar* (s.375-390) (ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara).

İçöz O ve Kozak M (2002) *Turizm Ekonomisi* (Turhan Kitabevi, Ankara).

- İçyer A (2010) Marka kent oluşturma açısından stratejik kent yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Karaman.
- Johnson JD, Snepenger DJ ve Akis S (1994) Residents perceptions of tourism development. *Annals of Tourism Research* 21(3):629- 42.
- Jurowski C ve Gursoy D (2004) Distance effects on residents' attitudes toward tourism. *Annals of Tourism Research* 31(2):296-312.
- Jurowski C, Uysal M ve Williams DR (1997) A theoretical analysis of host community resident reactions to tourism. *Journal of Travel Research* 36(2):3-11.
- Kar M, Zorkirişçi E ve Yıldırım M (2004) Turizmin ekonomiye katkısı üzerine ampirik bir değerlendirme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* 8:87-112.
- Kayış A (2008) Güvenilirlik nalizi (reliability analysis). İçinde: Kalaycı Ş (Ed) *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (Dinamik Akademi, Ankara).
- Kalaycı Ş (2008) Faktör analizi. İçinde: Kalaycı Ş (Ed) *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (Dinamik Akademi, Ankara).
- Kalisch A (2001) *Tourism as Fair Trade: NGO Perspectives* (Tourism Concern, London, England).
- Karagöz Y (2018) *SPSS ve AMOS Uygulamalı Nicel-Nitel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği* (Nobel Yayıncılık, Ankara).
- Karakoyun İ (2011) Bölgesel kalkınma ve STK'lar. *İdarecinin Sesi* 38-42.
- Karasar N (2014) *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (26.baskı, Nobel Yayınevi, Ankara).
- Kaya LG ve Smardon R (2000) Sustainable tourism development: the case of Antalya, Turkey. *Northeastern Recreation Symposium* Bolton Landing, New York, ABD.
- Kaygalak S, Usta Ö ve Günlü E (2013) Mardin'de turizm gelişimi ile otantik olgusu arasındaki ilişkinin sosyolojik açıdan değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 24(2):273-249.

- Keogh B (1990) Public participation in community tourism planning. *Annals of Tourism Research* 17(3):449-465.
- Kervankıran İ (2014) Beypazarı/Ankara örneğinde turizmin ekonomik, toplumsal ve çevresel etkilerine yerel halkın yaklaşımı. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31:133-153.
- Keskin E ve Çontu M (2011) Mustafapaşa (Sinassos) kasabasında yaşayan yerel halkın turizme bakış açısını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3(2):37-55.
- Kılıç G (2006) Belediyelerin turizme ilişkin faaliyetlerini değerlendirmeye yönelik bir uygulama. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* 15(3):79-110.
- Kim K (2002) The effects of tourism impacts upon quality of life of residents in the community. Yüksek lisans Tezi, The Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg, Virginia.
- King B, Pizam A ve Milman A (1993) Social impacts of tourism: host perceptions. *Annals of Tourism Research* 20:650-65.
- Ko D ve Stewart WP (2002) A structural equation model of residents' attitudes for tourism development. *Tourism Management* 23: 521-530.
- Koenen J, Chon KS ve Christianson D (1995) Effects of tourism growth on air quality: The case of Las Vegas. İçinde H Lee Meadow, M Joseph Sirgy ve Don R Rahtz (Ed), *Developments in Quality-of-Life Studies in Marketing*, 5:158-159 (DeKalb, Illinois: Academy of Marketing Science and the International Society for Quality-of-Life Studies).
- Korça P (1998) Resident perceptions of tourism in a resort town. *Leisure Sciences* 20(3):193-212.
- Korça P (1998) Resident attitudes toward tourism impacts. *Annals of Tourism Research* 23 (3): 695-97.
- Kotler P, Haider HD ve Rein I (1993) *Marketing Places: Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States and Nations* (Free Press, New York).

- Kotosz B (2013) The local economic impact of higher education institutions in Hungary. İçinde KJ Khavand (Ed) *Intellectual Capital Management: Global Perspectives on Higher Education, Science and Technology* 45-60 (IICM, İran)
- Kousis M (1989) Tourism and the family in a rural Cretan community. *Annals of Tourism Research* 16:318–332.
- Krannich RS, Berry EH ve Greider T (1989) Fear of crime in rapidly changing rural communities: a longitudinal analysis. *Rural Sociology* (54:195-212).
- Kuvan Y ve Akan P (2005) Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: the case of Belek, Antalya. *Tourism Management* 26(5):691-706.
- Lankford SV (1994) Attitudes and perceptions toward tourism and rural regional development. *Journal of Travel Research* 32(3):35-43.
- Lankford SV ve Howard DR (1994) Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of Tourism Research* 21(1):121-39.
- Lawson RW, Williams J, Young T ve Cossens J (1998) A comparison of residents' attitudes towards tourism in 10 New Zealand destinations. *Tourism Management* 19(3):247-256.
- Lee TJ, Li J ve Kim HK (2007) Community residents' perceptions and attitudes towards heritage tourism in a historic city. *Tourism and Hospitality Planning and Development* 4(2):91-109.
- Lepp A (2007) Residents' attitudes towards tourism in Bigodi village, Uganda. *Tourism Management* 28: 876-885.
- Levi-Strauss C (1969) *The Elementary Structures of Kinship* (Beacon Press, Boston).
- Lindberg K, Andersson TD ve Dellaert BGC (2001) Tourism development: assessing social gains and losses. *Annals of Tourism Research* 28(4):1010-1030.
- Lindberg K ve Johnson RL (1997) Modeling resident attitudes toward tourism. *Annals of Tourism Research* 24(2): 402-424.

- Liu J ve Var T (1986) Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research* 13:193-214.
- Liu JC, Sheldon PJ ve Var T (1987) Resident perception of the environmental impacts of tourism. *Annals of Tourism Research* 14:17–37.
- Long TP, Perdue RR ve Allen L (1990) Rural resident tourism perceptions and attitudes by community level of tourism *Journal of Travel Research* 28(3): 3-9.
- Lundberg DE (1990) *The Tourist Business* (Van Nostrand-Reinhold, New York).
- Madrigal R (1995) Residents' perceptions and the role of government. *Annals of Tourism Research* 22 (1): 86-102.
- Mansfeld Y (1992) From motivation to actual travel. *Annals of Tourism Research* 19(3):399-419.
- Maragh GS, Gürsoy D ve Vieregge M (2015) Residents' perceptions toward tourism development: a factor-cluster approach. *Journal of Destination Marketing & Management* 4:36-45.
- Martin B ve Uysal M (1990) An examination of the relationship between carrying capacity and the tourism life cycle: management and policy implications. *Journal of Environmental Management* 31:327–333.
- Martini U ve Buffa F (2015) Local networks, stakeholder dynamics and sustainability in tourism, opportunities and limits in the light on stakeholder theory and SNA. *Sinergie Italian Journal of Management* 96(33):113-130.
- Mason P ve J Cheyne (2000) Residents' attitudes to proposed tourism development. *Annals of Tourism Research* 27(2): 391–411.
- Mathieson A ve G Wall (1982) *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts* (Longman, London).
- May RJ (1977) Tourism and the artefact in Papua New Guinea, 12–33. İçinde: Finney BR ve Watson AA *New Kind of Sugar: Tourism in the Pacific Center for South Pacific Studies* (University of California, Santa Cruz).

- Mbaiwa JE (2004) The socio-cultural impacts of tourism development in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Tourism and Cultural Change* 2(3):163-184.
- Montgomery H (2001) Child sex tourism in Thailand. İçinde David Harrison (Ed) *Tourism and the Less Developed World: Issues and Case Studies* (CABI Publishing, London).
- McCool S ve Martin S (1994) Community attachment and attitudes toward tourism development. *Journal of Travel Research* 32(3):29–34.
- McCool SF, Moisey RN ve Nickerson NP (2001) What should tourism sustain? *Journal of Travel Research* 40(2):124–31.
- McGehee NG ve Andereck KL (2004) Factors predicting rural residents' support of tourism. *Journal of Travel Research* 43:131·140.
- McKean P (1978) Economic dualism and cultural involution in Bali, 93-108. İçinde V Smith (ed) *Host and Guests: The Anthropology of Tourism* 8Oxford, Blackwell).
- McKercher B ve Ho P (2012) Cultural tourism and the enhancement of quality-of-life. İçinde: Uysal M, Perdue R ve Sirgy JM (Ed) *Handbook of Tourism and Quality of Life Research Enhancing the Lives of Tourists and Residents of Host Communities* (Springer Dordrecht Heidelberg, London, New York).
- Mieczkowski Z (1995) *Environmental Issues of Tourism and Recreation* (Lanham MD, University Press of America)
- Milman A ve Pizam A (1988) Social impacts of tourism on Central Florida. *Annals of Tourism Research* 15(2):191-204.
- Mok C, Slater B ve Cheung V (1991) Residents attitudes towards tourism in Hong Kong. *International Journal of Hospitality Management* 10(3):289-293.
- Molotch H (1976) The city as a growth machine. *American Journal of Sociology* 82(2): 309-330.

- Moscovici S (1988) Notes Toward a description of social representations. *European Journal of Social Psychology* 18:211-250.
- Murphy PE (1985) *Tourism: A Community Approach* (Methuen, London, England).
- Negiz N ve Akman E (2011) Yerel yönetimlerin turizme yönelik ve turizmi etkileyen hizmetleri: olması gereken-gerçekleşen düzleminde bir değerlendirme. *1. Uluslararası 4. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı* 1-4 Aralık 2011, Eğirdir, Isparta.
- Nelson F (2003) Community-based tourism in northern tanzania: increasing opportunities, escalating conflicts and an uncertain future. *Tanzania Natural Resource Forum Occasional Paper No. 2*.
- Nepal SK (2008) Residents' attitudes to tourism in Central British Columbia. *Canada Tourism Geographies* 10(1):42-65.
- Nicholls L (1976) Crime detection and law stabilization in tourist-recreation regions: a conference report. *Journal of Travel Research* 15:18–20.
- Nilsson PA (2007) Stakeholder theory: the need for a convenor. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 7(2):171-184.
- Nunkoo R ve Ramkissoon H (2007) Residents' perceptions of the socio-cultural impact of tourism in Mauritius. *Anatolia An International Journal of Tourism and Hospitality Research* 18(1):138-145.
- Odabaşı Y ve Barış G (2007) *Tüketici Davranışı* (Mediacat Yayınevi, İstanbul)
- OECD (2018) *OECD Tourism Trends and Policies 2018* (OECD Publishing, Paris) <https://doi.org/10.1787/tour-2018-en>.
- Okazaki E (2008) A community-based tourism model: its conception and use. *Journal of Sustainable Tourism* 16 (5):511–529.
- Olalı H ve Timur A (1986) *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri* (İzmir).
- Olalı H ve Timur A (1988) *Turizm Ekonomisi* (Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir).

- O'Reilly AM (1986) Tourism carrying capacity: concept and issues. *Tourism Management* 7(4):254-258.
- Öner Ş (2005) Katılımcı Demokrasi açısından Belediye Kanunu. İçinde H Özgür ve M Kösecik *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar -1: Reform* (Nobel Yayınları, Ankara).
- Özdemir S (2004) Kar gütmeyen kuruluşlar (KGGK) ve sosyal refahın sağlanmasında artan rolü. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları* 48:129-161.
- Özdemir, MA ve Kervankıran İ (2011) Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Afyonkarahisar örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi* 24:1-25.
- Özel ÇH (2014) Turizmin sosyo-kültürel boyutta ortaya çıkardığı etkilerin incelenmesi: Marmaris örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 42:57-68.
- Özel ÇH ve Kozak N (2017) An exploratory study of resident perceptions toward the tourism industry in Cappadocia: a Social Exchange Theory approach. *Asia Pacific Journal of Tourism Research* 22(3):284-300.
- Özmen M (2007) Turizmin sosyo-kültürel etkileri: Akçakoca örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akçakoca.
- Öztaş K ve Karabulut T (2006) *Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri* (Nobel Yayın Dağıtım, Ankara).
- Öztürk AB, Özer Ö ve Çalışkan U (2015) The relationship between local residents' perceptions of tourism and their happiness: a case of Kusadasi, Turkey. *Tourism Review* 70(3):232-242.
- Öztürk Y, Akdu U ve Akdu SA (2007) Yabancı turistlerin konut/devre mülk satın almalarının yöre halkı üzerindeki sosyal ve kültürel etkileri: Fethiye örneği. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 2:11-29.

- Park M ve Stokowski PA (2009) Social disruption theory and crime in rural communities: comparisons across three levels of tourism growth. *Tourism Management* 30:905-915.
- Pearce JA (1980) Host community acceptance of foreign tourism: strategic considerations. *Annals of Tourism Research* 7(2):224-33.
- Pearce PL, Moscardo G ve Ross GF (1996) *Tourism Community Relationships* (Pergamon Press, Oxford)
- Pearce PL (2005) The role of relationships in the tourist experience 103–123. İçinde Theobald WF (ed) *Global Tourism* (3rd edition, Elsevier, Butterworth-Heinemann, Burlington, MA).
- Peltonen A (2016) Ethics of sex tourism in thailand: finnish tourists' stance to prostitution and human trafficking. Degree Programme in Hotel, Restaurant and Tourism Management Thesis, Saimaa University of Applied Sciences Faculty of Tourism and Hospitality.
- Perdue PR, Long PT ve Allen L (1987) Rural resident tourism perceptions and attitudes. *Annals of Tourism Research* 14:420–429.
- Perdue RR, Long P ve Allen L (1990) Resident support for tourism development. *Annals of Tourism Research* 17(4):586-599.
- Perdue RR, Long PT ve Gustke LD (1991) The effect of tourism development on objective indicators of local quality of life. *Tourism: Building Credibility For A Credible Industry: Proceeding Of The 22nd Annual TTRA Conference*, Travel and Tourism Research Association, Salt Lake City, UT. 191-201.
- Perez EA ve Nadal RJ (2005) Host community perceptions. a cluster analysis. *Annals of Tourism Research* 32(4):925–941.
- Phelps RP (1998) The effect of university host community size on state growth. *Economics of Education Review* 17 (2):149-158.
- Pizam A (1978) Tourism's impacts: the social costs to the destination community as perceived by its residents. *Journal of Travel Research* 16(4):8-12.

- Pizam A ve Pokela J (1985) The perceived impacts of casino gambling on a community. *Annals of Tourism Research* 12(1):147-65.
- Pizam A, Milman A ve King B (1994) The perceptions of tourism employees and their families toward tourism. *Tourism Management* 15:53-61.
- Popelka CA ve Litrell MA (1991) Influence of tourism on handcraft evolution. *Annals of Tourism Research* 18:392-413.
- Potts T ve Harrill R (1998) Enhancing communities for sustainability a travel ecology approach. *Tourism Analysis* 3:133-142.
- Prentice R (1993) Community-driven tourism planning and residents' preferences. *Tourism Management* 14(3):218-227.
- Preston CC, Colman AM (2000) Optimal number of response categories in rating scales: reliability, validity, discriminating power, and respondent preferences. *Acta Psychologica* 104:1-15.
- Pretty J ve Hine R (1999) *Participatory Appraisal for Community Assessment: Principles and Methods*, Centre for Environment and Society (University of Essex, UK).
- Rahman M (2010) Exploring the socio-economic impacts of tourism: a study of Cox's Bazar, Bangladesh. Doctoral Dissertation, University of Wales, Cardiff School of Management, Cardiff.
- Rapley M (2003) *Quality of Life Research. A Critical Introduction* (Sage, London).
- Redclift M (1987) *Sustainable Development: Exploring the Contradictions* (Routledge, New York)
- Rempel JM (2012) Exploring the causal nexus of tourism impacts on quality-of-life. İçinde: Uysal M, Perdue R ve Sirgy JM (Ed) *Handbook of Tourism and Quality of Life Research Enhancing the Lives of Tourists and Residents of Host Communities* Springer (Dordrecht Heidelberg, London, New York).
- Rızaoğlu B (2004) *Turizm ve Toplumsallaşma* (Detay Yayıncılık, Ankara).

- Rızaoğlu B (2012) *Turizm Davranışı* (3. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara).
- Richardson SL (1991) *Colorado Community Tourism Action Guide* (Boulder, University of Colorado).
- Ritchie JRB (1988) Consensus policy formulation in tourism: measuring resident views via survey research. *Tourism Management* 9(3):199-212.
- Ritchie JRB (1993) Crafting a destination vision: putting the concept of resident-response tourism into practice. *Tourism Management* 14(5):379–389.
- Ritchie BW ve Inkari M (2006) Host community attitudes toward tourism and cultural tourism development: the case of the Lewes District, Southern England. *International Journal of Tourism Research* 8(1):27- 44.
- Robson J ve Robson I (1996) From shareholders to stakeholders. *Tourism Management* 17(7):533-540.
- Roe D, Leader-Williams N ve Dalal-Clayton B (1997) *Take Only Photographs: Leave Only Footprints* (International Institute for Environment and Development, London).
- Roehl WS (1999) Quality of life issues in a casino destination. *Journal of Business Research* 44:223-229.
- Rose A (1998) The Regional Economic Impacts Of Casino Gambling: Assessment Of The Literature And Establishment of a Research Agenda. National Gambling Impact Study Commission.
- Ross GF (1992) Resident perception of the impact of tourism on an Australian City. *Journal of Travel Research* 3(3):13-17.
- Rothman RA (1978) Residents and transients: community reaction to seasonal visitors. *Journal of Travel Research* 16(3):8-13.
- Royer LE, SF McCool ve JO Hunt (1974) The relative importance of tourism to state economies. *Journal of Travel Research* 24:13-16.

- Ryan C ve Crofts J (1997) Carving and tourism: a Maori perspective. *Annals of Tourism Research* 24(4):898–918.
- Ryan C, Scotland A ve Montgomery D (1998) Resident attitudes to tourism development-a comparative study between the Rangitikei, New Zealand and Bakewell, United Kingdom. *Progress in Tourism and Hospitality Research* 4(2):115-130
- Ryan C (2003) *Recreational Tourism Demand and Impacts (Aspects of Tourism)* (2nd edition, Channel View Publications)
- Samırkaş M ve Bahar O (2013) *Turizm, Yoksulluk ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- SandaL EK ve Karademir N (2016) Kahramanmaraş'ta halkın turizme bakışı. *Türk Coğrafya Dergisi* 66:63-70.
- Sautter ET ve Leisen B (1999) Managing stakeholders a tourism planning model. *Annals of Tourism Research* 26(2):312-328.
- Schluter R and Var T (1988) Resident attitudes toward tourism in Argentina. *Annals of Tourism Research* 15(3):442-445.
- Sethna RJ ve Richmond BO (1978) Virginia islanders' perceptions of tourism. *Journal of Travel Research* 17(1):30-37.
- Seyyar A ve Adalı Ö (2004) Türkiye'de yoksullukla mücadelede STK'ların rolleri ve önemleri (deniz feneri örneği). *I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Demokrasinin Gelişmesi ve Katılım Sağlanması Açısından Sivil Toplum Kuruluşları Bildiriler Kitabı*, 4-6 Haziran, s:187-195.
- Sezer B, Küçükaltan D ve Çakır A (2013) Edirne - Çamlıca Beldesinde kırsal turizm ve turizm algısı. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi* 3(2):46-54.
- Shackley M (1996) *Wildlife Tourism* (International Thomson Business Press, London)

- Sharma B, Dyer P, Carter J ve Gursoy D (2008) Exploring residents' perceptions of the social impacts of tourism on the Sunshine Coast, Australia. *International Journal of Hospitality and Tourism Administration* 9(3):288-311.
- Sharma S (1996) *Applied Multivariate Techniques* (John Wiley & Sons Inc, New York).
- Sharpley R (2002) Tourism: a vehicle for development? İçinde: Sharpley R ve Telfer DJ (Ed) *Tourism and Development: Concepts and Issues* (Channel View Publications, England).
- Shaw S (1993) *Transport: Strategy and Policy* (Blackwell, Oxford)
- Sheeran P (2002) Intention-behavior relations: A conceptual and empirical review. *European Review of Social Psychology* 12(1):1-36.
- Sheehan LR ve Ritchie JRB (2005) Destination stakeholders. *Annals of Tourism Research* 32(3):711-734.
- Sheehan LR, Ritchie JRB ve Hudson S (2007) The destination promotion triad. *Journal of Travel Research* 46(1):64-74.
- Sheldon P ve Abenoja T (2001) Residents attitudes in a mature destination: the case of Waikiki. *Tourism Management* 22(5):435-443.
- Sheldon P ve Var T (1984) Resident attitudes to tourism in North Wales. *Tourism Management* 5(1):40-47.
- Schewe CD ve Calantone RJ (1978) Psychographic segmentation of tourists. *Journal of Travel Research* 16 (3):14-20.
- Simons Michael S (2000) Aboriginal heritage art and moral rights. *Annals of Tourism Research* 26(2):412-431.
- Simpson MC (2008) Community benefit tourism initiatives - a conceptual oxymoron? *Tourism Management* 29(1):1-18.

- Sirakaya E, Teye V ve Sönmez S (2002) Understanding residents' support for tourism development in the central region of Ghana. *Journal of Travel Research* 41(1):57-67.
- Smith M ve Krannich R (1998) Tourism dependence and resident attitudes. *Annals of Tourism Research* 25(4):783–801.
- Smith RA (1992) Beach resort evolution: implications for planning. *Annals of Tourism Research* 19:304-322.
- Smith VL (1978) *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*. (Blackwell, Oxford, UK).
- Snaith T ve Haley A (1999) Residents opinions of tourism development in the historic city of York, England. *Tourism Management* 20(5):595-603.
- Snaith T ve Haley A (1994) Tourism's impact on host lifestyle realities. İçinde AV Seaton (ed) *Tourism: The State of Art*, (Wiley, Chichester, UK pp. 826-35).
- Solmaz C (2014) Yerel halkın bölge turizmine bakış açısının belirlenmesi: Burdur'da bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10:91-105.
- Soontayatron S (2010) Socio-cultural changes in Thai beach resorts: a case study of Koh Samui Island, Thailand. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bournemouth University School of Services Management, Dorset.
- Soutar GN ve McLeod PB (1993) Residents' perceptions on impact of the America's cup. *Annals of Tourism Research* 30:571-581.
- Stankey GH, Cole DN, Lucas RC, Petersen ME ve Frissell SS (1985) *The Limits of Acceptable Change(LAC) System For Wilderness Planning*. General Technical Report INT-176, Ogden, UT: USDA Forest Service, Intermountain Forest and Range Experiment Station.
- Stokes R (2008) Tourism strategy making: Insights to the events tourism domain. *Tourism Management* 29(2):252-262.

- Stokowski PA (1996) Crime patterns and gaming development in rural Colorado. *Journal of Travel Research* 34(3):63–9.
- Stylidis D (2012) Tourism and community life: building a conceptual framework. Doctoral Dissertation, University of Surrey School of Hospitality and Tourism Management, Guildford, UK.
- Sutton Jr W (1967) Travel and understanding: notes on the social structure of touring. *Journal of Comparative Sociology* 8:217-223.
- Swarbrooke J (2000) *Sustainable Tourism Management* (CABI Publishing, New York).
- Şen A ve Şit M (2015) Turizm gelirlerinin Türkiye ekonomisindeki rolü ve önemi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8(5):30-45.
- Tabachnick BG ve Fidell LS (2012) *Using Multivariate Statistics* (6. Baskı, Allyn & Bacon, Boston).
- Taşçı D, Gökalp E, Genç Kumtepe E, Kumtepe AT ve Toprak E (2011) Kentin üniversite algısı: Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir örneği. *Amme İdaresi Dergisi* 44(2):131-146.
- Tatoglu E, Erdal F, Ozgur H ve Azakli S (2002) Resident attitudes toward tourism impacts: the case of Kusadasi in Turkey. *International Journal Of Hospitality & Tourism Administration*, 3(3), 79-100.
- Tayfun A (2002) Turist yerli halk etkileşimi üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(1):1-12.
- Tayfun A ve Kılıçlar A (2004) Turizmin sosyal etkileri ve yerli halkın turiste bakışı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 1:1-17.
- TC Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016) Turizm Sektöründe İşverenlerin ve Çalışanların Uyum Yeteneklerinin Artırılması Projesi (TUYUP): Turizm İşletme Belgesi Konaklama ve Yeme-İçme tesisleri İşgücü Analizi.

- Terzidou M, Styliadis D ve Szivas E (2008) Residents' perceptions of religious tourism and its socio-economic impacts on the Island of Tinos. *Tourism and Hospitality Planning and Development* 5(2):113-129.
- Teye V, Sönmez S ve Sırakaya E (2002) Residents' attitudes toward tourism development. *Annals of Tourism Research* 29(3):668-88.
- Tezcan B (2004) Developing alternative modes of tourism in Turkey. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Thomason PS, Crompton JL ve Kamp BD (1979) A Study of the Attitudes of Impacted Groups within the Host Community. *Journal of Travel Research* 17(3): 2-6.
- Tomljenovic R ve B Faulkner (2000) Tourism and older residents in a sunbelt resort. *Annals of Tourism Research* 27(1):93–114.
- Toprak Z (2006) *Yerel Yönetimler* (6. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara).
- Torun E (2013) Kırsal turizmin bölge insanına katkıları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 15(24):31-37.
- Tosun C (2001) Challenges of sustainable tourism development in the developing world: the case of Turkey. *Tourism Management* 22(3):289–303.
- Tosun C (2002) Host perception of impacts: a comparative study. *Annals of Tourism Research* 29(1):231-253.
- Tovar C ve Lockwood M (2008) Social impacts of tourism: an Australian regional case study. *International Journal of Tourism Research* 10:365-378.
- Tucker H (2016) Community-based tourism as sustainable development. İçinde: Egresi İ (Ed) *Alternative Tourism in Turkey Role, Potential Development and Sustainability* (Springer, Geojournal Library, Switzerland).
- Tuna M (2015) *Turizm Sosyolojisi* (5. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- Tutar E ve Tutar F (2004) *Turizm Ekonomi, Türkiye ve OECD* (Seçkin Yayınları, Ankara).

- Türker N ve Öztürk S (2013) Perceptions of residents towards the impacts of tourism in the Küre Mountains National Park, Turkey. *International Journal of Business and Social Science* 4(2):45-56.
- Türker Özalpın G ve Türker A (2014) Yerel halkın turizm etkilerini algılama düzeyi turizm desteğini nasıl etkiler: Dalyan destinasyonu örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges* 81-98.
- Tyrrell T ve Spaulding IA (1984) A survey of attitudes toward tourism growth in rhode island *Hospitality Education and Research Journal* 8:22-23.
- Uçar N (2012) Kırsal alanda turizmle modernleşen kadın. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi* 2(2):111-115.
- Uğur S (2006) Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi. *III. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi*, 285-289.
- Um S ve Crompton JL (1987) Measuring resident's attachment levels in a host community *Journal of Travel Research* 26(1):27- 29.
- UNESCO (2004) *The Effects of Tourism on Culture and The Environment in Asia and the Pacific: Tourism and Heritage Site Management in Luang Prabang* (Lao PDR, Bangkok).
- UNWTO (2015) *Tourism: 2020 Vision* <http://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/9789284403394> Erişim Tarihi: 06.09.2018
- Upchurch RS ve Teivane U (2000) Resident perceptions of tourism development in Riga, Latwia. *Tourism Management* 21:499-507.
- Urbanowicz CF (1989) Tourism in Tonga: troubled times, pp. 83–92. İçinde Smith V (ed) *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism* (University of Pennsylvania Press, Philadelphia).
- Urhan VF (2008) Türkiye'de yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması. *Sayıştay Dergisi* 70:85-102.

- Usal A ve Kuşluvan Z (2006) *Davranış Bilimleri* (5. Baskı, Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları, İzmir).
- Uslu A ve Kiper T (2006) Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: beypazarı/ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* 3(3):305-314.
- Uygun M, Mete S, Kara F ve Bağcı H (2016) Üniversitenin kente olan ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerine yönelik yerel halk algısı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8(4):66-85.
- Üngüren E ve Doğan H (2010) Alanya halkının turizme sosyo-kültürel açıdan bakışı. *E -Journal of New World Sciences Academy* 5(4): 396-415.
- Ünlüönen K ve Özekici YK (2017) Yeni gelişen destinasyonlarda turizm algısı: Yozgat ili üzerine bir alan araştırması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 5(4):466-488.
- Ünlüönen K ve Tayfun A (2003) Turistlerin yerli halkın tüketim davranışlarına etkileri üzerine ampirik bir araştırma. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(10).
- Var T, Kendall KW ve Tarakçıoğlu E (1985) Residents attitudes toward tourists in a Turkish resort town. *Annals of Tourism Research* 12(4):652-658.
- Vargas-Sánchez A, Porras-Bueno N ve Plaza-Mejía MDLÁ (2011) Explaining residents' attitudes to tourism: is a universal model possible? *Annals of Tourism Research* 38(2):460-480.
- Varnacı Uzun F ve Somuncu M (2011) Kültürel peyzajın korunması ve turizm ilişkisi bağlamında yerel halkın görüşleri: Ihlara Vadisi örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi* 2:21-36.
- Vatan A ve Zengin B (2015) Söğüt ilçesi'nde kültürel miras ve yerel halkın turizme bakış açısı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10:634-650.
- Veal AJ (2006) *Research Methods for Leisure and Tourism: A Practical Guide* (3rd ed Prentice Hall, Harlow).

- Waligo V, Clarke J ve Hawkins R (2013) Implementing sustainable tourism: a multi-stakeholder involvement management framework. *Tourism Management* 36:342-353.
- Wall G ve Mathieson A (2006) *Tourism: Change, Impacts and Opportunities* (Pearson Prentice Hall, Harlow, England).
- Walmsley DJ, Boskovic RM ve Pigram JL (1983) Tourism and crime – an Australian perspective. *Journal of Leisure Research* 15(2):130–55.
- Wang Y ve Pfister RE (2008) Residents' attitudes toward tourism and perceived personal benefits in a rural community. *Journal of travel Research* 47:84-93.
- Ward J (1998) *Travel and Tourism* (Longman Ltd, London).
- Weaver DB ve Lawton LJ 2001 Resident perceptions in the urban-rural fringe. *Annals of Tourism Research* 28(2):439-458.
- Wilkinson PF (1989) Strategies for tourism in island microstates. *Annals of Tourism Research* 16:153–77.
- Williams J ve Lawson R (2001) Community issues and opinions of tourism. *Annals of Tourism Research* 28(2):269-290.
- Williams S (1998) *Tourism Geography* (New York, Routledge).
- Williams TA (1979) Impact of domestic tourism on host population: the evolution of a model. *Tourism Recreation Research* 4:15-21.
- WTCC (2017) *Travel & Tourism. Economic Impact. 2017* World. <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/regions-2017/world2017.pdf> Erişim Tarihi: 11.06.2018
- WTCC (2017) *Travel & Tourism. Economic Impact 2017. Country Reports, Turkey.* <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/turkey2017.pdf> Erişim Tarihi: 12.06.2018
- www.ifea.com Erişim Tarihi: 28.05.2018
- www.stgm.org.tr/tr/stoveritabani Erişim Tarihi: 23.03.2017

www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1609 Erişim Tarihi: 07.05.2018

www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2218 Erişim Tarihi: 10.05.2018

Yen I ve Kerstetter D (2009) Residents' view of expected tourism impact, attitude, and behavioral intention. *Tourism Analysis* 13(5-6):545-564.

Yıldırım A ve Şimşek H (2013) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Seçkin Yayıncılık, Ankara).

Yıldırım İ (2004) *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları Ve Yönetişim* (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara).

Yıldız S, Çelik Alan P ve Özcan İ (2011) The scale of tourism's economic, socio-cultural and environmental effects on local people: developing scale, reliability and validity study. *IEEE International Conference on Quality and Reliability*, Bangkok, Thailand.

Yılmaz İ (2017) *İl İl Türkiye'de Turizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri* (Detay Yayıncılık, Ankara).

Yoon Y, Gursoy D ve Chen JS (2001) Validating a tourism development theory with structural equation modelling. *Tourism Management* 22:363-372.

Yoon Y, Chen JS ve Gursoy D (1999) An investigation of the relationship between tourism impacts and host communities' characteristics. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research* 10(1):29-44.

Zamani-Farahani H ve Musa G (2012) The relationship between Islamic religiosity and residents' perceptions of socio-cultural impacts of tourism in Iran: case studies of Sarin and Masouleh. *Tourism Management* 33(4):802-814.

Zhang J, Inbakaran RJ ve Jackson MS (2006) Understanding community attitudes towards tourism and host-guest interaction in the urban- rural border region. *Tourism Geographies* 8(2):182-204.

Zengin B (2010) Turizm sektörünün Türkiye ekonomisine reel ve moneter etkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi* 5(1):102-126.

EKLER

Ek 1. Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Bu çalışmanın amacı “Nevşehir’ de Turizmin Sosyo-Kültürel, Çevresel ve Ekonomik Etkileri” ni ölçmektir. Bu anketten elde edilecek veri yalnızca akademik çalışmalar için kullanılacaktır. Anket sorularına mümkün olduğunca gerçekçi cevaplar verilmesi, araştırmanın amacına ulaşmasında çok büyük önem taşımaktadır. Elde edilecek veriler sadece bilimsel amaçlarla ve toplu olarak kullanılacak olup kesinlikle gizli tutulacak ve şahıs ismi kullanılmayacaktır. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Arş. Gör. Meral BÜYÜKKURU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. Turizm Fakültesi
mbuyukkuru@nevsehir.edu.tr

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. Turizm Fakültesi
iyilmaz@nevsehir.edu.tr

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Sosyo-Kültürel Etkiler				
1-Yöreye gelen turistler yerel kültürün gelişmesine katkı sağlamaktadır.				
2-Turizm, yerel halkın yabancı dil becerisini geliştirmektedir.				
3- Turizm, konuşma dilini olumsuz yönde etkilemektedir.				
4-Turizm, kötü alışkanlıkların (alkol, uyuşturucu vb.) artmasına neden olmaktadır.				
5-Turizmin gelişmesi ile birlikte yabancılarla evlilik oranı artmaktadır.				
6-Aile yaşantısı turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir.				
7-Turizmin gelişmesi dini duyguların zayıflamasına neden olmaktadır.				
8-Turizm, bölgedeki suç oranını arttırmaktadır.				
9-Turizm, yörede fuhuşun artmasına sebep olmaktadır.				
10-Turizm yöre insanının yaşam tarzının olumsuz yönde değişmesine sebep olmaktadır.				
11-Yöre insanı, turistlerin tüketim alışkanlıklarını benimsemektedir.				
12-Turizm sayesinde yeni dostluklar kurulmaktadır.				
13-Turizm, yerel halkın daha hoşgörülü olmasını sağlamaktadır.				
14-Turizm faaliyetleri gençlerin tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.				
15-Turizm, yöre insanının kılık kıyafetinde olumsuz yönde değişim yaratmaktadır.				
16-Sanat, el sanatları, folklor ve yerel kültürün diğer unsurları turizm sayesinde canlanmakta ve değer kazanmaktadır.				
17-Turizm yöre halkının eğlence anlayışını olumsuz yönde değiştirmektedir.				
18-Bazı turistler otellerde, restoranlarda ve buldukları başka yerlerde saygısız ve kaba davranışlar sergilemektedirler.				
19-Turizm, kadınların iş hayatına katılımının artmasında etkili olmaktadır.				
20-Turizm gelenek ve göreneklere zarar vermektedir.				
21-Turizmin gelişimi ahlaki değerleri olumsuz etkilemektedir.				
22-Yerel halkın diğer kültürler/ülkelerle ilgili bilgisi artmaktadır.				
Çevresel Etkiler				
23-Turizm faaliyetleri, yeşil alanlara duyarlı şekilde yapılmaktadır.				
24-Turizm gelişimi, doğal çevreye zarar vermektedir.				
25-Turizm, peri bacalarının korunmasına yönelik faaliyetleri içermektedir.				
26-Turizm gereğinden fazla kalabalık yaratmaktadır.				
27-Turizm parkların ve yeşil alanların artmasını sağlamaktadır.				
28-Turizm gürültü kirliliği yaratmaktadır.				
29-Turizm gelişimi, tarihi binaların restorasyonu için olumludur.				
30-Turizmin gelişmesi ile birlikte yöre insanında tarihi ve turistik değerleri koruma bilinci gelişmektedir.				
31-Turizmin gelişimi tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır.				

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
32-Turizm, altyapının gelişmesini sağlamaktadır.				
33-Turizm, ekosistemin (bitkiler, yaban hayatı) bozulmasına neden olmaktadır.				
34-Turizm doğal kaynakların korunmasını teşvik etmektedir.				
Ekonomik Etkiler				
35-Turizm, yerel halkı daha fazla harcama yapmaya teşvik etmektedir.				
36-Turizm, yerel halkın gelir dağılımında eşitsizlik yaratmaktadır.				
37-İnşaat sektörünün gelişmesinde turizmin çok önemli bir yeri vardır				
38-Turizm, hediyelik eşya sektörünün gelişimine katkıda bulunmaktadır.				
39-Turizm, giyim sektörünün gelişmesinde çok önemli bir etkidir.				
40-Turizme yönelik yapılan yatırımlar, yörenin kalkınması açısından yetersiz kalmaktadır.				
41-Turizmin gelişimi, tarım ürünlerinin azalmasına neden olmaktadır.				
42-Turizmin gelişmesi bölgede fiyatların artmasına neden olmaktadır.				
43-Turizm bölgeye daha çok yatırım çekmektedir.				
44-Turizm, yerel ekonomiye en büyük katkıyı sağlayan sektörlerden biridir.				
45-Turizm bölgede daha çok istihdam alanı yaratmaktadır.				
46-Turizm, alışveriş imkânlarının çeşitlenmesini sağlamaktadır.				
47-Turizm, yerel halkın kişisel gelirinin artmasını sağlamaktadır.				

Cinsiyetiniz?

Kadın Erkek

Medeni durumunuz?

Evli Bekâr

Yaşınız?

25 ve altı 26-35 arası
36-45 arası 46-55 arası
56 ve üzeri

Eğitim durumunuz?

İlköğretim Lise Önlisans
Lisans Lisansüstü

Mesleğiniz

Memur Ev hanımı
Esnaf Özel Sektör Çalışanı
Öğrenci Emekli
Çiftçi Akademisyen

Diğer: Lütfen belirtiniz.....

Kaç yıldır Nevşehir’de yaşıyorsunuz?

1 yıldan daha az 1-5 yıl 6-10 yıl
11-15 yıl 16 yıl ve üzeri

Nevşehir’in hangi ilçesinde/kasabasında yaşıyorsunuz?

Avanos Göreme Uçhisar
Ürgüp Kozaklı Merkez
Diğer: Lütfen belirtiniz.....

Turizm ile ilgili bir işte mi çalışıyorsunuz?

Evet Hayır

İşinizin bir parçası olarak yöreyi ziyaret eden turistler ile temas kuruyor musunuz?

Evet Hayır

Ailenizde turizm ile ilgili bir işte çalışan biri var mı?

Evet Hayır

Ek 2. Paydaşlara Yöneltilen Mülakat Soruları

Değerli Katılımcı

Bu çalışmanın amacı “*Nevşehir’ de Turizmin Sosyo-Kültürel, Çevresel ve Ekonomik Etkileri*” ni ölçmektir. Edilecek veri yalnızca akademik çalışmalar için kullanılacak olup kesinlikle gizli tutulacak ve şahıs ismi kullanılmayacaktır. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Arş. Gör. Meral BÜYÜKKURU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. Turizm Fakültesi
mbuyukkuru@nevsehir.edu.tr

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv.Turizm Fakültesi
iyilmaz@nevsehir.edu.tr

- 1- Sizce yerel halkın turizme bakışı nasıldır? (Memnuniyet, Destek..)
- 2- Yerel halkın turizm ile ilgili memnuniyet ve şikâyetleri hakkında bilginiz var mı?
- 3- Turizmin bölgenin ekonomik yapısına olumlu ve olumsuz etkileri sizce nelerdir?
- 4- Sizce turizm yerel halkın harcama ve tüketim alışkanlıklarını nasıl etkilemektedir?
- 5- Turizmin, toplumun sosyal ve kültürel yapısına olumlu ve olumsuz etkileri sizce nelerdir?
- 6- Sizce turizm bölgede yaşayan halkın davranışlarını olumlu ve olumsuz yönde nasıl etkilemektedir?
- 7- Turizmin çevresel etkilerini nasıl değerlendirirsiniz?
- 8-Sizce Nevşehir’de turizm örgütlenme yapısı yeterli midir?
- 9- Yerel halkın turizm konusunda bilinçlenmesi için neler yapılabilir?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad-Soyad : Meral BÜYÜKKURU

E-Posta : mbuyukkuru@nevsehir.edu.tr

Adres :Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi,
Zübeyde Hanım Caddesi, 50300, NEVŞEHİR.

Eğitim Durumu

Yüksek Lisans : Nevşehir Üniversitesi

2013-2015 Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı/
Nevşehir

Tez Adı: Turist Rehberlerinin İletişim Becerilerinin Turistlerin
Tur Deneyimi Üzerine Etkisi: Nevşehir İlinde Bir Araştırma
(2015)

Lisans : Erciyes Üniversitesi

2003-2007 Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu/ Turist
Rehberliği Bölümü

Lise : Mustafa Yazıcı Y.D.A. Lisesi/ KARABÜK

1999-2003

Görevler

Çalıştığı Kurum : Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ Turizm Fakültesi/
Turizm Rehberliği Bölümü